

Cyfarfod

PWYLLGOR LLYWODRAETHU AC ARCHWILIO

Dyddiad ac Amser

10.00 y.b., DYDD IAU, 16EG IONAWR, 2025

Lleoliad

Cyfarfod Rhithiol

*** NODER ***

***I gael mynediad cyhoeddus i'r cyfarfod, cysylltwch â ni**

Pwynt Cyswllt

Lowri Haf Evans

01286 679878

Lowrihafevans@gwynedd.llyw.cymru

(Dosbarthwyd 9 Ionawr 2025)

PWYLLGOR LLYWODRAETHU AC ARCHWILIO

AELODAETH (18)

Plaid Cymru (8)

Y Cynghorwyr

Ioan Thomas
Menna Baines
Huw Rowlands

Edgar Wyn Owen
Elfed Wyn ap Elwyn
Dafydd Meurig

Arwyn Herald Roberts
Meryl Roberts

Annibynnol (4)

Y Cynghorwyr

Angela Russell
Rob Triggs

Richard Glyn Roberts
Elwyn Jones

Aelodau Lleyg (6)

Carys Edwards
Rhys Parry
Hywel Eifion Jones
Sharon Warnes
Sedd Wag x 2

Aelodau Ex-officio

Cadeirydd ac Is-Gadeirydd y Cyngor

R H A G L E N

1. YMDDIHEURIADAU

I dderbyn unrhyw ymddiheuriadau am absenoldeb

2. DATGAN BUDDIANT PERSONOL

I dderbyn unrhyw ddatganiad o fuddiant personol

3. MATERION BRYS

Nodi unrhyw eitemau sy'n fater brys ym marn y cadeirydd fel y gellir eu hystyried.

4. COFNODION

5 - 14

Bydd y Cadeirydd yn cynnig y dylid llofnodi cofnodion cyfarfod o'r pwyllgor hwn a gynhaliwyd 28ain o Dachwedd 2024 fel rhai cywir

5. GWEITHREDU PENDERFYNIADAU Y PWYLLGOR

15 - 20

I ystyried yr adroddiad a chynnig sylwadau

6. CYLLIDEB REFENIW 2024/25 – ADOLYGIAD DIWEDD TACHWEDD 2024

21 - 45

I nodi'r sefyllfa a'r risgiau perthnasol yng nghyswllt cyllidebau'r Cyngor a'i adrannau, ystyried penderfyniadau i'r Cabinet a sylwebu fel bo angen.

7. RHAGLEN GYFALAF 2024/25 – ADOLYGIAD DIWEDD TACHWEDD 2024

46 - 59

I nodi'r sefyllfa ac unrhyw risgiau yng nghyswllt rhaglen gyfalaf y Cyngor, craffu penderfyniadau i'r Cabinet, a sylwebu fel bo' angen.

8. TROSOLWG ARBEDION: ADRODDIAD CYNNYDD AR WIREDDU CYNLLUNIAU ARBEDION

60 - 72

Derbyn yr wybodaeth ac ystyried y risgiau cyffredinol sy'n deillio o lithriadau yn yr arbedion

9. ADRODDIADAU ARCHWILIO CYMRU

73 - 152

Rhoi diweddariad i'r Pwyllgor ar adroddiad(au) sydd wedi eu cyhoeddi yn ddiweddar gan Archwilio Cymru – 'Cynaliadwyedd ariannol llywodraeth leol' ac 'Adolygiad o Gynaliadwyedd Ariannol – Cyngor Gwynedd'

10. BLAEN RAGLEN Y PWYLLGOR

153 - 154

I ystyried y flaenraglen

PWYLLGOR LLYWODRAETHU AC ARCHWILIO Tachwedd 28ain 2024

Presenoldeb:

Cynghorwyr: Elwyn Jones, Edgar Wyn Owen, Arwyn Herald Roberts, Meryl Roberts, Richard Glyn Roberts, Huw Rowlands, Ioan Thomas a Rob Triggs.

Aelodau Lleyg: Sharon Warnes, Hywel Eifion Jones, Clare Hitchcock, a Rhys Parry (Cadeirydd y cyfarfod yma)

Swyddogion: Dewi Morgan (Pennaeth Cyllid), Ffion Madog Evans (Pennaeth Cyllid Cynorthwyol - Cyfrifeg a Phensiynau), Luned Fôn Jones (Rheolwr Archwilio Mewnol), Delyth Thomas Jones (Rheolwr Buddsoddi), David Lloyd-Williams (Cyfrifydd Grŵp - Uned Rheoli), Caren Rees Jones (Cyfrifydd Grŵp - Cyfalaf a Rheolaeth), Gwyn Llŷn (Cyfrifydd Grŵp - Cyfrifeg ac Ariannol), Eleri Jones (Uwch Swyddog Gweithredol) a Lowri Haf Evans (Swyddog Gwasanaethau Democratiaeth)

Eraill a wahoddwyd: Y Cynghorydd Paul Rowlinson (Aelod Cabinet Cyllid)

Eitem 6 ac 8: Dylan Owen (Cyfarwyddwr Statudol Gwasanaethau Cymdeithasol), Aled Davies (Pennaeth Adran Oedolion, Iechyd a Llesiant), Lois Owens (Uwch Swyddog Gweithredol) a'r Cynghorydd Beth Lawton (Cadeirydd Pwyllgor Craffu Gofal)

Eitem 10 ac 11: Alan Hughes, Yvonne Thomas, Sioned Owen, Siwan Glyn (Archwilio Cymru) a Dewi Jones (Rheolwr Gwasanaeth Cefnogi Busnes y Cyngor)

Eitem 13: Ian Jones (Pennaeth Gwasanaethau Corfforaethol) a Meinir Griffiths (Swyddog Gwella Gwasanaeth)

Eitem 14: Sïon Huws (Rheolwr Priodoldeb ac Etholiadau) a Huw Elfed Roberts (Swyddog Gwasanaethau Etholiadol)

1. YMDDIHEURIADAU

Derbyniwyd ymddiheuriadau gan y Cynghorydd Menna Baines, Cynghorydd Angela Russell, Cynghorydd Elfed Wyn ap Elwyn a Carys Edwards

Cydymdeimlwyd gyda Carys Edwards oedd wedi colli ei mham yn ddiweddar

Diolchwyd i Clare Hitchcock am ei chyfraniad gwerthfawr a'i chefnogaeth i'r Pwyllgor dros y ddwy flynedd diwethaf a dymunwyd pob lwc iddi i'r dyfodol.

2. DATGAN BUDDIANT PERSONOL

Dim i'w nodi

3. MATERION BRYS

Dim i'w nodi

4. COFNODION

Derbyniodd y Cadeirydd gofnodion y cyfarfod blaenorol o'r pwyllgor hwn a gynhaliwyd 10fed o Hydref 2024 fel rhai cywir.

5. GWEITHREDU PENDERFYNIADAU'R PWYLLGOR

Cyflwynwyd adroddiad oedd yn rhoi amlinelliad o sut mae adrannau'r Cyngor wedi ymateb i benderfyniadau'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio fel bod modd i'r Aelodau gael sicrwydd bod eu penderfyniadau yn cael sylw. Nodwyd bod yr adroddiad yn rhoi cyfle i'r Aelodau ystyried y penderfyniad a wnaed gyda bwriad o ddileu'r eitem / penderfyniad pan fydd y weithred wedi cwblhau.

PENDERFYNWYD

Derbyn cynnwys yr adroddiad

6. ADRODDIAD Y GWEITHGOR GWELLA RHEOLAETHOL

Cyflwynwyd adroddiad gan y Cadeirydd yn manylu ar brif ddarganfyddiadau cyfarfod diweddar o'r Gweithgor Gwella Rheolaethol wrth iddynt drafod archwiliadau Plas Pengwaith, Llys Cadfan a Plas Hafan. Adroddwyd bod yr archwiliadau wedi derbyn lefel sicrwydd 'cyfyngedig' a hynny oherwydd, "er bod rheolaethau mewn lle, bod angen gwella cydymffurfiaeth â'r rheolaethau a / neu gyflwyno rheolaethau newydd i leihau'r risgiau maer' gwasanaetha yn agored iddynt". Eglurwyd bod y Gweithgor Gwella yn gyfle i holi'r swyddogion perthnasol am ddarganfyddiadau'r archwiliadau gan fynd i'r afael a'r prif faterion / diffygion. Ategwyd mai materion rheolaethol oedd wedi derbyn sylw ac nad oedd yr archwiliadau yn adlewyrchu dim ar safon y gofal a roddir i'r preswylwyr sydd bob amser yn derbyn blaenoriaeth, ac yn eu hiaith ddewisol.

Nodwyd mai'r prif resymau dros y gwendidau rheolaethol oedd diffyg adnoddau staffio a'r pwysau a roddir i'r Rheolwyr o ganlyniad i hynny. Trafodwyd diffyg recriwtio a chadw staff a dibyniaeth ar staff asiantaethau yn dilyn newidiadau i'r strwythur tal yn dilyn colli hawl i chwydd-daliad.

Cytunwyd yn y Gweithgor y byddai'n fuddiol i'r Adran Oedolion, Iechyd a Llesiant gynnal adolygiad ar y cyd gydag Archwilio Mewnol i edrych ar wariant staff asiantaeth a'r goblygiadau ariannol.

Diolchwyd am yr adroddiad

Materion yn codi o'r drafodaeth ddilynol:

- Bod y cyfarfod wedi bod yn fuddiol - yn rhoi cyfle i swyddogion a rheolwyr y cartrefi ymateb yn onest i'r sefyllfa
- Pryder am gostau staff asiantaethau - cytuno bod angen cynnal adolygiad i geisio cadw staff o dan reolaeth Cyngor Gwynedd - byddai hyn yn lleihau trosiant
- Awgrym am grynodedd o'r materion sydd angen sylw i'w cynnwys ar ddiwedd yr adroddiad
- Bod angen cyfeirio argymhellion yr adroddiad at sylw'r Pwyllgor Craffu Gofal

Mewn ymateb i gwestiwn ynglŷn â bwriad y Canghellor i osod yswiriant gwladol ar gyfraniadau pensiwn cyflogwyr ac o ganlyniadau y byddai asiantaethau gofal yn gorfod talu costau cyflogi uwch, a'r pryder y bydd hyn yn gwaethgu'r sefyllfa staffio, nodwyd er nad oedd manylion wedi eu cadarnhau, y bydd gweithwyr y sector cyhoeddus yn cael eu heithrio o'r newid, a hynny oherwydd byddai'n rhaid i adrannau'r llywodraeth wneud toriadau sylweddol i'w cyllidebau i ariannu'r newid. Ategwyd fod disgwyl bydd y Cyngor yn cael eu had-dalu am gostau yswiriant gwladol staff cartrefi'r Cyngor, ond nad oes disgwyl y bydd iawndal o'r fath yn daladwy ar gyfer staff sy'n cael eu cyflogi trwy asiantaethau.

Ategodd Aelod Cabinet Cyllid ei fod wedi bod mewn trafodaethau gyda Gweinidog Tai a Llywodraeth Leol Cabinet Cymru am y sefyllfa a bod disgwyl mwy o fanylion yn Ionawr 2025. Bydd y manylion yn rhoi darlun o'r effaith ar y gyllideb - swm sydd yn debygol o fod oddeutu £5 miliwn.

Mewn ymateb i gwestiwn ynglŷn â chyflogau gweithwyr gofal, nododd y Rheolwr Archwilio, er bod codiad cyflog wedi ei gyflwyno yn y blynyddoedd diwethaf, nad oedd yn ddigonol; bod y tal penwythnos (y chwydd - ddaliad) wedi bod yn 'hanesyddol ddeniadol' a bellach staff yn gadael oherwydd telerau gwell yn y maes iechyd a thu hwnt.

Mewn ymateb i'r adroddiad, nododd Pennaeth Adran Oedolion, Iechyd a Llesiant bod y swyddogion oedd wedi mynychu'r gweithgor wedi ei weld fel ymarferiad defnyddiol ac yn gyfle da i gael sgwrs ehangach i drafod sefyllfa tu hwnt i'r hyn sydd yn cael ei gynnwys mewn adroddiad archwilio. Ategodd bod bwriad ymateb i'r canfyddiadau a'i fod yn croesawu adolygiad i gostau staff asiantaeth o ystyried bod cynnydd yn y galw a'r effaith yn sylweddol ar y Cartrefi Gofal.

Ategodd Cyfarwyddwr Statudol Gwasanaethau Cymdeithasol bod recriwtio staff yn y maes gofal yn heriol, a bod cyfnod covid wedi gwaethygu'r sefyllfa. Er hynny, amlygodd bod y sefyllfa yn gwella yn araf a defnydd staff asiantaethau wedi eu haneru (cymhariaeth 445 o weithwyr asiantaeth yn hanner cyntaf blwyddyn 2023/24 o gymharu gyda 208 o weithwyr asiantaeth yn hanner cyntaf blwyddyn 2024/25).

Mewn ymateb i gwestiwn ynglŷn â phroblemau yn benodol i Wynedd, o ystyried bod poblogaeth Gwynedd yn hŷn ac angen mwy o ofal, a rhai ardaloedd o'r Sir yn diboglogi o ganlyniad i bobl ifanc yn gadael ardaloedd gwledig i chwilio am waith, nodwyd bod cynnal gwasanaethau gofal yn ardaloedd gwledig o'r Sir yn broblem. Yn ôl y Cyfrifiad adroddwyd bod poblogaeth oedran gweithio Gwynedd (16 - 64 oed) wedi gostwng o 75,800 yn 2011 i 70,700 yn 2021 a bod gostyngiad hefyd yn nifer y plant dan 16 oed, ynghyd a chynnydd sylweddol yn nifer pobl hŷn dros 65 oed (a'r rhai dros 85), a'r nifer oedd yn gallu gwneud gwaith gofal cymdeithasol yn lleihau.

Ategodd bod adroddiad Llechen Lân – Gwasanaethau Cymdeithasol Pobl Hŷn i'r Dyfodol yn gosod cyfeiriad strategol a chynllun gweithredu i geisio amlygu, mynd i'r afael a lliniaru problemau yn y dyfodol, wedi ei gymeradwyo gan y Cabinet (15 Hydref 2024).

PENDERFYNWYD:

Derbyn cynnwys yr adroddiad

Nodyn:

Cyfeirio argymhellion yr adroddiad at sylw'r Pwyllgor Craffu Gofal
Rhannu adroddiad 'Llechen Lan' gydag Aelodau'r Pwyllgor

7. CAU ALLAN Y WASG A'R CYHOEDD

PENDERFYNWYD cau'r wasg a'r cyhoedd allan o'r cyfarfod yn ystod y drafodaeth ar yr eitemau canlynol gan ei fod yn debygol y datgelir gwybodaeth eithriedig fel y'i diffinnir ym mharagraff Paragraff 14 o Atodiad 12A o Ddeddf Llywodraeth Leol 1972 Gwybodaeth ynglŷn â thrafodion ariannol neu fusnes unrhyw berson penodol (yn cynnwys yr awdurdod sydd yn dal y wybodaeth hynny). Mae budd cyhoeddus cydnabyddedig mewn bod yn agored ynglŷn â defnydd adnoddau cyhoeddus a materion ariannol cysylltiedig. Cydnabyddir fodd bynnag fod adegau, er gwarchod buddiannau ariannol a masnachol cyhoeddus fod angen trafod gwybodaeth o'r fath heb ei gyhoeddi. Mae'r adroddiad yn

benodol ynglŷn a materion ariannol a busnes ynghyd a thrafodaethau cysylltiedig Byddai cyhoeddi gwybodaeth fasnachol sensitif o'r math yma yn gallu bod yn niweidiol i fuddiannau'r cyrff a'r Cyngor ac yn tanseilio hyder i rannu gwybodaeth sensitif ar gyfer ystyriaeth. Byddai hyn yn groes i'r budd cyhoeddus ehangach o sicrhau yr allbwn cyfansawdd gorau. Am y rhesymau hyn, mae'r mater yn gaeedig er y budd cyhoeddus.

8. ADRODDIAD ARCHWILIO ARBENNIG – GOFAL CARTREF

Cyflwynwyd adroddiad gan y Rheolwr Archwilio yn manylu ar ddarganfyddiadau archwiliad arbennig a gomisiynwyd gan Gyfarwyddwr Statudol Gwasanaethau Cymdeithasol a'r Prif Weithredwr i ofal cartref. Gosodwyd pedwar cwestiwn gan y comisiynwyr:

- Oes gan yr adran reolaeth gyllidol ddigonol ar y ddarpariaeth gofal cartref preifat?
- Oes rheolaeth weithredol ddigonol ar gomisiynu gofal cartref preifat?
- Ydi trefniadau rheoli risgiau ar y ddarpariaeth gofal cartref preifat yn ddigonol?
- Oes gan yr adran ddata rheolaethol effeithiol ar gyfer rheoli a chomisiynu gofal cartref preifat?

Pwysleisiwyd nad oedd yr archwiliad yn cwmpasu adolygiad o'r gofal.

Nodwyd er bod model comisiynu gofal cartref yn un uchelgeisiol, yr heriau gweithredu wedi methu a bellach elfen o ail-strwythuro wedi eu rhoi mewn lle a Grŵp Prosiect wedi ei sefydlu dan arweiniad y Pennaeth. Yn ogystal, amlygwyd bod rhaglen waith wedi ei llunio i gyfarch y gwendidau a'r blaenoriaethu ac y bydd Archwilio Mewnol yn derbyn gwahoddiad i fynychu'r Grŵp Prosiect.

Trafodwyd yr adroddiad.

PENDERFYNWYD:

- **Derbyn cynnwys yr adroddiad a nodi'r wybodaeth**
- **Angen diweddariad pellach yn rhoi sicrwydd bod y sefyllfa yn gwella, gyda mewnbwn gan y Prif Weithredwr**

9. AIL AGOR Y CYFARFOD I'R WASG A'R CYHOEDD

PENDERFYNWYD ail agor y cyfarfod i'r wasg a'r cyhoedd

10. ADRODDIADAU ARCHWILIO CYMRU

Croesawyd Alan Hughes, Yvonne Thomas o Archwilio Cymru a Dewi Wyn Jones (Rheolwr Gwasanaeth Cefnogi Busnes y Cyngor) i'r cyfarfod.

Cyflwynwyd diweddariad chwarterol (hyd at 30 Medi 2024) o raglen waith ac amserlen Archwilio Cymru. Trafodwyd y gwaith archwilio ariannol a'r gwaith archwilio perfformiad lleol gan dynnu sylw at Adolygiad thematig - Cynaliadwyedd Ariannol, a Gwaith Prosiect - Ymateb i'r Galw Presennol am Ofal Cartref - y gobaith yw rhannu darganfyddiadau'r ddau archwiliad yn fuan.

Diolchwyd am yr adroddiad

Mewn ymateb i gwestiwn ynglŷn ag Astudiaeth Llety Dros Dro ac er yn astudiaeth genedlaethol, a fydd bwriad rhannu negeseuon ymarfer da, nodwyd bod y wybodaeth yn cael ei gasglu drwy edrych ar drefniadau sampl o gynghorau ar draw Cymru. Bydd canlyniadau'r wybodaeth a gasglwyd, fydd yn cynnwys ymarfer da a'r heriau fydd angen ymateb iddynt, yn cael ei rannu gyda'r holl Gynghorau.

PENDERFYNWYD:

Derbyn diweddariad ar waith Archwilio Cymru Chwarter 2

11. CYFRIFON TERFYNOL AM Y FLWYDDYN A DDAETH I BEN 31 MAWRTH 2024 A'R ARCHWILIAD PERTHNASOL

Eglurodd y Pennaeth Cyllid bod cyfrifon 2023/24, amodol ar archwiliad, eisoes wedi ei gyflwyno i'r Pwyllgor yng nghyfarfod Medi 2024 lle bu i'r Datganiad gael ei egluro yn fanwl drwy dynnu sylw'r aelodau at y prif faterion a'r nodiadau perthnasol. Nododd bod y cyfrifon wedi bod yn destun archwiliad gan Archwilio Cymru ers yr 20fed o Fehefin ac mai'r Datganiad o'r Cyfrifon yn dilyn yr archwiliad oedd yn cael eu cyflwyno yma.

Ategodd Pennaeth Cyllid Cynorthwyol - Cyfrifeg a Phensiynau mai barn ddiamod a roddwyd ar y cyfrifon gan yr Archwilyr ac ers y fersiwn a gyflwynwyd ym mis Medi, bod addasiadau ac argymhellion yn dilyn yr archwiliad, wedi eu gweithredu ac ystyriaeth wedi ei roi i'r camddatganiadau. Cyfeiriwyd at y pedwar camddatganiad oedd heb eu cywiro, gan nodi bod tri ohonynt yn ymwneud â'r maes asedau ac un yn ymwneud â thriniaeth budd-daliadau i'r digartref. Ystyriwyd nad oedd y camddatganiadau hyn yn faterol ac felly bwriad y Cyngor oedd eu cywiro fel rhan o gyfrifon 2024/25.

Wrth drafod addasiadau i'r Datganiad o'r Cyfrifon sydd wedi eu newid, nodwyd, yng nghyd-destun yr addasiad disgwyltiedig yn ymwneud â phensiynau (Ymrwymiad Pensiwn) mai'r flwyddyn ddiwethaf oedd y flwyddyn gyntaf i weld sefyllfa o ased pensiwn yn hytrach nag ymrwymiad, sefyllfa a ystyriwyd yn ddigynsail oherwydd amodau'r farchnad a chwyddiant uchel, ac felly nid oedd y sefyllfa yn unigryw i Wynedd. O ganlyniad, eglurwyd bu cryn drafodaeth o ran ei driniaeth yn y cyfrifon y llynedd, a cafwyd arweiniad gan CIPFA a Thim Technegol Archwilio Cymru. Eleni fodd bynnag, cafwyd mwy o arweiniad gan yr Actiwari, ac yn dilyn derbyn cadarnhad gan Archwilio Cymru mai dyma'r dull cyfrifo oedd yn cael ei ffafrio, newidwyd y cyfrifon i adlewyrchu'r fethodoleg newydd. Ategwyd bod yr newid wedi cael effaith ar y prif ddatganiadau a'r nodiadau cysylltiedig.

Cyfeiriwyd at addasiadau eraill oedd wedi eu newid i gydymffurfio gyda chod ymarfer CIPFA:

- Ychwanegwyd geiriad i Nodyn 4 Safonau Cyfrifeg
- Ychwanegiad i Nodyn 39 Ymrwymadau Dibynnol ac yn gysylltiedig â hyn, i'r addasiad i'r risg yn y Datganiad Llywodraethu Blynyddol oherwydd addasiad amseriad.
- Nodyn 18 Dyledwyr - gwelwyd bod ffigyrau dyledwyr hirdymor yn faterol eleni ac felly er wedi ei gynnwys yn y Nodyn 'offerynnau ariannol', roedd gofyn iddynt gael eu cynnwys yn y ffigyrau dyledwyr hefyd.
- Nodyn 30 'Taliadau i Swyddogion' ychwanegiad i sicrhau eglurder i'r darllenwyr a chydymffurfio gyda rheoliadau cyfrifon;
- Nodyn 33 Partion Cysylltiedig - nifer o addasiadau ac ychwanegiadau i'r nodyn yma, a gan fod lefel materol y nodyn yn is na gweddill y cyfrifon (£10k i gymharu gyda £285k). Er yn ymddangos yn gryno, nodwyd bod llawer o waith wedi ei wneud i gwblhau'r nodyn o fewn amser byr iawn gan fod angen edrych ar ddychweliadau holl gynghorwyr Gwynedd. I'r dyfodol, bydd y swyddogion yn annog Cynghorwyr i gwblhau eu dychweliadau yn amserol.

Diolchwyd am yr adroddiad.

Gwahoddwyd Yvonne Thomas, Sioned Owen a Siwan Glyn o Archwilio Cymru i rannu eu sylwadau. Adroddwyd y bwriad o gyhoeddi barn diamod ar y cyfrifon gyda'r Datganiad yn amlygu barn gwir a theg o'r sefyllfa. Ategwyd bod y camau gweithdrefn bellach wedi eu cwblhau ac nad oedd materion ychwanegol. Er nad oedd sicrwydd cyflawn, nodwyd bod yr Archwilywyr yn gweithio ar lefel sicrwydd materol gyda lefel perthnasedd 2023/24 o £5.703 miliwn, ac wedi gweithredu yn annibynnol dros gyfnod yr archwiliad. Diolchwyd i swyddogion cyllid Cyngor Gwynedd am y cydweithio da.

Sylwadau yn codi o'r drafodaeth ddilynol:

- Diolch i swyddogion yr adran Cyllid am y gwaith da – camp sylweddol i gyrraedd y nod o fewn amserlen dynn a derbyn datganiad diamod.
- Diolch i swyddogion Archwilio Cymru am y cydweithio da
- Croesawu bod y sefyllfa yn un cadarn

Nodyn 10: Reserfau a glustnodwyd: 10:26 - Cronfa Premiwm Treth Cyngor (darpariaeth yn deillio o Bremiwm Treth Cyngor ar gyfer cyflawni blaenoriaethu'r Cyngor, gan gynnwys y Strategaeth Dai) - er wedi clustnodi ar gyfer y cynllun tai (tanwariant sylweddol hyd yma) a bod caniatáu disgownt a / neu godi premiwm ar ail-gartrefi ac eiddo gwag hir dymor yn cael ei ystyried yn y Cyngor Llawn mis Rhagfyr, A yw'r sefyllfa yn gynaliadwy o ystyried bod gwasanaethau eraill o fewn y Cyngor angen cymorth?

Mewn ymateb i'r sylw uchod, nododd Aelod Cabinet Cyllid mai penderfyniad y Cabinet (26ain Tachwedd 2024) oedd cadw premiwm o 100% ar gartrefi sydd wedi bod yn wag am 12mis neu fwy a chadw premiwm o 150% ar ail gartrefi dosbarth B, yn unol ag Adran 12B o Ddeddf Cyllid Llywodraeth Leol 1992. Ategodd bod £3 miliwn o'r arian yn mynd i'r Gwasanaeth Digartrefedd a'r gweddill i'r Gronfa Premiwm Treth Cyngor. Cyfaddefodd bod y gwariant yn llai na'r hyn sydd yn dod i mewn, ond bod y Cynllun Tai yn gynllun tymor hir. Yn ychwanegol, nododd bod y Gwasanaeth Tai yn derbyn grantiau a bod blaenoriaeth yn cael ei roi i wario'r arian grant cyn arian y gronfa. Derbyniodd y bydd cwestiynau yn cael eu codi os bydd swm y gronfa yn parhau i gynyddu a dim defnydd yn cael ei wneud o'r arian.

Mewn ymateb i sylw bod angen adeiladu tai i bobl lleol a bod angen hynny mor fuan a phosib, nodwyd bod 46 uned yn cael eu datblygu ar hen safle Llywodraeth Cymru yng Nghaernafon – bydd hyn yn sicr o wneud gwahaniaeth.

PENDERFYNWYD:

- **Derbyn a chymeradwyo Adroddiad 'ISA260' gan Archwilio Cymru ar gyfer Cyngor Gwynedd**
- **Derbyn a chymeradwyo Datganiad o'r Cyfrifon 2023/24 (ôl-archwiliad)**
- **Is-gadeirydd y Pwyllgor ynghyd a'r Pennaeth Cyllid i ardystio'r Llythyr Cynrychiolaeth yn electroneg**
- **Llongyfarch y swyddogion ar eu gwaith o dderbyn datganiad diamod**
- **Diolch i Archwilio Cymru am gydweithio da**

12. RHEOLAETH TRYSORLYS 2024-25 ADOLYGIAD CANOL BLWYDDYN

Cyflwynwyd adroddiad gan y Rheolwr Buddsoddi yn adrodd ar wir ganlyniadau rheolaeth trysorlys y Cyngor 2024/25 hyd 30 Medi 2024, yn erbyn Strategaeth Rheolaeth Trysorlys 2024/25 a gymeradwywyd gan y Cyngor Llawn Mawrth 2024. Nodwyd bod y strategaeth yn gofyn i'r Rheolwr Buddsoddi adrodd ar ddangosyddion darbodus rheoli'r trysorlys yn

chwarterol gydag adolygiad o'r flwyddyn ariannol llawn hefyd i'w gyflwyno i'r Pwyllgor pan yn amserol.

Adroddwyd bod cyfnod wedi bod yn prysur iawn i weithgaredd rheolaeth trysorlys y Cyngor gyda'r arian wedi cael ei gadw'n ddiogel. Er hynny, nodwyd bod cyfraddau llog wedi gostwng yn y cyfnod a hynny wrth i chwyddiant leihau.

Ar 30 Medi 2024, roedd y Cyngor mewn sefyllfa gref iawn gyda buddsoddiadau net a hynny oherwydd y lefel uchel o fuddsoddiadau a chyfalaf gweithredol. Roedd hyn yn cynnwys arian y Bwrdd Uchelgais a'r Gronfa Bensiwn. Nodwyd nad oedd unrhyw symud sylweddol wedi bod yn lefel y benthyciadau yn y 6 mis diwethaf; y Cyngor yn parhau gyda'r strategaeth o ddefnyddio adnoddau mewnol cyn benthycu'n allanol. Ategwyd bod y Cyngor yn buddsoddi mewn banciau a chymdeithasau adeiladau, awdurdodau lleol, cronfeydd marchnad arian, swyddfa rheoli dyledion a chronfeydd wedi'i pwlio, a rhain yn gyson gyda'r math o fuddsoddiadau sydd wedi ei wneud gan y Cyngor ers nifer o flynyddoedd bellach a bod y metrigau risg ac enillion yn gyson gydag awdurdodau eraill. Adroddwyd bod y gyfradd banc sylfaenol wedi bod yn 5.25% yn y cyfnod mae'r dychweliadau wedi bod yn safonol.

Nodwyd bod yr holl weithgareddau wedi cydymffurfio'n llawn gyda chod ymarfer CIPFA a Rheolaeth Trysorlys y Cyngor sydd yn newyddion da ac yn amlygu rheolaeth gadarn dros yr arian. Tynnwyd sylw at y Meincnod Ymrwymadau (liability benchmark) gan nodi ei fod yn arf pwysig i sefydlu os yw'r Cyngor yn debygol o fod yn fenthyciwr allanol hirdymor ac felly yn siapio ffocws strategol a miniogi penderfyniadau. Amlygwyd bod y Cyngor yn disgwyl parhau i fod uwchlaw ei feincnod hyd at 2025 a hynny oherwydd bod y Cyngor yn dal cronfeydd wrth gefn, a'r llif arian hyd yma wedi bod yn is na'r rhagdybiaethau a wnaed pan fenthycwyd yr arian.

Cyfeiriwyd yn olaf at y dangosyddion darbodus ac adroddwyd bod cydymffurfiaeth lawn yma hefyd. Tynnwyd sylw at berfformiad refeniw rheolaeth trysorlys a'r amcan incwm llog (yr incwm llog am fod yn is na'r gyllideb a hynny oherwydd bod y gyfradd llog wedi gostwng, gyda rhagolygon o ostyngiad pellach).

Diolchwyd am yr adroddiad

PENDERFYNWYD:

Derbyn yr adroddiad er gwybodaeth

13. ADRODDIAD BLYNYDDOL CWYNION A GWELLA GWASANAETH 2023-24

Cyflwynwyd adroddiad gan Pennaeth yr Adran Gwasanaeth Corfforaethol yn cyflwyno sylwadau Ombwdsman Cymru ar drefniadau a pherfformiad y Cyngor yng nghyswllt ymdrin â chwynion a gwella gwasanaethau yn ystod 2023/24 gan amlygu llwyddiannau, sialensiau a datblygiadau. Atgoffwyd yr Aelodau bod gofyn statudol ar y Pwyllgor i sicrhau bod gan y Cyngor drefniadau effeithiol ar gyfer ymdrin â chwynion. Ategwyd, ni fu unrhyw newid yn y drefn na'r Polisi Pryderon a Chwynion yn ystod 2023/2024 ac felly bod cynnwys llythyr yr Ombwdsman yn seiliedig ar y Polisi a fabwysiadwyd gan y Cyngor yn 2021.

Adroddwyd bod y Llythyr Blyneddol wedi dod i law 9fed o Fedi 2024. Cyfeiriwyd at rai sylwadau ac argymhellion a wnaethpwyd gan yr Ombwdsmon oedd yn cynnwys, "Byddwn yn annog Cyngor Gwynedd, ac yn benodol, eich Pwyllgor Archwilio a Llywodraethu, i ddefnyddio'r data hwn i ddeall eich perfformiad o ran cwynion yn well ac ystyried pa mor dda y mae dulliau ymdrin â chwynion yn dda wedi'i wreiddio ledled yr Awdurdod".

Yng nghyd-destun trefniadau Gwynedd, awgrymwyd cyflwyno adroddiad pellach i'r Pwyllgor fyddai'n gosod cyd-destun i bolisiâu a threfniadau gwella gwasanaeth. Ystyriwyd y byddai gwybodaeth o'r fath yn fuddiol i'r Pwyllgor gan nad yw llythyr yr Ombwdsman yn cyfleu hynny.

Diolchwyd am yr adroddiad

Sylwadau yn codi o'r drafodaeth ddilynol:

- Croesawu derbyn adroddia pellach – saith o'r cwynion yn ymwneud â threfn ac felly buddiol fyddai cael gwybodaeth ychwanegol o ystyried mai dyletswydd y Pwyllgor yw craffu'r drefn
- Bod atodiad B yn cynnig nifer y cwynion a gafwyd fesul pwnc yn unig – angen mwy o wybodaeth ynglŷn â phatrwm cwynion a sut y gellir adnabod / ymateb i'r patrymau hynny
- Yn croesawu bod nifer o'r cwynion yn cael eu dartys cyn cyrraedd yr Ombwdsman
- A yw swyddogion yn trafod gydag awdurdodau eraill? A oes lle yma i ddysgu a rhannu profiadau? A oes cymariaethau fesul gwasanaethau awdurdodau eraill ar gael?
- Bod camgymeriad yn y fersiwn Gymraeg o Atodiad 1 i lythyr yr Ombwdsmon – nid yw ffigyrau nifer y cwynion fesul 1,000 poblogaeth yn gwneud synnwyr gan fod nifer cwynion Gwynedd, Ynys Môn a Conwy mwy neu lai yr un peth (38, 38 a 36) a gan fod poblogaeth Gwynedd a Chonwy yn eithaf tebyg i'w gilydd ond poblogaeth Ynys Môn yn sylweddol llai, nid yw'n gwneud unrhyw synnwyr fod Gwynedd yn 0.55 ac Ynys Môn yn 0.2.

Mewn ymateb i'r sylwadau, nodwyd bod Cyngor Gwynedd yn dueddol o fod yn fwy agored am eu cwynion ac o ganlyniad y ffigyrau yn ymddangos yn uwch na ffigyrau Awdurdodau eraill (cwynion i'r Ombwdsman yn unig oedd yn cael eu cynnwys yn yr adroddiad). Nodwyd bod newid yn niwylliant y Cyngor yn amlygu bod Gwasanaethau yn ymdrin â chwynion cyn iddynt gyrraedd y drefn cwynion a bod hyn i'w groesawu.

PENDERFYNWYD

- **Derbyn yr adroddiad**
- **Derbyn cynnig Pennaeth Gwasanaethau Corfforaethol i gyflwyno adroddiad pellach fydd yn gosod cyd-destun i bolisiâu a threfniadau gwella gwasanaeth**

Nodyn:

Atodiad A : Cwynion a Gafwyd: Cyngor Gwynedd (Ferswin Gymraeg) – angen gwirio canran poblogaeth

14. ADOLYGIAD O DDOSBARTHIADAU A MANNAU PLEIDLEISIO

Cyflwynwyd adroddiad gan Reolwr Priodoldeb ac Etholiadau yn amlygu'r angen i'r Pwyllgor gymeradwyo canlyniadau'r adolygiad o ddosbarthiadau pleidleisio a manau pleidleisio etholaethau seneddol Dwyfor Meirionnydd a Bangor Aberconwy (i'r graddau y maent o fewn Gwynedd) o fewn Gwynedd, yn dilyn cyfnod ymgynghori, er mwyn ei gyflwyno i'r Cyngor Llawn am benderfyniad.

Eglurwyd ei bod yn ofynnol i Awdurdodau Lleol rannu'u hardal i ddosbarthiadau pleidleisio ar gyfer etholiadau seneddol y DU, ac i ddynodi manau pleidleisio ar gyfer y dosbarthiadau pleidleisio hyn. O dan Ddeddf Cynrychiolaeth y Bobl 1983 a Rheoliadau Arolwg Dosbarthiadau Pleidleisio a Mannau Pleidleisio (Etholiadau Seneddol) 2006 mae'n ofynnol i'r Cyngor adolygu pob dosbarth pleidleisio a manau pleidleisio bob pum mlynedd.

Ategwyd bod adolygiad statudol wedi ei gynnal rhwng 23 Medi 2024 a 1 Tachwedd 2024. Cyhoeddwyd rhybudd cyhoeddus o'r adolygiad ynghyd â manylion am y dosbarthiadau a gorsafoedd pleidleisio presennol ac anfonwyd copïau i bartïon allai fod â diddordeb, megis aelodau Cyngor Gwynedd, cynghorau tref a chymuned y sir a'r pleidiau gwleidyddol. Gofynnwyd hefyd am sylwadau gan aelodau'r Grŵp Craidd Cydraddoldeb fel personau sydd ag arbenigedd penodol mewn perthynas â mynediad i adeiladau neu gyfleusterau i bobl â gwahanol fathau o anabledd.

Cyfeiriwyd at yr ymatebion a dderbyniwyd gan nodi bod y sefyllfa yn cael ei fonitro yn barhaus.

Diolchwyd am yr adroddiad

Sylwadau yn codi o'r drafodaeth ddilynol:

- Bod angen edrych ar y nifer sydd yn pleidleisio mewn rhai safleoedd – a oes cyfiawnhad gwariant i rai sydd â nifer isel?
- Mynediad anfoddhaol i rai safleoedd - e.e., Ysgol Santes Helen, Caernarfon

Mewn ymateb, nodwyd bod pob ymgais yn cael ei wneud i sicrhau balans a chael safle sydd yn hygyrch a chyfleus i bledleiswyr

PENDERFYNWYD:

- **Derbyn yr adroddiad**
- **Cymeradwyo canlyniadau'r adolygiad i'w gyflwyno i'r Cyngor Llawn 05-12-24**

15. BLAEN RAGLEN Y PWYLLGOR LLYWODRAETHU AC ARCHWILIO HYD 2025

Cyflwynwyd blaen raglen o eitemau ar gyfer cyfarfodydd y Pwyllgor hyd Hydref 2025.

Mewn ymateb i gwestiwn ynglŷn a materion a godwyd yn y cyfarfod, nododd y Pennaeth Cyllid y byddai'r eitemau hynny yn cael eu cynnwys yn y rhaglen waith – bod y rhaglen waith yn ddogfen fyw a hyblyg.

PENDERFYNWYD:

Derbyn y Rhaglen waith ar gyfer Ionawr 2025 – Tachwedd 2025

Dechreuodd y cyfarfod am 10.00 a daeth i ben am 12:40

CADEIRYDD

Eitem 5

PWYLLGOR	PWYLLGOR LLYWODRAETHU AC ARCHWILIO
DYDDIAD	16 IONAWR 2025
TEITL	GWEITHREDU PENDERFYNIADAU Y PWYLLGOR
PWRPAS YR ADRODDIAD	CYFLWYNO DIWEDDARIAD AR WEITHREDU PENDERFYNIADAU BLAENOROL Y PWYLLGOR
AWDUR	DEWI MORGAN, PENNAETH CYLLID
GWEITHREDIAD	ER GWYBODAETH

1. CYFLWYNIAD

- 1.1 Pwrpas yr adroddiad yma yw rhoi amlinelliad o sut mae adrannau'r Cyngor wedi ymateb i benderfyniadau'r Pwyllgor Llywodraeth ac Archwilio, fel bod modd i'r aelodau gael sicrwydd fod eu penderfyniadau yn cael sylw.
- 1.2 Mae hyn yn cyfrannu at roi sicrwydd i'r aelodau fod trefniadau llywodraethu'r Cyngor yn gweithredu'n effeithiol.
- 1.3 Mae'r eitem hon yn gyfle i holl aelodau'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio ystyried y penderfyniadau a wnaed. Lle mae'r weithrediad wedi ei gwblhau, neu lle nad oedd gweithrediad pellach yn angenrheidiol, mae'r llinell yn cael ei dynnu o'r tabl ar ôl i'r Pwyllgor ystyried y mater.

2. PENDERFYNIADAU ERS SEFYLDU'R CYNGOR NEWYDD (MAI 2022)

Cyfarfod 9 Chwefror 2023

Eitem	Penderfyniad	Diweddariad
DIWEDDARIAD AR ADRODDIADAU SYDD WEDI EU CYHOEDDI YN DDIWEDDAR GAN ARCHWILIO CYMRU	• Derbyn yr adroddiad ac ymateb y rheolwyr i argymhellion 'Trefniadau ar gyfer ymateb i Ddeddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021 • Cyflwyno adroddiad ymhen 6 mis i ddiweddarau'r Pwyllgor ar drosglwyddo swyddogaethau Bwrdd Uchelgais Economaidd Gogledd Cymru i is-bwyllgor grymusol Cydbwyllgor Corfforedig y Gogledd fel bod modd symleiddio llywodraethu ac osgoi dyblygu rhwng y ddau gorff • Derbyn yr adroddiad ac ymateb y rheolwyr i argymhellion "Diweddariad ar Gynnydd Datgarboneiddio"	O safbwynt trosglwyddo swyddogaethau Bwrdd Uchelgais Economaidd Gogledd Cymru i is-bwyllgor grymusol Cydbwyllgor Corfforedig y Gogledd, mae'r cynllun yn symud yn ei flaen ar lefel rhanbarthol. Y dyddiad targed trosglwyddo bellach yw 1 Ebrill 2025.

Eitem	Penderfyniad	Diweddariad
GWEITHREDU PENDERFYNIADAU'R CYNGOR	Derbyn cynnwys yr adroddiad. Nodyn: Ychwanegu i'r daflen penderfyniad: - Bod angen cynnal sesiwn gwybodaeth ar y maes digartrefedd i aelodau'r Pwyllgor ddeall y maes yn well ac i ddeall y rhesymau pam fod costau yn y maes mor uchel - Dymuniad y Pwyllgor i dderbyn hyfforddiant Ffordd Gwynedd	Mae gwaith yn mynd rhagddo i adnabod a llunio sesiynau gwybodaeth. Y bwriad oedd eu cynnal yn ystod hydref 2024 ond mae'n debyg y byddant bellach yn digwydd yn gynnar yn 2025.
DATGANIAD LLYWODRAETHU BLYNYDDOL CYNGOR GWYNEDD AR GYFER 2023/24	Derbyn yr adroddiad. Cymeradwyo'r Datganiad Llywodraethu Blynyddol ac argymhell fod Arweinydd y Cyngor a'r Prif Weithredwr yn ei arwyddo Nodyn: - Angen ail ystyried sgôr tebygolrwydd Cyfreithlondeb - Angen ystyried adolygu'r cwestiynau ac addasu'r ddogfen i fod yn eglur i drigolion Gwynedd - er yn cydymffurfio â chanllawiau CIPFA, awgrym i ystyried cyfuno gyda'r asesiad o drefniadau llywodraethu sydd wedi ei gynnwys yn Hunanasesiad Cyngor Gwynedd i osgoi dyblygu gwaith	Mae'r sgôr Cyfreithlondeb wedi cael ei ystyried gan y Grŵp Llywodraethu (gan gynnwys y Swyddog Monitro) sydd wedi dod i gasgliad fod y sgôr presennol yn briodol. Bydd arddull y dogfen yn cael ei ystyried wrth baratoi Datganiad 2025.
ARCHWILIO Cymru – DIWEDDARIAD CHWARTER 1	Derbyn yr adroddiad. Nodyn: Gwaith Archwilio Perfformiad 'Prosiect Lleol – Gwastraff ac Ailgylchu' – angen pwysu i gadarnhau'r amserlen	Nid yw'r gwaith yma i'w gynnal bellach – mae'r lefel risg wedi ei leihau yn dilyn adolygiad allanol gan WRAP (The Waste and Resources Action Programme).
ADRODDIAD PERFFORMIAD BLYNYDDOL AC HUNANASESIAD (drafft) CYNGOR GWYNEDD 2023/24	Derbyn yr Adroddiad Perfformiad Blynyddol a'r Hunanasesiad Drafft 2023/24. Nodyn: - Angen ystyried trefniadau ymgynghori priodol i'r dyfodol i sicrhau mewnbwn trigolion Gwynedd yn y broses - Angen cynnwys y Pwyllgor yn gynharach yn y broses – awgrym i gynnal gweithdy gyda'r Aelodau fel bod y Pwyllgor yn cael mewnbwn a gwell cyfle i gynnig argymhellion - Wrth gyflwyno data – angen sicrhau eglurhad llawn e.e, osgoi categorïau ieithyddol mewn ysgolion uwchradd - Cynyddu Cyflenwad o Dai i Bobl Leol - angen amlygu'r effaith ac nid y nifer yn unig	1.Mae bwriad i gymryd rhan yn yr Arolwg Preswylwyr Cenedlaethol sy'n cael ei gydlynu gan Data Cymru a Chymdeithas Llywodraeth Leol Cymru yn fuan yn ystod 2025, gyda unrhyw adborth yn bwydo i mewn i hunanasesiadau yn y dyfodol. 2. Gwaith yn mynd rhagddo i geisio adnabod y ffordd orau i gael mewnbwn gan y

	Prosiectau Gwynedd Yfory • Moderneiddio Adeiladau ac Amgylchedd Dysgu - ychwanegu bod arolygiad RAC wedi ei gynnal • Hyrwyddo Llesiant Plant a Phobl Ifanc - ychwanegu bod cynlluniau / ymgyrchoedd yn eu lle gan yr Adran Addysg i wella presenoldeb disgyblion • Ymestyn Cyfleoedd Chwarae a Chymdeithasu – ychwanegu cefnogaeth ariannol ychwanegol gan y Cyngor i Ganolfannau Byw'n Iach – hyn wedi bod yn benderfyniad positif	Pwyllgor yn gynt yn y broses. 3. Dim gweithrediad Pellach 4. Dim gweithrediad Pellach
BLAEN RAGLEN Y PWYLLGOR	Derbyn y Rhaglen waith ar gyfer Medi 2024 - Medi 2025. Nodyn: • Ystyried pryd fyddai'n addas adolygu Rhaglen Waith Hunanasesiad y Pwyllgor	I'w drafod yng nghyfarfod 16 Ionawr 2025.

Cyfarfod 10 Hydref 2024

Eitem	Penderfyniad	Diweddariad
MATERION BRYG - 1. Pryder am y risgiau uchel sydd ynghlwm a heriau cyfreithiol yn erbyn y Cyngor. 2. Tynnu sylw bod dwy sedd wag yn parhau ar y Pwyllgor	Cais i'r Cadeirydd drafod y pryderon gyda'r Pennaeth Cyllid fel bod modd i Aelodau'r Pwyllgor gael dealltwriaeth well o drefniadau'r Cyngor	Mae Cadeirydd y Pwyllgor wedi cysylltu gyda'r Prif Weithredwr i gyfathrebu pryderon am faterion risg, a ffyrdd o rannu gwybodaeth gyda'r aelodau lleig. Yn anffodus bu'n rhaid gohirio'r cyfarfod o'r dyddiad a bennwyd yn wreiddiol ond rydym wrthi'n sefydlu dyddiad newydd er mwyn i'r aelodau lleig gwrdd â'r Prif Weithredwr, Cyfarwyddwr Corfforaethol, Swyddog Monitro a'r Pennaeth Cyllid.
ARCHWILIO CYMRU: GOFAL BRYG AC ARGYFWNG: 'LLIF ALLAN O'R YSBYTY – RHANBARTH GOGLEDD CYMRU'	• Derbyn cynnwys yr adroddiad • Cyflwyno diweddariad ar yr argymhellion ymhen 12 mis	Disgwylir diweddariad ymhen 12 mis.
CYNNYRCH ARCHWILIO MEWNOL	• Derbyn yr adroddiad • Darganfyddiadau Archwiliadau Gwasanaethau Cartrefi Preswyl (Plas	Dim gweithrediad pellach

	Pengwaith, Llys Cadfan a Plas Hafan) i'w cyfeirio i'r Grŵp Gwella Rheolaethol. Enwebwyd Carys Edwards, Rhys Parry, Cyng Angela Russell, Cyng Meryl Roberts a'r Cyng Ioan Thomas fel Aelodau i'r Grŵp Gwella Rheolaethol gyda gwahoddiad i'r Cyng Beth Lawton (Cadeirydd Pwyllgor Craffu) a'r Cyng Dewi Jones (Is-gadeirydd Pwyllgor Craffu Gofal) i arsylwi. Petai materion yn codi o'r Grŵp Gwella Rheolaethol fydd angen sylw pellach, byddant yn cael eu cyfeirio i'r Pwyllgor Craffu Gofal Nodyn: Archwiliad Ceisiadau Rhyddid Gwybodaeth – cais i ystyried bod gofynion Deddf Rhyddid Gwybodaeth 2000 yn cael sylw'r Pwyllgor – y Pwyllgor i dderbyn adroddiad blynyddol yn nodi Trefniadau'r Cyngor i ymdrin â materion Rhyddid Gwybodaeth	
CYLLIDEB REFENIW 2024/25 ADOLYGIAD DIWEDD AWST 2024	• Derbyn yr adroddiad gan nodi'r sefyllfa a'r risgiau yng nghyswllt cyllidebau'r Cyngor a'i adrannau • Cytuno gyda'r argymhelliad i'r Cabinet: • Trosglwyddo £1,868k o danwariant ar gyllidebau corfforaethol i Gronfa Cefnogi Strategaeth Ariannol y Cyngor Nodyn: Gwaith sydd wedi ei gomisiynu gan y Prif Weithredwr i gael gwell dealltwriaeth o orwariant eithriadol gan yr Adran Oedolion Iechyd a Llesiant: cais i'r Cabinet herio beth yw amserlen y gwaith yma – angen sicrwydd bod y gwaith yma yn ei le i osod cyllideb	Roedd bwriad i'r Cyfarwyddwr Statudol Gwasanaethau Cymdeithasol adrodd i'r Pwyllgor ar 28/11/24 i roi diweddariad ar y gwaith o edrych i fewn i'r gorwariant yn yr Adran Oedolion, Iechyd a Llesiant. Oherwydd trafferthion TG yn ystod y cyfarfod ni dderbyniwyd adroddiad gan y Cyfarwyddwr. Bydd y sefyllfa ddiweddaraf, sef canlyniad adolygiad diwedd Tachwedd 2024 yn cael ei adrodd mewn eitem ar wahân ar raglen y Pwyllgor.

Cyfarfod 28 Tachwedd 2024

Eitem	Penderfyniad	Diweddariad
GWEITHREDU PENDERFYNIADAU'R PWYLLGOR	• Derbyn cynnwys yr adroddiad	Dim gweithrediad pellach.

ADRODDIAD Y GWEITHGOR GWELLA RHEOLAETHOL	• Derbyn cynnwys yr adroddiad Nodyn: • Cyfeirio argymhellion yr adroddiad at sylw'r Pwyllgor Craffu Gofal • Rhannu adroddiad 'Llechen Lan' gydag Aelodau'r Pwyllgor	Cadeirydd y Pwyllgor Craffu yn bresennol yn y cyfarfod a trafodwyd yr argymhellion mewn cyfarfod Anffurfiol Craffu Gofal. Rhannwyd yr adroddiad Llechen Lân yn ystod y pwyllgor.
ADRODDIAD ARCHWILIO ARBENNIG – GOFAL CARTREF	• Derbyn cynnwys yr adroddiad a nodi'r wybodaeth • Angen diweddariad pellach yn rhoi sicrwydd bod y sefyllfa yn gwella, gyda mewnbwn gan y Prif Weithredwr	Archwilio Cymru yn cyflwyno eu adroddiad ym mhwyllgor Chwefror 2025 gan roi cyfle arall i drafod a darparu diweddariad.
ADRODDIADAU ARCHWILIO CYMRU	• Derbyn diweddariad ar waith Archwilio Cymru Chwarter 2	Dim gweithrediad pellach.
CYFRIFON TERFYNOL AM Y FLWYDDYN A DDAETH I BEN 31 MAWRTH 2024 A'R ARCHWILIAD PERTHNASOL	• Derbyn a chymeradwyo Adroddiad 'ISA260' gan Archwilio Cymru ar gyfer Cyngor Gwynedd • Derbyn a chymeradwyo Datganiad o'r Cyfrifon 2023/24 (ôl-archwiliad) • Is-gadeirydd y Pwyllgor ynghyd a'r Pennaeth Cyllid i ardystio'r Llythyr Cynrychiolaeth yn electroneg • Llongyfarch y swyddogion ar eu gwaith o dderbyn datganiad diamod • Diolch i Archwilio Cymru am gydweithio da	Dim gweithrediad pellach.
RHEOLAETH TRYSORLYS 2024-25 ADOLYGIAD CANOL BLWYDDYN	• Derbyn yr adroddiad er gwybodaeth	Dim gweithrediad pellach.
ADRODDIAD BLYNYDDOL Cwynion A GWELLA GWASANAETH 2023-24	• Derbyn yr adroddiad • Derbyn cynnig Pennaeth Gwasanaethau Corfforaethol i gyflwyno adroddiad pellach fydd yn gosod cyd-destun i bolisiâu a threfniadau gwella gwasanaeth	Pennaeth Gwasanaethau Corfforaethol i gyflwyno adroddiad ym mhwyllgor Chwefror 2025 er mwyn darparu fwy o fanylder.
ADOLYGIAD O DDOSBARTHIADAU A MANNAU PLEIDLEISIO	• Derbyn yr adroddiad • Cymeradwyo canlyniadau'r adolygiad i'w gyflwyno i'r Cyngor Llawn ar 05-12-24	Dim gweithrediad pellach.
BLAEN RAGLEN Y PWYLLGOR LLYWODRAETHU AC ARCHWILIO HYD 2025	• Derbyn y Rhaglen waith ar gyfer Ionawr 2025 – Tachwedd 2025	Dim gweithrediad pellach.

3. ARGYMHELLIAD

- 3.1 Gofynnir i'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio ystyried cynnwys y tablau uchod a chynnig unrhyw sylwadau.

Eitem 6

CYFARFOD:	PWYLLGOR LLYWODRAETHU AC ARCHWILIO
DYDDIAD:	16 IONAWR 2025
TEITL:	CYLLIDEB REFENIW 2024/25 – ADOLYGIAD DIWEDD TACHWEDD 2024
PWRPAS:	Adroddiad Monitro ar y Sefyllfa Ariannol Ddiweddaraf
GWEITHREDIAD:	Derbyn yr wybodaeth, ystyried risgiau sy'n deillio o'r tafluniadau gwariant yn erbyn y gyllideb, a chraffu'r penderfyniadau i'r Cabinet yng nghyswllt rheoli cyllidebau'r Cyngor a'i adrannau
AELOD CABINET:	CYNGHORYDD HUW WYN JONES
SWYDDOG CYSWLLT:	FFION MADOG EVANS, PENNAETH CYLLID CYNORTHWYOL

1. Yn unol â gofynion Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2011, disgwylir i'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio graffu rhai materion ariannol gan gynnwys adroddiadau monitro cyllideb, lle'n briodol.
2. Cyflwynir yr adroddiad atodol (Cyllideb Refeniw 2024/25 – Adolygiad Diwedd Tachwedd 2024) i'r Cabinet ar 21 Ionawr 2025.
3. Mae'r Aelod Cabinet dros Gyllid a Chadeirydd y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio wedi gofyn i ni gyflwyno'r adroddiad yma i'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio i'w graffu.
4. Gofynnir i'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio nodi'r sefyllfa a'r risgiau perthnasol yng nghyswllt cyllidebau'r Cyngor a'i adrannau, ystyried penderfyniadau i'r Cabinet a sylwebu fel bo angen.

Atodiadau:

Adroddiad Cabinet 21/01/2025: Cyllideb Refeniw 2024/25 – Adolygiad Diwedd Tachwedd 2024

CYNGOR GWYNEDD – Adroddiad i Gabinet Cyngor Gwynedd

	Cyllideb Refeniw 2024/25 – Adolygiad Diwedd Tachwedd 2024
Aelod Cabinet:	Y Cyngorydd Huw Wyn Jones, Aelod Cabinet Cyllid
Swyddog perthnasol:	Ffion Madog Evans, Pennaeth Cyllid Cynorthwyol - Cyfrifeg a Phensiynau
Dyddiad y cyfarfod:	21 Ionawr 2025

1. Penderfyniad a geisir

- 1.1 Gan nodi bod rhagolygon o orwariant o £8.3 miliwn gan adrannau'r Cyngor, gyda 83% ohono yn y maes gofal oedolion a phlant, derbyn yr adroddiad ar adolygiad diwedd Tachwedd 2024 o'r gyllideb refeniw, a chefnogi'r camau mae'r Prif Weithredwr wedi eu cyflwyno i ymdrin â'r gorwariant sylweddol gan yr Adran Oedolion, Iechyd a Llesiant, Adran Plant a Theuluoedd, Adran Priffyrdd, Peirianeg ac YGC a'r Adran Amgylchedd.
- 1.2 Dirprwyo'r hawl i'r Pennaeth Oedolion, Iechyd a Llesiant mewn ymgynghoriad â'r Pennaeth Cyllid a'r Aelodau Cabinet perthnasol i wneud nifer o drosglwyddiadau cyllideb angenrheidiol, heb gyfyngiad ar y gwerth, o fewn cyllidebau gwasanaethau yn yr Adran Oedolion, Iechyd a Llesiant i adlewyrchu'r pwysau presennol, gan gynnwys yn y maes Anabledd Dysgu, Pobl hŷn, Anabledd Corff ac Iechyd Meddwl.
- 1.3 Cymeradwyo cymorth ariannol ychwanegol uwchlaw'r taliad cytundebol gwerth £201k i Gwmni Byw'n Iach sydd i'w gyllido o'r gronfa trawsffurfio, gan ddirprwyo'r hawl i'r Aelod Cabinet dros Economi mewn ymgynghoriad gyda'r Aelod Cabinet Cyllid, Prif Weithredwr a'r Pennaeth Cyllid i gytuno ar swm y gefnogaeth ariannol terfynol uwchlaw y tâl cytundebol gyda Byw'n Iach ar ddiwedd y flwyddyn ariannol.
- 1.4 Cymeradwyo trosglwyddiad o £4,409k o danwariant ar gyllidebau corfforaethol i Gronfa Cefnogi Strategaeth Ariannol y Cyngor.
- 1.5 Eithrio cymal 16.3.1.(C) o'r Rheoliadau Ariannol a pheidio caniatáu i adrannau gario unrhyw danwariant i'r flwyddyn ariannol nesaf.

2. Y rheswm pam fod angen i'r Cabinet wneud y penderfyniad

- 2.1** Cyfrifoldeb y Cabinet yw cymryd camau, fel bo angen, er mwyn sicrhau rheolaeth briodol dros gyllidebau'r Cyngor (e.e. cymeradwyo trosglwyddiadau sylweddol neu gyllideb ychwanegol).

3. Cyflwyniad a Rhesymeg

Cefndir / Cyflwyniad

- 3.1** Cyflwynir yr adroddiad ar yr adolygiad diweddaraf diwedd Tachwedd o gyllideb refeniw'r Cyngor am 2024/25, ac amlinellir crynhoad o'r sefyllfa fesul Adran yn **Atodiad 1**. Mae'r rhagolygon presennol yn awgrymu y bydd pump o'r adrannau yn gorwario erbyn diwedd y flwyddyn. Rhagwelir gorwariant sylweddol ar gyfer yr Adran Oedolion, Iechyd a Llesiant, Adran Plant a Theuluoedd, Adran Priffyrdd, Peirianeg ac YGC a'r Adran Amgylchedd.
- 3.2** Yn **Atodiad 2**, rhoddir manylion pellach yn ymwneud â'r prif faterion a'r penawdau cyllideb ble rhagwelir gwahaniaethau sylweddol, ynghyd ag argymhellion penodol lle'n briodol.

4. Rhesymeg a chyfiawnhad dros argymell y penderfyniad

Sefyllfa Arbedion

- 4.1** Yn adroddiad Cyllideb 2024/25 i'r Cyngor Llawn ar 7 Mawrth 2024, adroddwyd fod arbedion gwerth £5,648,890 yn ofynnol er mwyn cynorthwyo i gau'r bwlch cyllidol 2024/25. Mae'r cyllidebau wedi eu lleihau o'r swm yma; ac felly adroddir ar y sefyllfa yn dilyn ystyriaeth o'r arbedion.
- 4.2** Dros y blynyddoedd diwethaf rydym wedi adrodd ar risgiau i gyflawni arbedion. Bu i werth £2 filiwn o gynlluniau arbedion gael eu dileu yn ystod 2023/24. O ran y cynlluniau sydd yn weddill, mae yna risgiau o ran gwireddu rhai o'r cynlluniau.
- 4.3** Y sefyllfa ddiweddaraf o ran yr arbedion yw bod £42 miliwn, sef 90% o'r cynlluniau arbedion diwygiedig ers 2015 bellach wedi eu gwireddu.

5. Adrannau'r Cyngor

5.1 Adran Oedolion, Iechyd a Llesiant

Yn dilyn i'r Adran dderbyn dyraniad cyllideb ychwanegol barhaol o dros £3.2 miliwn eleni i gwrdd â phwysau mewn gwahanol feysydd, mae'r rhagolygon diweddaraf yn awgrymu bydd £3.3 miliwn o orwariant erbyn diwedd y flwyddyn (i'w gymharu â £3.9 miliwn yn

2023/24). Mae'r gorwariant yn ganlyniad i gyfuniad o nifer o ffactorau gan gynnwys cynnydd yn y pwysau ar y ddarpariaeth gofal cartref, gyda chostau staffio uwch, lefelau salwch a chyfraddau oriau digyswllt yn uchel ar y ddarpariaeth fewnol. Y prif faterion eraill yn cynnwys taliadau uniongyrchol sydd yn gorrario £1.5 miliwn yn y gwasanaeth pobl hŷn, a llety cefnogol yn y gwasanaeth anableded dysgu.

Yn dilyn i waith gael ei gomisiynu gan y Prif Weithredwr y llynedd i edrych ar sefyllfa ariannol yr adran, mae'r gwaith yn derbyn sylw.

5.2 Adran Plant a Theuluoedd

Mae sefyllfa ariannol yr adran wedi gwaethygu'n sylweddol ers sefyllfa 2023/24 pryd adroddwyd ar orwariant o £2.6 miliwn, ond sydd bellach wedi cynyddu ymhellach i £3.7 miliwn, yn bennaf o ganlyniad i gynnydd yng nghostau lleoliadau all-sirol. Gwelwyd cynnydd yng nghymhlethdodau pecynnau a defnydd cynyddol ddiweddar o leoliadau heb eu cofrestru.

O ganlyniad i'r gorwariant eithriadol gan yr Adran Plant a Theuluoedd, mae'r Prif Weithredwr eisoes wedi comisiynu gwaith i egluro manylder y darlun yng ngofal Plant, er mwyn cael gwell dealltwriaeth o'r materion a rhaglen glir i ymateb. Mae'r gwaith yn cael ei arwain gan Gyfarwyddwr Statudol Gwasanaethau Cymdeithasol.

5.3 Adran Addysg

Yn dilyn gorwariant o £1.5 miliwn yn ystod y flwyddyn ariannol 2023/24 ar gludiant ysgolion, bu i'r maes dderbyn dyraniad cyllideb ychwanegol eleni o £896k ar sail barhaol ac £896k pellach am flwyddyn yn unig, i gyfarch y pwysau ar y maes bysus a thacsis ysgolion yn dilyn ail-dendro cytundebau. Cyfuniad o dderbyniadau grantiau a chwtogi ar wariant yn golygu fod tanwariant yn cael ei ragweld gan yr adran.

5.4 Byw'n lach

Dros y blynyddoedd diwethaf gan fod lefelau incwm Cwmni Byw'n lach wedi cael ei amharu gan Covid, mae'r cwmni wedi derbyn cefnogaeth ariannol flynyddol gan y Cyngor oedd yn £550k yn 2022/23 a £308k yn 2023/24, oedd uwchlaw'r taliad cytundebol y contract ddarparu, i'w galluogi i gynnal eu gwasanaethau. Mae'r angen am gefnogaeth ariannol yn parhau eleni gyda'r swm gofynnol bellach yn £201k. Gofynnir i'r Cabinet gymeradwyo'r swm sydd uwchlaw'r taliad cytundebol, gan ddirprwyo'r hawl i'r Aelod Cabinet dros Economi mewn ymgynghoriad a'r Aelod Cabinet Cyllid, Prif Weithredwr a'r Pennaeth Cyllid i gytuno ar swm y gefnogaeth terfynol ar ddiwedd y flwyddyn ariannol.

5.5 Adran Priffyrdd, Peirianeg ac YGC

Rhagwelir gorwariant o £699k gan yr adran, gwelwyd lleihad yn y gwaith sydd yn cael ei gomisiynu gan asiantaethau allanol sydd yn cael effaith negyddol ar incwm gwasanaethau priffyrdd. Ym mwrdeistrefol, mae cyfuniad o ffactorau, gan gynnwys pwysau ychwanegol ar gyllidebau staff glanhau strydoedd a glanhau toiledau cyhoeddus. Tra bod colledion incwm yn faterion yn cynnal tiroedd a thoiledau cyhoeddus, ond rhagolygon o incwm uwch gan y gwasanaethau profedigaeth. Gwelwyd hefyd welliant yn y rhagolygon incwm gan Ymgynghoriaeth Gwynedd.

5.6 Adran Amgylchedd

Gorwariant o £970k yn cael ei ragweld, gyda'r tueddiad blynyddol o orwariant yn y maes casglu gwastraff ac ailgylchu yn parhau ac yn gyfrifol am £667k o'r gorwariant. Mae costau cyflogaeth a lefelau salwch a goramser yn broblemus yn y maes; ond y mater yn derbyn sylw ac felly i weld yn lleihau. Mater arall yw costau ychwanegol fflyd o ran hurio cerbydau. Mae diffyg incwm parcio hefyd yn amlwg eleni. Mae yna nifer o gynlluniau arbedion yn llithro yn ogystal, sydd yn rhan o'r darlun.

5.7 Tai ac Eiddo

Y tueddiad o bwysau sylweddol ar y gwasanaeth llety argyfwng yn parhau, gyda rhagolygon fod gwariant ar y maes am fod yn £5 miliwn eleni, hyn i gymharu â £6.8 miliwn y llynedd. Mae'r sefyllfa ariannol a adroddir yn dilyn ystyried cyllideb ychwanegol o £3m sydd wedi ei ddyrannu o bremiwm treth cyngor a hefyd £0.9 miliwn o gyllideb un-tro ychwanegol a ddyrannwyd fel rhan o'r drefn bidiau ar gyfer 2024/25 i gynorthwyo gyda'r pwysau ychwanegol. Rhagwelir y bydd yr adran yn ei gyfanrwydd yn tanwario (£303k).

5.8 Corfforaethol

Tanwariant ar gorfforaethol o ganlyniad i gynnyrch treth ychwanegol a rhagdybiaethau darbodus wrth osod cyllideb 2024/25. Yn dilyn setliad tâl cenedlaethol yn ddiweddar, bu i'r cyngor dderbyn grant yn hwyr yn y flwyddyn tuag at y pwysau ychwanegol. Mae'r tanwariant a adroddir yn cael ei leihau gan fod angen pontio arbedion gofynnol oedd yn rhan o strategaeth ariannol y Cyngor ar gyfer 2024/25.

6. Casgliad

- 6.1** Rhagwelir y bydd nifer o adrannau'r Cyngor yn gorwario erbyn diwedd y flwyddyn gyda gorwariant yn y maes gofal oedolion a phlant yn gyfrifol am 83% o'r gorwariant adrannol.

Mae rhagolygon gorwariant sylweddol gan yr Adran Oedolion, Iechyd a Llesiant, Adran Plant a Theuluoedd, Adran Prifffyrdd, Peirianeg ac YGC a'r Adran Amgylchedd eleni. Yn wyneb y rhagolygon gorwariant eithriadol gan yr Adran Plant a Theuluoedd, mae'r Prif Weithredwr eisoes wedi comisiynu gwaith i egluro manylder y darlun yng ngofal Plant, er mwyn cael gwell dealltwriaeth o'r materion a rhaglen glir i ymateb. Mae hyn yn gyson â'r trefniadau sydd wedi eu gweithredu yn yr adrannau eraill sydd yn gorfario yn sylweddol.

Cyflwynwyd adroddiad Cynllun Ariannol Tymor Canolig i Gabinet 14 Mai 2024, oedd yn amlinellu cyfundrefn arbedion a thoriadau er mwyn ymateb i'r sefyllfa ariannol. Roedd hyn yn cynnwys argymhell rhewi gwariant yn ystod y flwyddyn pe byddai'n dod i'r amlwg fod gorwariant sylweddol yn debygol. Mae'r mesur eisoes mewn grym ers adrodd ar y rhagolygon gorwariant yn Adolygiad Awst. Felly, mae angen cyfuniad o drefniadau rhewi gwariant ynghyd â gwneud defnydd o gronfeydd wrth gefn y Cyngor i gyllido'r blwch ariannol a ragwelir am 2024/25.

Mae rheoliadau ariannol y Cyngor yn caniatáu i'r adrannau gadw tanwariant o hyd at £100k. Ond, o ystyried y sefyllfa ariannol bresennol ac yn unol â'r rheoliadau, rwyf yn argymhell fod y Cabinet yn penderfynu peidio caniatáu hyn eleni.

Yn gynharach eleni, bu i'r Cyngor dderbyn ad-daliad un-tro i'r holl gynghorau o enillion ail-ariannu Parc Adfer, yng Nglannau Dyfrdwy. Mae'r cyfraniad wedi ei roi mewn cronfa, gyda'r galwad cyntaf ohono i'w ddefnyddio i gyllido gorwariant yn y maes gwastraff.

7. Camau nesaf ac amserlen

- 7.1** Gweithredu ar yr argymhellion gerbron a chyflwyno adroddiad dilynol i'r Cabinet yn ystod Mis Mai ar sefyllfa diwedd y flwyddyn ariannol.

8. Sylwadau Swyddogion Statudol

8.1 Prif Swyddog Cyllid

Rwyf wedi cydweithio gyda'r Aelod Cabinet i baratoi'r adroddiad yma ac yn cadarnhau'r cynnwys.

8.2 Swyddog Monitro

Dim sylwadau i'w hychwanegu os safbwynt priodoldeb.

Atodiadau:

Atodiad 1 - Crynhoad o sefyllfa net cyllidebau'r adrannau

Atodiad 2 - Manylion y cyllidebau a'r gwahaniaethau sylweddol

Cyllideb Refeniw 2024/25 - Crynhoad o'r sefyllfa fesul Adran

	Adolygiad Diwedd Tachwedd				Amcan Gor / (Tan) Wariant Adolygiad Awst 2024/25 £ '000
	Cyllideb Arfaethedig 2024/25 £'000	Amcan Gor / (Tan) Wariant Gros 2024/25 £'000	Addasiadau a Argymhellir £'000	Amcan Gor/ (Tan) Wariant Addasedig 2024/25 £'000	
Oedolion, Iechyd a Llesiant	78,657	3,349	0	3,349	2,673
Plant a Theuluoedd	23,374	3,683	0	3,683	3,205
Gwasanaeth Busnes a Chomisiynu Gofal	2,572	(100)	0	(100)	(97)
Addysg	117,374	(145)	0	(145)	(60)
Economi a Chymuned	5,922	440	(201)	239	127
Prifffyrdd, Peirianeg ac YGC	18,449	699	0	699	649
Amgylchedd	17,323	970	0	970	1,083
Tai ac Eiddo	12,768	(303)	0	(303)	126
Tim Rheoli Corfforaethol a Chyfreithiol	2,748	(61)	0	(61)	(63)
Gwasanaethau Corfforaethol	8,020	(33)	0	(33)	(23)
Cyllid (a Thechnoleg Gwybodaeth)	8,474	(4)	0	(4)	(18)
Cyllidebau Corfforaethol (Gwahaniaethau yn unig)	*	(4,409)	4,409	0	0
Cyfansymiau (net)	304,155	4,086	4,208	8,294	7,602

CYLLIDEB REFENIW 2024/25 - ADOLYGIAD DIWEDD TACHWEDD						
Adran Oedolion, Iechyd a Llesiant	Amcan Cyllideb 2024/25	Amcan Sefyllfa 2024/25	Amcan Gor / (Tan) Wariant Gros 2024/25	Defnydd o Ffynonellau Eraill Neu Addasiadau Eraill a Argymhellir	Amcan Gor / (Tan) Wariant Addasedig 2024/25	Amcan Gor / (Tan) Wariant Adolygiad Awst 2024/25
Maes:-	£'000	£'000	£'000	£'000	£'000	£'000
Gwasanaethau Oedolion						
Pobl Hŷn						
Preswyl a Nyrsio - Cartrefi	24,394	23,174	(1,220)		(1,220)	(874)
Gofal Cartref	10,163	11,785	1,622		1,622	1,221
Anabledd Corff	3,472	2,593	(879)		(879)	(979)
Eraill	3,711	5,083	1,372		1,372	911
	41,740	42,635	895	0	895	279
Anabledd Dysgu	30,098	30,253	155		155	364
Iechyd Meddwl	5,197	5,160	(37)		(37)	(144)
Rheolaeth yr Adran	579	498	(81)		(81)	(123)
Cyfanswm Gwasanaethau Oedolion	77,614	78,546	932	0	932	376
Gwasanaethau Darparu (dangos cyllideb net)						
Gofal Preswyl	(75)	314	389		389	211
Gofal Dydd	(13)	(19)	(6)		(6)	14
Gofal Cartref	157	1,692	1,535		1,535	1,622
Eraill	(7)	37	44		44	10
Cyfanswm Gwasanaethau Darparu	62	2,024	1,962	0	1,962	1,857

CYLLIDEB REFENIW 2024/25 - ADOLYGIAD DIWEDD TACHWEDD						
Adran Oedolion, Iechyd a Llesiant	Amcan Cyllideb 2024/25	Amcan Sefyllfa 2024/25	Amcan Gor / (Tan) Wariant Gros 2024/25	Defnydd o Ffynonellau Eraill Neu Addasiadau Eraill a Argymhellir	Amcan Gor / (Tan) Wariant Addasedig 2024/25	Amcan Gor / (Tan) Wariant Adolygiad Awst 2024/25
Maes:-	£'000	£'000	£'000	£'000	£'000	£'000
Gwasanaethau Eraill						
Canolog Adrannol (<i>gan gynnwys arbedion yr Adran</i>)	981	1,436	455		455	440
Cyfanswm Gwasanaethau Eraill	981	1,436	455	0	455	440
Cyfanswm Oedolion, Iechyd a Llesiant	78,657	82,006	3,349	0	3,349	2,673

Oedolion, Iechyd a Llesiant

Pobl Hŷn - ym mhreswyl a nyrsio, costau ffioedd uwch gan ddarparwyr preifat yn parhau, ond defnydd o system genedlaethol annibynnol ffioedd gofal wedi bod yn effeithiol yn rhoi sicrwydd i'r Cyngor o werth am arian. Y trefniadau yn ymwneud â thaliadau gohiriedig dyledus ar gyfer preswylwyr hefyd yn fwy effeithiol. Rhoddwyd cyllideb ychwanegol barhaol o £600k i'r maes yma ar gyfer 2024/25 ac felly rhagwelir tanwariant erbyn diwedd y flwyddyn. Yn gofal cartref, cynnydd pellach yn y pwysau ar y gyllideb ynghyd â lleihad yn y rhagolygon incwm ac felly rhagwelir gorwariant o £1.6 miliwn. Yn y maes anabledd corff, y tueddiad o lai o alw am ofal cartref ond pwysau cynyddol ar daliadau uniongyrchol yn parhau. Yn 'Eraill', gorwariant o £1.5 miliwn ar daliadau uniongyrchol ond sydd yn cael ei leihau rhywfaint gan danwariant ar wasanaethau dydd.

Anabledd Dysgu - yn dilyn gorwariant o £2m ar y maes yn 2023/24, bu i'r gwasanaeth dderbyn dyraniad cyllideb ychwanegol o £1.68 miliwn ar sail barhaol ar gyfer 2024/25 ymlaen, amcangyfrifir y bydd gorwariant o £155k eleni. Y pwysau yn parhau ar lety cefnogol a swyddi gweithwyr maes uwchlaw'r sefydliad yn cyfrannu at y gorwariant.

Iechyd Meddwl - bu i'r gwasanaeth dderbyn dyraniad cyllid ychwanegol parhaol o £419k ar gyfer 2024/25, sydd wedi trawsnewid y rhagolygon ariannol o'r sefyllfa gorwariant a adroddwyd y llynedd. Rhagwelir y bydd preswyl a nyrsio a gweithwyr maes yn tanwario ond pwysau ar yr elfen llety cefnogol.

Rheolaeth yr Adran - tanwariant ar gyflogau, teithio a'r gyllideb gyfreithiol.

Gwasanaethau Darparu - gorwariant ar staff yng ngofal preswyl sydd yn cynnwys defnydd o staff asiantaeth. Er bod cyllideb ychwanegol o £0.5 miliwn wedi ei fuddsoddi yn barhaol yng ngofal cartref yn 2024/25, costau staffio uwch, gyda lefelau salwch a chyfraddau oriau di-gyswllt uchel yn parhau ac yn gyfrifol am £1.5 miliwn o'r gorwariant. Y ddarpariaeth gofal dydd wedi ei leihau dros y blynyddoedd diwethaf, ond costau rhedeg gweddilliol ar gyfer rhai o'r adeiladau.

Gwasanaethau Canolog Adrannol - swyddi uwchlaw'r strwythur, pwysau ar y ddarpariaeth dyledion drwg a diffyg gwireddu arbedion yn gyfrifol am y gorwariant o £455k.

Arbedion - o ran sefyllfa gwireddu arbedion ar gyfer yr adran, mae gwerth £356k o arbedion o flynyddoedd blaenorol (ar ôl dileu arbedion gwerth £1.5 miliwn yn 2023/24), ynghyd â £1.44 miliwn o arbedion newydd ar gyfer 2024/25, felly cyfanswm o £1.8 miliwn. Dengys y rhagolygon diweddaraf na fydd modd i 85%, sef £1.5m o'r arbedion yma, gael eu gwireddu eleni.

O ganlyniad i'r gorwariant eithriadol gan yr Adran Oedolion, Iechyd a Llesiant yn 2023/24, bu i'r Prif Weithredwr gomisiynu gwaith i egluro manylder cymhleth yn y darlun yng ngofal Oedolion, er mwyn cael gwell dealltwriaeth o'r materion a rhaglen glir i ymateb. Mae'r gwaith wrthi'n derbyn sylw ac yn cael ei arwain gan y Cyfarwyddwr Statudol Gwasanaethau Cymdeithasol, gyda bwriad i adrodd ar y canfyddiadau yn fuan.

Argymhellir fod nifer o drosglwyddiadau cyllideb sylweddol yn cael eu gweithredu cyn diwedd y flwyddyn ariannol o fewn gwasanaethau yr Adran Oedolion, Iechyd a Llesiant i adlewyrchu y pwysau presennol, gan gynnwys yn y maes Anabledd Dysgu, Pobl hŷn, Anabledd Corff ac Iechyd Meddwl.

CYLLIDEB REFENIW 2024/25 - ADOLYGIAD DIWEDD TACHWEDD						
Adran Plant a Theuluoedd	Amcan Cyllideb 2024/25	Amcan Sefyllfa 2024/25	Amcan Gor / (Tan) Wariant Gros 2024/25	Defnydd o Ffynonellau Eraill Neu Addasiadau Eraill a Argymhellir	Amcan Gor / (Tan) Wariant Addasedig 2024/25	Amcan Gor / (Tan) Wariant Adolygiad Awst 2024/25
Maes:-	£'000	£'000	£'000	£'000	£'000	£'000
Rheolaeth Gwasanaeth	674	662	(12)		(12)	(43)
Gweithredol	2,598	3,029	431		431	319
Lleoliadau						
Lleoliadau All-Sirol	5,831	7,838	2,007		2,007	1,821
Cartrefi Grwpiau Bychan	0	0	0		0	0
Maethu Drwy Asiant	1,917	1,529	(388)		(388)	(269)
Maethu Mewnol	3,057	2,816	(241)		(241)	(219)
Gwasanaethau Cefnogol ac Eraill	2,086	2,497	411		411	385
	12,891	14,680	1,789	0	1,789	1,718
Ôl-16	1,703	1,768	65		65	2
Gwasanaeth Derwen	2,614	3,992	1,378		1,378	1,139
Cyfiawnder Ieuenctid	283	243	(40)		(40)	(41)
Blynyddoedd Cynnar	168	92	(76)		(76)	(36)
Uned Datblygu'r Gweithlu	186	186	0		0	0
Eraill	2,257	2,405	148		148	147
Cyfanswm Plant a Theuluoedd	23,374	27,057	3,683	0	3,683	3,205

Plant a Theuluoedd

Rheolaeth Gwasanaeth - derbyniad grantiau ond lleihad yn y swm sy'n cyllido gwariant craidd.

Gweithredol - y tueddiad gorwariant yn parhau o ganlyniad i bwysau sylweddol ar gefnogaeth cynlluniau cefnogol ynghyd â staffio uwchlaw'r gyllideb gweithwyr maes.

Lleoliadau - gwelwyd cynnydd pellach yn y nifer cyfartalog lleoliadau all-sirol unwaith eto eleni i 35.1 (32.5 yn 2023/24, 25.7 ar gyfer 2022/23), ac felly cynnydd yn y gorwariant ers sefyllfa 2023/24, gyda rhagolygon gorwariant o £2 miliwn am y flwyddyn. Er mai £240k yw cost gyfartalog y lleoliadau, mae chwe lleoliad eithriadol eleni, sydd yn costio rhwng £488k a £800k yr un. Gwelwyd cynnydd yn y costau oherwydd cymhlethdodau pecynnau a defnydd cynyddol ddiweddar o leoliadau heb eu cofrestru, sydd fwy costus.

Niferoedd cyfartalog Maethu drwy Asiant a Maethu Mewnol yn gyson efo niferoedd 2023/24 ond gan fod yna nifer o geiswyr lloches heb rieni neu warcheidwaid yn derbyn gwasanaeth, derbyniad incwm ar eu cyfer gan y Swyddfa Gartref yn arwain at danwariant. Yn y gwasanaeth cefnogol ac eraill pwysau cynyddol ar gyllideb y tîm lleoliadau a gweithwyr cefnogol.

Cartrefi Grwpiau Bychan - wrthi'n cael eu sefydlu yng Ngwynedd, sef darpariaeth fewnol fydd yn golygu y bydd modd lleoli plant yn fewnol yn hytrach nac efo darparwyr allanol all-sirol, fydd yn ei dro yn lleihau'r gorwariant presennol ar leoliadau.

Derwen - y tueddiad gorwariant yn parhau ac wedi dwysau, gyda chostau gweithwyr cynlluniau cefnogol a chefnogaeth arbenigol bellach yn gorwario £1.1 miliwn. Bu newid yn y pwyslais o ran sut mae'r gwasanaeth yn cael ei ddarparu, gyda mwy o bwysau ar daliadau uniongyrchol sydd yn gyfrifol am £195k o'r gorwariant. Defnydd cynyddol o leoliadau tymor hir eu natur yn yr Yned Egwyl Fer ac felly yn arwain at gynnydd yn y pwysau ar y gyllideb.

Ôl-16 - staffio uwchlaw'r gyllideb gweithwyr cymdeithasol ond cyfraniad gan y Swyddfa Gartref at geiswyr lloches yn lleihau'r gorwariant.

Cyfiawnder Ieuenctid - trosiant staff a lleihad yng nghyfraniad y Cyngor tuag at gostau rhedeg y bartneriaeth eleni.

Blynyddoedd Cynnar - grantiau ar gael i gyllido gwariant craidd yn arwain at ragolygon tanwariant.

Eraill - nifer o ffactorau gan gynnwys gorwariant ar gostau staff, ffioedd gwasanaethau arbenigol ac ar gyfraniadau gwasanaethau ar y cyd.

O ganlyniad i'r gorwariant eithriadol gan yr Adran Plant a Theuluoedd, mae'r Prif Weithredwr eisoes wedi comisiynu gwaith i egluro manylder y darlun yng ngofal Plant, er mwyn cael gwell dealltwriaeth o'r materion a rhaglen glir i ymateb. Bydd y gwaith yn cael ei arwain gan y Cyfarwyddwr Statudol Gwasanaethau Cymdeithasol.

CYLLIDEB REFENIW 2024/25 - ADOLYGIAD DIWEDD TACHWEDD						
Gwasanaeth Busnes a Chomisiynu Gofal	Amcan Cyllideb 2024/25	Amcan Sefyllfa 2024/25	Amcan Gor / (Tan) Wariant Gros 2024/25	Defnydd o Ffynonellau Eraill Neu Addasiadau Eraill a Argymhellir	Amcan Gor / (Tan) Wariant Addasedig 2024/25	Amcan Gor / (Tan) Wariant Adolygiad Awst 2024/25
Maes:-	£'000	£'000	£'000	£'000	£'000	£'000
Cefnogaeth a Chomisiynu	1,586	1,472	(114)		(114)	(151)
Incwm a Chyllid	757	778	21		21	(70)
Gwasanaethau Ataliol	229	222	(7)		(7)	124
Cyfanswm Gwasanaeth Busnes a Chomisiynu Gofal	2,572	2,472	(100)	0	(100)	(97)

Gwasanaeth Busnes a Chomisiynu Gofal

Y Gwasanaeth Busnes a Chomisiynu Gofal wedi ei symud o'r Adran Oedolion, lechyd a Llesiant yn ystod y flwyddyn i fod yn atebol i'r Cyfarwyddwr Statudol Gwasanaethau Cymdeithasol, gan fod eu maes gwaith yn cwmpasu gofal oedolion a phlant.

Cefnogaeth a Chomisiynu - tanwariant ar nifer o bennawdau'r gyllideb gan gynnwys costau staff, teithio, argraffu a gwasanaethau a chyflenwadau ond costau un-tro ar systemau yn lleihau'r tanwariant a adroddir.

Incwm a Chyllid - costau un-tro cyflogaeth ynghyd ag arbedion heb eu darganfod yn golygu y rhagwelir gorwariant bellach erbyn diwedd y flwyddyn ariannol.

Gwasanaeth Ataliol - y cynllun teleofal yn tanwario (£14k) o ganlyniad i welliant yn y rhagolygon cyfraniadau sydd bellach uwchlaw'r targed, ynghyd â derbyniad grant i ariannu swydd. Gwelwyd dderbyniad grant ychwanegol i wasanaethau ataliol eraill hefyd, felly tanwariant o (£7k) yn cael ei ragweld.

CYLLIDEB REFENIW 2024/25 - ADOLYGIAD DIWEDD TACHWEDD						
Adran Addysg	Amcan Cyllideb 2024/25	Amcan Sefyllfa 2024/25	Amcan Gor / (Tan) Wariant Gros 2024/25	Defnydd o Ffynonellau Eraill Neu Addasiadau Eraill a Argymhellir	Amcan Gor / (Tan) Wariant Addasedig 2024/25	Amcan Gor / (Tan) Wariant Adolygiad Awst 2024/25
Maes:-	£'000	£'000	£'000	£'000	£'000	£'000
Ysgolion Datganoledig	97,325	97,325	0		0	0
Gwasanaethau Ansawdd Ysgolion	(1,357)	(1,369)	(12)		(12)	(13)
Isadeiledd a Gwasanaethau Cefnogol						
Cludiant	8,511	8,511	0		0	0
Gwasanaeth Atodol	1,145	1,083	(62)		(62)	(28)
Eraill	2,928	2,893	(35)		(35)	(23)
	12,584	12,487	(97)	0	(97)	(51)
Arweinyddiaeth a Rheolaeth	2,620	2,600	(20)		(20)	(24)
Anghenion Dysgu Ychwanegol a Chynhwysiad	5,194	5,209	15		15	48
Gwasanaeth Ieuenctid	1,008	977	(31)		(31)	(20)
Cyfanswm Addysg	117,374	117,229	(145)	0	(145)	(60)

Addysg

Gwasanaeth Ansawdd Ysgolion - cyfuniad o dderbyniad incwm a chynnydd yn y defnydd o arian grant i gyllido gwariant craidd.

Cludiant - yn dilyn gorwariant o £1.5 miliwn yn ystod y flwyddyn ariannol 2023/24, bu i'r maes dderbyn dyraniad cyllideb ychwanegol eleni o £896k ar sail barhaol, ac £896k pellach am flwyddyn yn unig i gyfarch y pwysau ar y maes bysus a thacsis ysgolion yn dilyn ail-dendro cytundebau. Felly, ar hyn o bryd, rhagwelir y bydd sefyllfa ariannol gytbwys.

Mae'r maes cludiant yn parhau i fod yn destun adolygiad strategol i geisio rheoli'r cynnydd yn y gwariant, fel bod modd ceisio lleihau'r gorwariant a manteisio ar gyfleoedd effeithlonrwydd.

Isadeiledd a Gwasanaethau Cefnogol - Gwasanaeth Atodol - incwm uwch ar gyfer arlwyfaeth yn dilyn derbyniad grant ar gyfer cinio ysgol am ddim ysgolion cynradd. Gorwariant ar gostau staff yn faterion yn glanhau a gofalu ysgolion. Yr elfen gofal o'r clybiau brecwast hefyd yn parhau i orwario, gyda rhagolygon gorwariant o £94k o ganlyniad i gostau staff uwch a diffyg incwm.

Isadeiledd a Gwasanaethau Cefnogol - Eraill - tanwariant ar nifer o gyllidebau amrywiol.

Arweinyddiaeth a Rheolaeth - trosiant staff a derbyniad grant ynghyd ag arbediad yn deillio o newid system.

Anghenion Dysgu Ychwanegol a Chynhwysiad - darlun cymysg sydd yn gyfuniad o drosiant staff a derbyniad grant ond pwysau ar nifer o benawdau amrywiol eraill. Mae'r amgylchiadau yn ymwneud ag un ganolfan benodol yn parhau, ac yn gyfrifol am orwariant o £135k.

Gwasanaeth Ieuenctid - gwireddu cynllun arbedion 2025/26 yn ymwneud â staffio ymlaen llaw.

CYLLIDEB REFENIW 2024/25 - ADOLYGIAD DIWEDD TACHWEDD						
Adran Economi a Chymuned	Amcan Cyllideb 2024/25	Amcan Sefyllfa 2024/25	Amcan Gor / (Tan) Wariant Gros 2024/25	Defnydd o Ffynonellau Eraill Neu Addasiadau Eraill a Argymhellir	Amcan Gor / (Tan) Wariant Addasedig 2024/25	Amcan Gor / (Tan) Wariant Adolygiad Awst 2024/25
Maes:-	£'000	£'000	£'000	£'000	£'000	£'000
Rheolaeth	431	425	(6)		(6)	0
Rhaglenni Adfywio a Chefnogi Cymunedau	464	454	(10)		(10)	(10)
Morwrol a Pharciau Gwledig	(163)	18	181		181	128
Cytundebau Byw'n Iach a Hamdden Eraill	2,100	2,408	308	(201)	107	59
Rhaglenni Datblygu Economaidd	(77)	(182)	(105)		(105)	(75)
Marchnata a Digwyddiadau	295	285	(10)		(10)	(40)
Llyfrgelloedd Gwynedd	1,824	1,776	(48)		(48)	(60)
Amgueddfeydd, Celfyddydau ac Archifau Gwynedd	995	1,178	183		183	178
Defnydd o Gronfa Tanwariant yr Adran	53	0	(53)		(53)	(53)
Cyfanswm Economi a Chymuned	5,922	6,362	440	(201)	239	127

Economi a Chymuned

Rhaglenni Adfywio a Chefnogi Cymunedau - arian grant yn cyllido gwariant craidd.

Morwrol a Pharciau Gwledig - effaith y tywydd gwael dros yr haf wedi amharu ar y lefelau incwm, sydd wedi golygu diffyg incwm yn y traethau ac wedi cyfrannu at leihad yn incwm Hafan, Pwllheli. Gwariant uwch a gwariant uwchlaw'r gyllideb hefyd yn faterion yn Hafan, Pwllheli ac yn Noc Fictoria, Caernarfon. Gwell rhagolygon gan y Parciau Gwledig gyda thanwariant o (£65k) o ganlyniad i dderbyniad incwm un-tro gan Netflix ym Mharc Padarn a chyfuniad o dderbyniad grant ac incwm uwch yng Nglynllifon.

Cytundebau Byw'n Iach a Hamdden Eraill - trosglwyddwyd y ddarpariaeth hamdden i Gwmni Byw'n Iach yn Ebrill 2019, ond fod cyfrifoldeb am gostau rhedeg yr eiddo yn aros efo'r Cyngor. Dros y blynyddoedd diwethaf gan fod lefelau incwm y cwmni wedi cael ei amharu gan Covid, mae'r cwmni wedi derbyn cefnogaeth ariannol flynyddol gan y Cyngor oedd yn £550k yn 2022/23 a £308k yn 2023/24, oedd uwchlaw'r taliad cytundebol y contract ddarparu, i'w galluogi i gynnal eu gwasanaethau. Mae'r gefnogaeth ariannol yn parhau eleni a'r swm gofynnol yn £201k.

Ymhellach, gorwariant o £135k ar gyllideb yr Adran Economi a Chymuned i redeg adeiladau hamdden.

Rhaglenni Datblygu Economaidd - llwyddiant i ddenu grantiau sydd yn rhyddhau cyllideb craidd y Cyngor.

Marchnata a Digwyddiadau - arbediad swydd ymlaen llaw sydd yn rhan o gynlluniau arbedion 2025/26.

Llyfrgelloedd Gwynedd - swydd wag sydd yn rhan o gynlluniau arbedion 2025/26 ynghyd â llai o wariant ar nifer o benawdau'r gyllideb.

Amgueddfeydd, Celfyddydau ac Archifau Gwynedd - gorwariant yn bennaf gan fod diffyg incwm yn faterion yn Neuadd Dwyfor £147k, Storiol £41k ac yn Amgueddfa Lloyd George £3k.

Er mwyn lleihau y gorwariant a adroddir mae'r adran yn defnyddio eu cronfa tanwariant adrannol sydd yn £53k yn llwyr eleni.

Argymhellir i'r Cabinet gymeradwyo cymorth ariannol ychwanegol gwerth £201k i Gwmni Byw'n Iach.

CYLLIDEB REFENIW 2024/25 - ADOLYGIAD DIWEDD TACHWEDD						
Adran Priffyrdd, Peirianeg ac YGC (yn cynnwys Cefnffyrdd)	Amcan Cyllideb 2024/25	Amcan Sefyllfa 2024/25	Amcan Gor / (Tan) Wariant Gros 2024/25	Defnydd o Ffynonellau Eraill Neu Addasiadau Eraill a Argymhellir	Amcan Gor / (Tan) Wariant Addasedig 2024/25	Amcan Gor / (Tan) Wariant Adolygiad Awst 2024/25
Maes:-	£'000	£'000	£'000	£'000	£'000	£'000
Gwasanaethau:						
Priffyrdd (cynnwys Cefnffyrdd)	12,122	12,350	228		228	228
Peirianeg	507	499	(8)		(8)	(3)
Bwrdeistrefol	5,698	6,187	489		489	391
Ymgynghoriaeth Gwynedd	122	112	(10)		(10)	33
Cyfanswm Priffyrdd, Peirianeg ac YGC	18,449	19,148	699	0	699	649

Priffyrdd, Peirianeg ac YGC (gan gynnwys Cefnffyrdd)

Gwasanaethau Priffyrdd - llai o waith yn cael ei gomisiynu gan asiantaethau allanol yn cael effaith negyddol ar yr incwm a ragwelir, ynghyd â phwysau cynyddol ar y gyllideb goleuo. Tanwariant ar gostau staff yn lleihau'r gorwariant a adroddir.

Gwasanaethau Peirianeg - tanwariant ar amrywiol benawdau.

Gwasanaethau Bwrdeistrefol - darlun cymysg sydd yn gyfuniad o ffactorau sydd yn cynnwys pwysau ychwanegol ar gyllidebau staff glanhau strydoedd a glanhau toiledau cyhoeddus. Colledion incwm yn faterion yn cynnal tiroedd a thoiledau cyhoeddus. Gwelwyd cynnydd yn y rhagolygon gwariant ers Adolygiad Awst sydd yn gwaethygu'r sefyllfa ariannol. Rhagolygon incwm uwch gan y gwasanaethau profedigaeth ynghyd â thanwariant staffio mewn nifer o feysydd yn cynorthwyo'r sefyllfa ariannol.

Ymgynghoriaeth Gwynedd - gwelliant yn y rhagolygon incwm gan sefydliadau allanol megis cyngorau eraill a Llywodraeth Cymru yn y maes ffyrdd a pheirianeg ond diffyg incwm yn parhau i gael ei ragweld ar y gwasanaeth adeiladu.

CYLLIDEB REFENIW 2024/25 - ADOLYGIAD DIWEDD TACHWEDD						
Adran Amgylchedd	Amcan Cyllideb 2024/25	Amcan Sefyllfa 2024/25	Amcan Gor / (Tan) Wariant Gros 2024/25	Defnydd o Ffynonellau Eraill Neu Addasiadau Eraill a Argymhellir	Amcan Gor / (Tan) Wariant Addasedig 2024/25	Amcan Gor / (Tan) Wariant Adolygiad Awst 2024/25
Maes:-	£'000	£'000	£'000	£'000	£'000	£'000
Rheolaeth yr Adran	717	930	213		213	219
Gwasanaeth Cynllunio a Rheolaeth Adeiladu	602	834	232		232	235
Gwasanaethau Gofal Stryd a Thrafnidiaeth						
Rheolaeth Rhwydwaith (Trafnidiaeth)	256	(212)	(468)		(468)	(539)
Parcio a Gorfodaeth Parcio	(2,286)	(1,682)	604		604	695
Cludiant Integredig	2,583	2,547	(36)		(36)	53
	553	653	100	0	100	209
Cefn Gwlad a Mynediad	706	683	(23)		(23)	(34)
Gwarchod y Cyhoedd	2,048	1,829	(219)		(219)	(210)
Gwastraff	14,476	15,143	667		667	664
Adennill Enillion Cyfrannol Parc Adfer	(1,779)	(1,779)	0		0	0
Cyfanswm Amgylchedd	17,323	18,293	970	0	970	1,083

Amgylchedd

Rheolaeth yr Adran - oediad mewn gwireddu gwerth £200k o gynlluniau arbedion ynghyd â gorwariant ar gostau staff a theithio.

Gwasanaeth Cynllunio a Rheolaeth Adeiladu - diffyg incwm yn faterion yn Rheolaeth Adeiladu, Rheolaeth Datblygu a Phridiannau Tir, ond sydd yn cael ei leihau gan danwariant ar gostau staff.

Gwasanaethau Gofal Stryd a Thrafnidiaeth

Rheolaeth Rhwydwaith (Trafnidiaeth) - yn rhagori ar yr incwm ffioedd gwaith stryd, ynghyd â swyddi gweigion a thanwariant ar nifer o benawdau'r gyllideb.

Parcio a Gorfodaeth Parcio - y rhagolygon diffyg incwm parcio wedi lleihau i £679k ond ei effaith yn cael ei leihau gan danwariant ar nifer o gyllidebau eraill.

Cludiant Integredig - dyrannwyd cyllideb ychwanegol un-tro o £400k ar gyfer 2024/25 yn dilyn y pwysau ychwanegol yn dilyn ail-dendro cytundebau bysus cyhoeddus. Derbyniad grant uwch gan Trafnidiaeth Cymru hefyd yn cynorthwyo i leddfu'r sefyllfa. Awgrymir y dylid parhau efo'r adolygiad i'r ddarpariaeth cludiant.

Gwarchod y Cyhoedd - swyddi gwag a llai o wariant ar nifer o benawdau'r gyllideb gan gynnwys samplau bwyd a gwasanaethau a chyflenwadau. Y rhagolygon incwm i lawr ar gyfer y maes trwyddedu, marchnadoedd, trwyddedu tacsis a diolgelwch bwyd a dŵr, ond yn fwy addawol ar gyfer safonau masnach yn dilyn derbyniad grant.

Gwastraff - gwaith o gyflwyno'r newidiadau i'r maes yn parhau ac felly ceir lleihad yn y rhagolygon gorwariant o lefelau 2023/24, gyda £667k yn cael ei amcanu erbyn diwedd y flwyddyn ariannol. Nifer o faterion yn gyfrifol am y gorwariant, ond yn bennaf ar gasglu gwastraff ac ailgylchu. Gorwariant hefyd yn amlwg ar gostau rhedeg y canolfannau ailgylchu. Mae costau cyflogaeth a lefelau salwch a goramser yn broblemus, ond y mater yn derbyn sylw ac felly i weld yn lleihau. Mater arall yw costau ychwanegol fflyd o ran hurio cerbydau. Mae yna nifer o gynlluniau arbedion yn llithro sydd hefyd yn rhan o'r darlun.

Adennill Enillion Cyfrannol Parc Adfer - Arbediad un-tro i'r holl gynghorau o enillion ail-ariannu Parc Adfer. Mae'r cyfraniad wedi ei roi mewn cronfa, gyda'r galwad cyntaf ohono i'w ddefnyddio i gyllido gorwariant yn y maes gwastraff.

CYLLIDEB REFENIW 2024/25 - ADOLYGIAD DIWEDD TACHWEDD						
Adran Tai ac Eiddo	Amcan Cyllideb 2024/25	Amcan Sefyllfa 2024/25	Amcan Gor / (Tan) Wariant Gros 2024/25	Defnydd o Ffynonellau Eraill Neu Addasiadau Eraill a Argymhellir	Amcan Gor / (Tan) Wariant Addasedig 2024/25	Amcan Gor / (Tan) Wariant Adolygiad Awst 2024/25
Maes:-	£'000	£'000	£'000	£'000	£'000	£'000
Rheolaeth	543	534	(9)		(9)	(52)
Gwasanaethau Tai						
Digartrefedd	6,184	5,915	(269)		(269)	227
Tai Sector Breifat	403	353	(50)		(50)	(38)
Eraill	360	349	(11)		(11)	(38)
	6,947	6,617	(330)	0	(330)	151
Gwasanaethau Eiddo						
Eiddo	5,279	5,299	20		20	14
Gofalu, Arlwyo a Glanhau	(1)	15	16		16	13
	5,278	5,314	36	0	36	27
Cyfanswm Tai ac Eiddo	12,768	12,465	(303)	0	(303)	126

Tai ac Eiddo

Rheolaeth - tanwariant ar gostau staff ac ar wasanaethau a chyflenwadau.

Digartrefedd - y tueddiad o bwysau sylweddol ar y gwasanaeth llety argyfwng yn parhau, gyda rhagolygon fod gwariant ar y maes am fod yn £5 miliwn eleni, hyn i gymharu â £6.8 miliwn y llynedd. Yn dilyn ystyried cyllideb ychwanegol i lety argyfwng sef £3m sydd wedi ei ddyrannu o bremiwm treth cyngor ac hefyd £0.9 miliwn o gyllideb un-tro ychwanegol a ddyrannwyd fel rhan o'r drefn bidiau ar gyfer 2024/25 i gynorthwyo gyda'r pwysau ychwanegol.

Tai Sector Breifat - trosiant staff a thanwariant ar gyflenwadau a gwasanaethau ond diffyg yn yr incwm grant cyfleusterau i'r anabl.

Gwasanaethau Tai, Eraill - derbyniad grant a thanwariant ar gostau staff sydd yn cael ei leihau gan ddiffyg yn y cyfraniadau gan y cymdeithasau tai.

Gwasanaethau Eiddo - pwysau ar y gyllideb gwasanaethau a chyflenwadau yn Eiddo ac ar gostau cerbydau yn Difa Pla, derbyniad incwm un tro yn lleihau'r gorwariant.

Gofalu, Arlwyyo a Glanhau - gorwariant ar gostau staff sydd yn cael ei leihau gan dderbyniad incwm uwch na'r targed.

CYLLIDEB REFENIW 2024/25 - ADOLYGIAD DIWEDD TACHWEDD						
Adrannau Canolog	Amcan Cyllideb 2024/25	Amcan Sefyllfa 2024/25	Amcan Gor / (Tan) Wariant Gros 2024/25	Defnydd o Ffynonellau Eraill Neu Addasiadau Eraill a Argymhellir	Amcan Gor / (Tan) Wariant Addasedig 2024/25	Amcan Gor / (Tan) Wariant Adolygiad Awst 2024/25
Maes:-	£'000	£'000	£'000	£'000	£'000	£'000
Tîm Rheoli Corfforaethol a Chyfreithiol	2,748	2,687	(61)		(61)	(63)
Cyllid (a Thechnoleg Gwybodaeth)	8,474	8,470	(4)		(4)	(18)
Gwasanaethau Corfforaethol	8,020	7,987	(33)		(33)	(23)
Cyfanswm Adrannau Canolog	19,242	19,144	(98)	0	(98)	(104)

Adrannau Canolog

Tîm Rheoli Corfforaethol a Chyfreithiol - ymgais i gadw swyddi wag mewn gwahanol feysydd ynghyd â rhagolygon o ragori incwm o (£50k) gan y gwasanaeth cyfreithiol. Pwysau ychwanegol o £17k ar elfen Gwynedd o gyllideb y Crwner yn lleihau'r tanwariant a adroddir.

Cyllid (a Thechnoleg Gwybodaeth) - trosiant staff, sydd yn cael ei leihau gan gostau uwch meddalwedd yn Nhechnoleg Gwybodaeth ac Unedau Trethi, Budd-daliadau, Incwm a Thaliadau. Ni ragwelir y bydd y targedau incwm yn cael eu cyflawni mewn nifer o feysydd ar draws yr adran erbyn diwedd y flwyddyn ariannol. Gwariant un tro ar Ymgynghoriad CIPFA yn lleihau y tanwariant a ragwelir.

Gwasanaethau Corfforaethol - cyfuniad o resymau yn gyfrifol am y sefyllfa gan gynnwys trosiant staff ac ymgais i gadw swyddi'n wag. Mae gwireddu arbedion 2025/26 ymlaen llaw hefyd yn amlwg. Y rhagolygon incwm diweddaraf gan yr Argraffdy yn awgrymu y bydd y targed incwm yn cael ei gyflawni ond rhagwelir diffyg incwm yng Nghyswllt Cwsmer. Dyrannwyd bid barhaol ar gyfer 2024/25 i gyfarch y pwysau ychwanegol ar y gyllideb cwnsela a ffisiotherapi ac felly hynny wedi diddymu'r gorwariant cysylltiedig.

CYLLIDEB REFENIW 2024/25 - ADOLYGIAD DIWEDD TACHWEDD						
Corfforaethol (Dim ond yn adlewyrchu y gwahaniaethau)	Amcan Cyllideb 2024/25	Amcan Sefyllfa 2024/25	Amcan Gor / (Tan) Wariant Gros 2024/25	Defnydd o Ffynonellau Eraill Neu Addasiadau Eraill a Argymhellir	Amcan Gor / (Tan) Wariant Addasedig 2024/25	Amcan Gor / (Tan) Wariant Adolygiad Awst 2024/25
Maes:-	£'000	£'000	£'000	£'000	£'000	£'000
Treth Cyngor	*	*	(1,800)	1,800	0	0
Gostyngiadau Treth Cyngor	*	*	0	0	0	0
Llogau	*	*	82	(82)	0	0
Chwyddiant Tâl Uwchlaw'r Gofyn	*	*	(948)	948	0	0
Grant y Llywodraeth - Pwysau Tâl Ychwanegol	*	*	(2,179)	2,179	0	0
Darpariaeth Arbedion	*	*	0	0	0	0
Dychwelyd Cyllidebau / Bidiau	*	*	(691)	691	0	0
Pontio Arbedion	*	*	2,991	(2,991)	0	0
Eraill	*	*	(1,864)	1,864	0	0
Cyfanswm Corfforaethol	*	*	(4,409)	4,409	0	0

Corfforaethol

Treth Cyngor - cynnyrch treth ychwanegol o ganlyniad i ragdybiaethau darbodus wrth osod cyllideb 2024/25. Er y gwelwyd leihad o 239 yn y niferoedd o ail gartrefi'r premiwm yn ystod 2023/24, bu cynnydd sylweddol o 287 yn y nifer hyd yn hyn eleni. Ymhellach i hyn, gwelwyd 362 o eiddo yn trosglwyddo o drethi annomestig i dreth cyngor hyd at ddiwedd Tachwedd (381 yn 2023/24). Ond, yn groes i'r darlun yma, bu i Swyddfa'r Prisiwr ganiatáu 145 eiddo i drosglwyddo o dreth cyngor i drethi annomestig, sydd yn is na mewn blynyddoedd blaenorol (193 yn 2023/24, 452 yn 2022/23, 469 yn 2021/22, 506 yn 2020/21). Yn 2024/25 mae £6m o bremiwm treth cyngor wedi ei neilltuo ar gyfer y Strategaeth Dai a £3m pellach ar gyfer y maes Digartrefedd.

Gostyngiadau Treth Cyngor - yn dilyn ymgyrch i dargedu grwpiau gwahanol i gynyddu niferoedd y ceisiadau, gwelwyd cynnydd yn y niferoedd sydd yn hawlio'r gostyngiad yng Ngwynedd eleni o'i gymharu â'r tueddiad mewn blynyddoedd blaenorol.

Llogau - lefelau balansau yn y banc i'w buddsoddi yn is na'r disgwyliad wrth osod y gyllideb ac felly yn golygu fod derbyniadau llog yn tangyflawni.

Chwyddiant Tâl Uwchlaw'r Gofyn - yn dilyn y setliad tâl yn ddiweddar, cyfuniad o gyllidebu darbodus ynghyd ag arian ychwanegol gan y Llywodraeth ar gyfer elfen o chwyddiant tâl athrawon.

Grant y Llywodraeth - Pwysau Tâl Ychwanegol - derbyniad grant ychwanegol yn Rhagfyr gan y Llywodraeth tuag at bwysau tâl ychwanegol sydd yn wynebu cynghorau.

Dychwelyd Cyllidebau / Bidiau - y pwysau ar rai cyllidebau ddim cymaint a'r hyn a ddarparwyd yn y gyllideb, gan gynnwys cyllidebau nwy.

Pontio Arbedion - gwneud defnydd o danwariant corfforaethol i gyllido y pontio arbedion gofynnol oedd yn rhan o strategaeth ariannol y Cyngor ar gyfer 2024/25.

Eraill - ni fu'r galw ar y ddarpariaeth mor uchel a'r hyn a ragwelwyd wrth osod y gyllideb.

Argymhellir fod £4.409 miliwn yn cael ei drosglwyddo i Gronfa Strategaeth Ariannol y Cyngor, fel ei fod ar gael i gynorthwyo i gyllido'r bwlch ariannol.

Eitem 7

CYFARFOD:	PWYLLGOR LLYWODRAETHU AC ARCHWILIO
DYDDIAD:	16 IONAWR 2025
TEITL:	RHAGLEN GYFALAF 2024/25 – ADOLYGIAD DIWEDD TACHWEDD 2024
PWRPAS:	Adroddiad Monitro ar Wariant ac Ariannu'r Rhaglen Gyfalaf
GWEITHREDIAD:	Derbyn yr wybodaeth, ystyried y risgiau ynglŷn â'r Rhaglen Gyfalaf, a chraffu penderfyniadau i'r Cabinet
AELOD CABINET:	CYNGHORYDD HUW WYN JONES
SWYDDOG CYSWLLT:	FFION MADOG EVANS, PENNAETH CYLLID CYNORTHWYOL

1. Yn unol â gofynion Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2011, disgwylir i'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio graffu rhai materion ariannol gan gynnwys adroddiadau monitro cyllideb, lle'n briodol.
2. Cyflwynir yr adroddiad atodol (Rhaglen Gyfalaf 2024/25 - Adolygiad Diwedd Tachwedd 2024) i'r Cabinet ar 21 Ionawr 2025 ar gyfer penderfyniadau ynglŷn â'r rhaglen ddiwygiedig a'i ariannu.
3. Mae'r Aelod Cabinet dros Gyllid, a Chadeirydd y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio wedi gofyn i ni gyflwyno'r adroddiad yma i'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio i'w graffu.
4. Gofynnir i'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio nodi'r sefyllfa ac unrhyw risgiau yng nghyswllt rhaglen gyfalaf y Cyngor, craffu penderfyniadau i'r Cabinet, a sylwebu fel bo angen.

Atodiadau:

Adroddiad Cabinet 21/01/2025: Rhaglen Gyfalaf 2024/25 - Adolygiad Diwedd Tachwedd 2024

CYNGOR GWYNEDD – Adroddiad i Gabinet Cyngor Gwynedd

Teitl yr eitem:	Rhaglen Gyfalaf 2024/25 – Adolygiad Diwedd Tachwedd (sefyllfa 30 Tachwedd 2024)
Aelod Cabinet:	Cynghorydd Huw Wyn Jones, Aelod Cabinet Cyllid
Swyddog perthnasol:	Ffion Madog Evans, Pennaeth Cyllid Cynorthwyol
Dyddiad y cyfarfod:	21 Ionawr 2025

1. Penderfyniad a Geisir:

- Derbyn yr adroddiad ar adolygiad diwedd Tachwedd (sefyllfa 30 Tachwedd 2024) o'r rhaglen gyfalaf.
- Cymeradwyo'r addasiadau canlynol i'r Gyllideb Gyfalaf a gymeradwywyd ar 7 Mawrth 2024 ac a addaswyd ar 15 Hydref 2024 o safbwynt dulliau ariannu'r rhaglen (fel nodir yn rhan 3.2.3 o'r adroddiad), sef:
 - cynnydd o £166,000 mewn defnydd o fenthyca
 - cynnydd o £4,112,000 mewn defnydd o grantiau a chyfraniadau
 - cynnydd o £420,000 mewn defnydd o gyfraniadau refeniw
 - cynnydd o £697,000 mewn defnydd o gronfeydd adnewyddu ac eraill.

2. Y rheswm pam fod angen i'r Cabinet wneud y penderfyniad:

Cyfrifoldeb y Cabinet yw cymryd camau, fel bo angen, er mwyn sicrhau rheolaeth briodol dros gyllidebau'r Cyngor. Rhaid sicrhau trefniadau ariannu priodol ar gyfer cynlluniau'r Cyngor i wario ar gyfalaf. Y Cabinet sydd wedi'u hawdurdodi i addasu'r rhaglen gyfalaf. Gofynnir am gymeradwyaeth i'r rhaglen arfaethedig (rhan 3.2.2) a'i ariannu (rhan 3.2.3).

Argymhellir yma gamau er mwyn sicrhau ffynonellau ariannu pendant am gynlluniau cyfalaf 2024/25 – 2026/27.

3. Cyflwyniad a Rhesymeg

3.1 Cefndir/ Cyflwyniad

Cyflwynir yr adroddiad technegol yma fel rhan o'r drefn adolygu cyllideb 2024/25. Prif ddiben yr adroddiad yw cyflwyno'r rhaglen gyfalaf ddiwygiedig, a chymeradwyo'r ffynonellau ariannu perthnasol. Mae strwythur rhan 3.2 o'r adroddiad (Rhesymeg a chyfiawnhad dros argymell y penderfyniad) fel a ganlyn:

- Rhan 3.2.1: Prif Gasgliadau

- Rhan 3.2.2: Dadansoddiad fesul Adran o'r rhaglen gyfalaf £175.124m am y 3 blynedd 2024/25 – 2026/27.
- Rhan 3.2.3: Ffynonellau ariannu'r cynnydd net oddeutu £5.395m ers yr adolygiad diwethaf.
- Rhan 3.2.4: Manyllder grantiau ychwanegol ers yr adolygiad diwethaf.
- Rhan 3.2.5: Dadansoddiad dangosyddion darbodus cyfalaf.

Mae gan y Cabinet rôl i gymeradwyo'n ffurfiol yr ymgorfforiad o ariannu trwy grant i mewn i'r gyllideb gyfalaf, ond hefyd mae angen delio gyda sefyllfaoedd lle bu newid rhwng blynnyddoedd mewn proffil gwario a newid mewn gwerth cyfraniadau a derbyniadau cyfalaf.

Materion technegol ynghylch ariannu'r cynlluniau sydd gerbron ac mae ymhlygiadau a dadleuon eisoes wedi'u cyfarch wrth fabwysiadu'r cynlluniau cyfalaf unigol.

3.2 Rhesymeg a chyfiawnhad dros argymell y penderfyniad

3.2.1 Prif Gasgliadau

Y prif gasgliadau sydd yn codi o'r sefyllfa ddiwygiedig yw:

- Fod cynlluniau pendant mewn lle i fuddsoddi tua £102.7m yn 2024/25 ar gynlluniau cyfalaf, gyda £51.1m (50%) ohono wedi'i ariannu trwy ddenu grantiau penodol.
- Mae £19.7m ychwanegol o wariant arfaethedig wedi'i ailbroffilio o 2024/25 i 2025/26 a 2026/27, ond ni achoswyd unrhyw golled ariannu i'r Cyngor ble gwelwyd cynlluniau yn llithro.

3.2.2 Rhaglen Gyfalaf 2024/25 i 2026/27

Gweler isod y rhaglen gyfalaf arfaethedig ddiwygiedig ar ddiwedd Tachwedd 2024:

Adran	ADOLYGIAD DIWEDD TACHWEDD				Cynnydd/(Lleihad) ers yr Adolygiad Diwethaf £000
	2024/25 £000	2025/26 £000	2026/27 £000	Cyfanswm £000	
Addysg	19,937	12,443	2,795	35,175	185
Amgylchedd	6,325	3,725	1,742	11,792	205
Gwasanaethau Corfforaethol	74	-	-	74	24
Cyllid	2,263	498	609	3,370	11
Economi a Chymuned	29,952	13,792	1,975	45,719	2,181
Tai ac Eiddo	25,652	11,472	6,850	43,974	667
Oedolion, Iechyd a Llesiant	2,556	4,565	-	7,121	21
Plant a Chefnogi Teuluoedd	2,337	320	-	2,657	762
Priffyrdd, Peirianeg ac Ymgynghoriaeth	10,241	6,059	4,552	20,852	1,939
Corfforaethol	3,390	500	500	4,390	(600)
CYFANSWM	102,727	53,374	19,023	175,124	5,395

3.2.3 Newidiadau i'r Ffynonellau Ariannu

Mae cynnydd o £5.395m yn y gyllideb ar gyfer y rhaglen gyfalaf dair blynedd ers sefyllfa'r adolygiad diwethaf. Nodir isod y ffynonellau ariannu arfaethedig ddiwygiedig ar gyfer hyn:

Ariannu	ADOLYGIAD DIWEDD TACHWEDD				Cynnydd/(Lleihad) ers y Gyllideb £000
	2024/25 £000	2025/26 £000	2026/27 £000	Cyfanswm £000	
Benthyca gyda chefnogaeth	4,057	4,057	4,057	12,171	-
Benthyca Arall	12,094	4,378	4,119	20,591	166
Grantiau a Chyfraniadau	55,219	22,416	6,512	84,147	4,112
Derbyniadau Cyfalaf	129	-	-	129	-
Refeniw Adrannol a Chorfforaethol	1,582	-	-	1,582	420
Cronfa Cyfalaf	9,576	11,266	307	21,149	-
Cronfeydd Adnewyddu ac Eraill	20,070	11,257	4,028	35,355	697
CYFANSWM	102,727	53,374	19,023	175,124	5,395

**Dangos y Grant Cyffredinol o'r setliad ar y rhes Grantiau yn hytrach na Benthyca/Setliad fel yn y gyllideb 2024/25.*

3.2.4 Grantiau Ychwanegol

Ers sefydlu'r gyllideb wreiddiol, llwyddodd y Cyngor i ddenu grantiau ychwanegol o £4,107k a rhestrir y rhai mwyaf isod. Mae nifer o addasiadau ychwanegol yn dod â chyfanswm y symudiad i £4,112k (gweler Atodiad 1 am fwy o fanylion) :

- £1,626k Addasiad Grant Cronfa Ffyniant Gyffredin gan Lywodraeth y Deyrnas Unedig
- £725k Grant gan Lywodraeth Cymru tuag at gynllun Prom y Gogledd, Abermaw
- £710k Grant Cyfalaf Gofal Plant gan Lywodraeth Cymru

- £406k Grant gan Sefydliad Pêl Droed Cymru tuag at ddau gynllun caeau pêl droed
- £185k Grant Cymunedau Dysgu Cynaliadwy
- £149k Grant Cronfa Integreiddio Rhanbarthol (RIF) gan Lywodraeth Cymru
- £117k Grant ARFOR 2 gan Lywodraeth Cymru

3.2.5 Dangosyddion Darbodus Cyfalaf

Mae Côt Darbodus CIPFA yn nodi'r angen i adrodd ar y Dangosyddion Darbodus (gweler Atodiad 4 am fwy o fanylion).

3.3 Camau nesaf

Gweithredu ar yr argymhellion i ariannu'r rhaglen.

4. Sylwadau Swyddogion Statudol

4.1 Prif Swyddog Cyllid

Rwyf wedi cydweithio gyda'r Aelod Cabinet i baratoi'r adroddiad yma ac yn cadarnhau'r cynnwys.

4.2 Swyddog Monitro

Dim sylwadau o safbwynt priodoldeb.

Rhestr Atodiadau:

Atodiad 1 - Manylion y Prif Newidiadau

Atodiad 2 - Manylion Ailbroffilio'r Gyllideb

Atodiad 3 - Gwariant Cyfalaf 8 mis cyntaf 2024/25

Atodiad 4 – Dangosyddion Darbodus Cyfalaf 2024/25

Rhestr Dogfennau Cefndir:

Cyllideb 2024/2025 : [Cyllidebau Blynnyddol \(llyw.cymru\)](#)

Strategaeth Cyfalaf 2024/25 : Cyngor Llawn 07/03/24: [Eitem 12 - Strategaeth Gyfalaf 2024-25 yn cynnwys Strategaethau Buddsoddi a Benthycu.pdf \(llyw.cymru\)](#)

Manylion y Prif Newidiadau

Gweler isod y cynlluniau perthnasol sydd yn achosi'r prif newidiadau i'r ffynonellau ariannu ers yr gyllideb wreiddiol:

	2024/25 £'000	2025/26- 2026/27 £'000
Benthyca Arall		
Cerbydau yn y meysydd gwastraff ac ailgylchu; ac offer technoleg gwybodaeth (<i>Adrannau Amgylchedd; Cyllid</i>).	166	
Grantiau a Chyfraniadau		
Grant Cymunedau Dysgu Cynaliadwy – addasu ac ychwanegu amrywiol gynlluniau (<i>Adran Addysg</i>).	185	
Grant ARFOR 2 gan Lywodraeth Cymru tuag at ddatblygu cymunedau mentrus (<i>Adran Economi a Chymuned</i>).	117	
Grant Cymorth Bwyd Uniongyrchol gan Lywodraeth Cymru (<i>Adran Economi a Chymuned</i>).	32	
Addasiad Grant Cronfa Ffyniant Gyffredin gan Lywodraeth y Deyrnas Unedig - telir swm i Gyngor Gwynedd i'w ddosrannu ar draws siroedd gogledd Cymru (<i>Adran Economi a Chymuned</i>).	1,626	
Grant gan Sefydliad Pêl Droed Cymru tuag at ddau gynllun caeau pêl droed (<i>Adran Economi a Chymuned</i>).	406	
Grant Cyfalaf Gofal Plant gan Lywodraeth Cymru (<i>Adran Plant a Theuluoedd</i>).	710	
Grant Cronfa Tai Gofal ar gyfer cartrefi i blant gan Lywodraeth Cymru (<i>Adran Plant a Theuluoedd</i>).	52	
Grant Cronfa Integreiddio Rhanbarthol (RIF) – grant ychwanegol gan Lywodraeth Cymru ar gyfer addasiadau sefydliadau a hwyluso gweithio ar y cyd ag asiantaethau eraill (<i>Adran Oedolion, Iechyd a Llesiant</i>).	149	

Grant gan Lywodraeth Cymru tuag at gynllun Prom y Gogledd, Abermaw (<i>Adran Priffyrdd, Peirianeg ac Ymgynghoriaeth</i>).	725
Grant Cronfa Datblygu Tir ac Adeiladau gan Lywodraeth Cymru tuag at ddichonoldeb cynlluniau (<i>Adran Tai ac Eiddo</i>).	50
Grant Cynllun Lesu Cymru gan Lywodraeth Cymru (<i>Adran Tai ac Eiddo</i>).	55
Refeniw Adrannol a Chorfforaethol	
Cyfraniadau refeniw tuag at amrywiol gynlluniau amgylcheddol (<i>Adran Amgylchedd</i>).	21
Cyfraniadau refeniw tuag at Gynnal a Chadw Cyfalafedig (<i>Adran Tai ac Eiddo</i>).	400
Cronfeydd Adnewyddu ac Eraill	
Adnewyddu Cerbydau ac Offer o gronfeydd adrannol (<i>Adrannau Priffyrdd, Peirianeg ac Ymgynghoriaeth; Amgylchedd</i>).	627
Cyfraniad y Gronfa Hinsawdd tuag at gynllun adnewyddu cerbydau i rai trydan (<i>Adrannau Priffyrdd, Peirianeg ac Ymgynghoriaeth; Gwasanaethau Corfforaethol</i>).	40
Cyfraniad tuag at gwaith yn Bloc J y Pencadlys (<i>Adran Tai ac Eiddo</i>).	30

Manylion Ailbroffilio'r Gyllideb

Gweler isod y prif gynlluniau sydd wedi eu hailbroffilio ers y gyllideb wreiddiol:

	2024/25	2025/26 - 2026/27
	£'000	£'000
Cynlluniau Ysgolion (Cymunedau Dysgu Cynaliadwy ac Eraill) <i>(Adran Addysg)</i>	(7,863)	7,863
Cynlluniau Ysgogi'r Economi ac Unedau Diwydiannol <i>(Adran Economi a Chymuned)</i>	(2,652)	2,652
Cronfa Ffyniant Bro <i>(Adran Economi a Chymuned)</i>	(9,745)	9,745
Cynlluniau Morwrol, Parciau Gwledig a Hamdden <i>(Adran Economi a Chymuned)</i>	(167)	167
Sefydliadau Plant gan gynnwys Cynllun Canolfan Integredig Maesgeirchen <i>(Adran Plant a Chefnogi Teuluoedd)</i>	(320)	320
Hwb Iechyd a Gofal Penygroes <i>(Adran Oedolion, Iechyd a Llesiant)</i>	(2,400)	2,400
Cynlluniau Sefydliadau Preswyl, Gofal Dydd ac eraill yn y maes Oedolion <i>(Adran Oedolion, Iechyd a Llesiant)</i>	(2,165)	2,165
Cynlluniau ffyrdd a phrynu tir claddu <i>(Adran Priffyrdd, Peirianeg ac Ymgynghoriaeth)</i>	497	(497)
Adnewyddu Cerbydau ac Offer <i>(Adrannau Priffyrdd, Peirianeg ac Ymgynghoriaeth; Amgylchedd)</i>	(5,807)	5,807
Cynlluniau Risgiau Arfordirol ac Atal Llifogydd <i>(Adran Priffyrdd, Peirianeg ac Ymgynghoriaeth)</i>	(1,368)	1,368
Cynlluniau Trafnidiaeth a Gwelliannau Trefol <i>(Adran Amgylchedd)</i>	(309)	309
Meysydd Parcio - Ail wynebu <i>(Adran Amgylchedd)</i>	(119)	119
Systemau TG arbenigol Adran Amgylchedd <i>(Adran Amgylchedd)</i>	(48)	48
Cynlluniau Gwastraff ac Ailgylchu <i>(Adran Amgylchedd)</i>	(174)	174
Cynlluniau Grantiau ac Eraill Tai <i>(Adran Tai ac Eiddo)</i>	(745)	745

Cynlluniau Addasiadau i'r Anabl a Swyddfeydd (<i>Adran Tai ac Eiddo</i>)	(154)	154
Cynlluniau Rheoli Carbon a Phaneli Solar y Cyngor (<i>Adran Tai ac Eiddo</i>)	(2,500)	2,500
Cynlluniau Gwaredu Asbestos (<i>Adran Tai ac Eiddo</i>)	(200)	200
Cynlluniau Datgarboneiddio Gwres (<i>Adran Tai ac Eiddo</i>)	(600)	600

Noder:

Ni fydd yr ailbroffilio uchod yn golygu unrhyw golled grant.

Mae amrywiol resymau dilys tu ôl i'r ailbroffilio mewn sawl achos, ond gall yr oedi cyn gweithredu'r cynlluniau yma olygu bod gwasanaethau yn ymdopi'n hirach gyda'r asedau presennol heb eu gwella.

Gwariant Cyfalaf 8 Mis Cyntaf 2024/25

CRYNODEB	RHAGLEN GYFALAF BLWYDDYN LAWN (adolygwyd Tachwedd) 2024/25 £'000	GWIR WARIANT 8 MIS HYD AT 30/11/2024 £'000
Addysg	19,937	5,782
Amgylchedd	6,325	3,485
Gwasanaethau Corfforaethol	74	74
Cyllid (a Thechnoleg Gwybodaeth)	2,263	641
Economi a Chymuned	29,952	10,774
Tai ac Eiddo	25,652	6,844
Oedolion, Iechyd a Llesiant	2,556	214
Plant a Chefnogi Teuluoedd	2,337	1,403
Priffyrdd, Peirianeg ac Ymgynghoriaeth	10,241	4,746
Corfforaethol	3,390	-
CYFANSWM	102,727	33,963

Noder:

Mae'r gyfran sydd wedi'i wario eleni (33%) yn uwch na'r sefyllfa adeg yma'r llynedd (gwariant 8 mis 2023/24 yn 27%), ond yn is na dwy flynedd yn ôl (40% yn 2022/23).

Dangosyddion Darbodus Cyfalaf 2024/25

Mae'r Cyngor yn mesur a rheoli ei wariant cyfalaf a benthycu gan gyfeirio at y dangosyddion dilynol.

Mae bellach yn ofyniad yn y Côt Darbodus CIPFA i adrodd ar rhain yn rheolaidd.

Fe adlewyrchir yma'r sefyllfa a'r wybodaeth ddiweddaraf.

Gwariant Cyfalaf

Mae'r Cyngor yn ymgymryd ac yn cynllunio gwariant cyfalaf fel a grynhoir isod.

	Gwir 2023/24 £m	Amcan 2024/25 £m	Cyllideb 2025/26 £m	Cyllideb 2026/27 £m
Gwasanaethau Cronfa Gyffredinol	56.9	103.1	53.7	19.4
Prydlesu Cronfa Gyffredinol *	0.0	5.0	0.0	0.0
CYFANSWM	56.9	108.1	53.7	19.4

**Mae'r Gwariant Cyfalaf am 2024/25 yn cynnwys £5m oherwydd newid yn y dull cyfrifo am brydlesau ac nid yw'n cynrychioli gwir wariant.*

Mae prif brosiectau cyfalaf y Gronfa Gyffredinol yn 2024/25 yn cynnwys (gweler yr adroddiadau adolygiad am fanylion ailbroffilio lle bo'n berthnasol) :

- Cynlluniau /Strategaeth Tai - £17.9m
- Cynlluniau Cronfa Ffyniant Gyffredin - £16.4m
- Cynlluniau Cymunedau Dysgu Cynaliadwy - £16.1m
- Cynlluniau Cronfa Ffyniant Bro - £10.1m
- Atal Llifogydd Arfordirol - £3.9m
- Cynlluniau Eiddo - £3.7m

Gofyn Cyllido Cyfalaf

Mesurir cyllid sy'n ariannu dyled cronnus y Cyngor yn ôl y gofyn cyllido cyfalaf (GCC). Mae hyn yn cynyddu gyda gwariant cyfalaf newydd a ariennir drwy ddyled, ac mae'n lleihau gyda Darpariaeth Lleiafswm Refeniw (DLIR) a derbyniadau cyfalaf a ddefnyddir i ddisodli dyled.

	Gwir 31.3.2024 £m	Amcan 31.3.2025 £m	Cyllideb 31.3.2026 £m	Cyllideb 31.3.2027 £m
Gwasanaethau Cronfa Gyffredinol *	173.5	189.2	191.7	193.7

** Mae'r Gofyn Cyllido Cyfalaf am 2024/25 ac ymlaen i flynyddoedd dilynol yn cynnwys £5m o gynnydd oherwydd newid yn y dull cyfrifo am brydlesau.*

Dyled Gros a'r Gofyn Cyllido Cyfalaf

Yn ôl y canllaw statudol, dylai dyled aros islaw'r gofyn cyllido cyfalaf, ac eithrio yn y tymor byr. Mae'r Cyngor yn cydymffurfio ac yn disgwyl y bydd yn parhau i gydymffurfio â'r gofyn hyn yn y tymor canolog fel a ddangosir isod.

	Gwir 31.3.2024 £m	Amcan 31.3.2025 £m	Cyllideb 31.3.2026 £m	Cyllideb 31.3.2027 £m	Dyled ar 30.11.2024 £m
Dyled (gan gynnwys Menter Cyllid Preifat (MCP) a phrydlesau)	101.3	98.7	94.0	88.6	100.0
Gofyn Cyllido Cyfalaf	173.5	189.2	191.7	193.7	

Dyled a’r Terfyn Awdurdodedig a’r Ffin Gweithredol

Mae'n ofyn cyfreithiol i'r Cyngor bennu terfyn benthg fforddiadwy (fe'i gelwir hefyd y terfyn dyled awdurdodedig ar gyfer dyled allanol) bob blwyddyn. Yn unol â chanllaw statudol, pennir "ffin gweithredol" is. Dyma'r lefel rhybudd os bydd dyled yn agosáu at y terfyn.

	Uchafswm Dyled 2024/25 £m	Dyled ar 30.11.2024 £m	Terfyn Awdurdodedig 2024/25 £m	Ffin Gweithredol 2024/25 £m	Wedi cydymffurfio ?
Benthgca	94.3	94.3			
Menter Cyllid Preifat (MCP) a phrydlesau	5.7	5.7			
Cyfanswm Dyled	100.0	100.0	200	190	Do

Oherwydd mai offeryn rheolaeth at ddiben monitro o fewn y flwyddyn yw’r ffin gweithredol, nid yw’n arwyddocaol os eir yn uwch na’r ffin ar achlysur oherwydd amrywiadau mewn llif arian ac nid yw hyn yn cael ei ystyried yn fethiant i gydymffurfio.

Cyfran Costau Ariannu i’r Llif Refeniw Net

Er nad yw’r gyllideb refeniw yn talu am wariant cyfalaf yn uniongyrchol, mae'r llog sy'n daladwy ar fenthgciadau a Darpariaeth Lleiafswm Refeniw (DLIR) yn gost ar refeniw. Gelwir y ffi net flynyddol yn gostau ariannu. Cymharir hyn gyda'r ffrwd refeniw net h.y. y swm a gyllidir drwy Dreth Cyngor, Trethi Annomestig Cenedlaethol a grantiau cyffredinol gan y llywodraeth.

	Gwir 2023/24	Amcan 2024/25	Cyllideb 2025/26	Cyllideb 2026/27
Costau Ariannu * (£m)	7.1	9.1	9.5	10.2
Cyfran y Llif Refeniw Net (%)	2.2%	2.8%	2.8%	3.0%

** Mae’r Costau Ariannu am 2024/25 ac ymlaen i flynyddoedd dilynol yn cynnwys £0.7m o gynnydd oherwydd newid yn y dull cyfrifo am brydlesau.*

Dangosyddion Rheolaeth Trysorlys

Mae’r dangosyddion hyn (Meincnod Ymrwymiad, Strwythur Aeddfedrwydd Benthgciadau, Buddsoddiadau Rheolaeth Trysorlys Tymor Hir) yn cael eu hadrodd ar wahân fel rhan o’r Adroddiad Rheolaeth Trysorlys am y cyfnod dan sylw.

CYNGOR GWYNEDD – Adroddiad i Gabinet Cyngor Gwynedd

Teitl yr eitem:	Trosolwg Arbedion: Adroddiad Cynnydd ar Wireddu Cynlluniau Arbedion
Aelod Cabinet:	Y Cynghorydd Huw Wyn Jones, Aelod Cabinet Cyllid
Swyddog perthnasol:	Ffion Madog Evans, Pennaeth Cyllid Cynorthwyol - Cyfrifeg a Phensiynau
Dyddiad y cyfarfod:	21 Ionawr 2025

1. Penderfyniad a geisir

- 1.1 Derbyn y wybodaeth yn yr adroddiad a nodi'r cynnydd tuag at wireddu cynlluniau arbedion 2024/25 a blynyddoedd blaenorol.
- 1.2 Cymeradwyo dileu un cynllun arbedion gwerth £146,910 perthnasol i 2025/26 yn y maes gwastraff yn yr Adran Amgylchedd, gan ddefnyddio'r ddarpariaeth a osodwyd o'r neilltu yn y gyllideb er mwyn gwneud hynny.

2. Y rheswm pam fod angen i'r Cabinet wneud y penderfyniad

- 2.1 Mae gwireddu'r cynlluniau unigol yn gyfrifoldeb aelodau perthnasol o'r Cabinet, sy'n herio perfformiad yr adrannau gan gynnwys cynnydd y cynlluniau arbedion. Cyfrifoldeb yr Aelod Cabinet dros Gyllid yw cadw trosolwg o'r darlun cyfan.

3. Cyflwyniad a Rhesymeg

Cefndir / Cyflwyniad

- 3.1 Mae'r adroddiad yma'n rhoi trosolwg o sefyllfa arbedion y Cyngor ar gyfer 2024/25 a blynyddoedd blaenorol yn dilyn adolygiad o'r sefyllfa ar ddiwedd Tachwedd 2024.
- 3.2 Yn adroddiad Cyllideb 2024/25 i'r Cyngor Llawn ar 7 Mawrth 2024, adroddwyd fod arbedion gwerth £5,648,890 yn ofynnol ar gyfer y flwyddyn ariannol 2024/25 er mwyn cynorthwyo i gau'r bwlch cyllidol 2024/25. Roedd yr arbedion yn gyfuniad o £3,668,130 oedd wedi eu cymeradwyo yn flaenorol yng Nghabinet 14 Chwefror 2023 ar gyfer cyllideb 2023/24, cynllun gwerth £15,000 a gafodd gymeradwyaeth y Cabinet 19 Chwefror 2019 ond sydd wedi llithro, ynghyd ag arbedion newydd a gymeradwywyd yng Nghabinet 20 Chwefror 2024 gwerth £1,956,760.

4. Rhesymeg a chyfiawnhad dros argymell y penderfyniad

Mae gan y Cyngor drefniadau cynllunio ariannol sydd eisoes wedi adnabod arbedion effeithlonrwydd sylweddol dros y blynyddoedd diwethaf er mwyn isafu toriadau mewn gwasanaeth i drigolion Gwynedd. Dros y blynyddoedd diwethaf gwelwyd fod trafferthion gwireddu arbedion mewn rhai meysydd ac felly yn ystod 2023/24 bu i werth £2 filiwn o arbedion gael eu dileu.

5. Cynlluniau Arbedion Adrannol Hanesyddol 2015/16 – 2024/25

- 5.1 Mae **Atodiad 1** yn crynhoi cyrhaeddiad pob adran yn seiliedig ar adolygiad Tachwedd 2024, yn erbyn y targed arbedion diwygiedig sydd wedi ei osod iddynt, **sydd yn gyfanswm o dros £34m. Gellir adrodd bod gwerth £33.8m, neu 98% o'r cynlluniau yma wedi eu gwireddu**, ond mae risg gwireddu rhai o'r cynlluniau arbedion yn parhau.
- 5.2 Mae 5 cynllun gwerth £368k yn wynebu risgiau i'w cyflawni; 3 cynllun gan yr Adran Oedolion, Iechyd a Llesiant (cyfanswm o £223k) a 2 gynllun gan yr Adran Economi a Chymuned (cyfanswm o £145k).
- 5.3 Mae 4 cynllun gwerth cyfanswm o £164k wedi llithro ond nid yw'r adrannau yn rhagweld problem i'w gwireddu.

6. Cynlluniau Arbedion Adrannol Newydd 2023/24 – 2024/25

- 6.1 Yng Nghyngor llawn 7 Mawrth 2024 cymeradwywyd adroddiad Cyllideb 2024/25 oedd yn cynnwys cynlluniau arbedion effeithlonrwydd a thoriadau gwerth £5.2m, gyda gwerth £2m ohono i'w weithredu i gyllido bwlch ariannol 2024/25.
- 6.2 Mae **Atodiad 2** yn crynhoi cyrhaeddiad pob adran yn seiliedig ar adolygiad Tachwedd 2024 yn erbyn y targed arbedion sydd wedi ei osod iddynt, **sydd yn gyfanswm o dros £12m. Gellir adrodd fod dros £8m, neu 67% o'r cynlluniau yma eisoes wedi eu gwireddu, gyda £791k pellach, neu 6% ar drac i gyflawni'n llawn ac amserol.**
- 6.3 Mae'r Adran Gwasanaethau Corfforaethol wedi adnabod y gellir cyflawni gwerth £14k o arbedion ar y cynllun Dysgu a Datblygu'r Sefydliad - torri cyllidebau cyflenwadau, gwerth £41.6k. Er hynny mae risgiau sylweddol i wireddu gweddill yr arbedion o £27.6k ac mae'r adran yn edrych ar sut gellir ei wireddu.
- 6.4 Ar hyn o bryd rhagwelir bod rhai risgiau gwireddu gwerth bron i £544k o gynlluniau arbedion sydd yn cynnwys 1 cynllun gan yr Adran Addysg (£41k), 4 gan yr Adran Amgylchedd (£388k), 1 gan yr Adran Gyllid (£38k) ac 1 gan yr Adran Prifffyrdd a Pheirianeg (£60k).
- 6.5 Mae llithriad ar rai cynlluniau gwerth £536k oedd wedi eu rhaglennu i'w gwireddu yn 2023/24 ac mae peth oediad i wireddu cynlluniau gwerth £2.141k yn 2024/25, felly cyfanswm o £2.677k, ond nid yw'r adrannau yn rhagweld problem i'w gwireddu. Mae rhan helaeth o'r swm yma yn cynnwys arbedion o'r Adran Oedolion, Iechyd a Llesiant (cyfanswm

o £1.2m) a £444k gan ysgolion, sydd yn llithro gan fod ysgolion yn gweithio i flwyddyn academaidd ac felly bydd y gwireddu yn llithro i'r flwyddyn ariannol nesaf.

7. Cynlluniau Arbedion Adrannol 2025/26 ymlaen

- 7.1** Yn sgil y rhagolygon am setliad ariannol gwael a'r hinsawdd economaidd heriol presennol, mae'n anorhod fod rhaid i Awdurdodau Lleol edrych ar arbedion a thoriadau i gynorthwyo'r sefyllfa ariannol. Mae cynlluniau arbedion a thoriadau ychwanegol ar gyfer 2025/26 eisoes dan ystyriaeth gan y Cyngor. Mae ymgynghoriad cyhoeddus i ganfod beth sy'n bwysig i bobl Gwynedd wedi ei gynnal yn ddiweddar fydd yn cael ei ystyried wrth edrych ar yr arbedion gofynnol. Bydd yr arbedion yn destun adroddiad buan.
- 7.2** Rhestrir arbedion presennol 2025/26 ymlaen, sydd werth £3.7m fesul Adran yn **Atodiad 3**, yr arbedion hanesyddol gwerth £200k yn Nhabl 1 a'r arbedion newydd gwerth £3.5m yn Nhabl 2, ond mae'n gynamserol i adrodd ar statws y cynlluniau yma ar hyn o bryd.

8. Adolygiad gwireddu arbedion

- 8.1** Yn dilyn adolygiad diweddar gan y Prif Weithredwr o gynlluniau arbedion yn y maes gwastraff gan yr Adran Amgylchedd, daethpwyd i'r canlyniad fod angen:
- uno tri cynllun arbedion yn y maes gwastraff masnachol.
 - fod dau gynllun arbedion wedi eu cymeradwyo sef addasu trefniadau presennol casglu clytiau un tro a'r cynllun casglu gwastraff gweddilliol pob 4 wythnos, gan nad oes modd gwireddu y ddau gynllun, cynigir fod y cynllun casglu clytiau gwerth £146,910 sydd wedi ei broffilio ar gyfer 2025/26 yn cael ei ddileu.
 - mae risgiau mawr i gyflawni arbedion y cynllun Adolygu Cytundebau Gwastraff gwerth £400k yn 2025/26 ac felly mae'r arbediad i'w gwtogi i £100k gyda'r Adran Amgylchedd i weithredu dau gynllun amgen ar gyfer y £300k sy'n weddill.

9. Casgliad

- 9.1** Gellir adrodd bod cyfanswm o £42 miliwn o arbedion wedi eu gwireddu ers 2015/16, sydd yn 90% o'r £46.6m gofynnol dros y cyfnod. Mae'n anorhod bod gwireddu'r arbedion wedi bod yn heriol ac rwy'n ddiolchgar i'r holl adrannau a'r Aelodau Cabinet am sicrhau'r llwyddiant yma.
- 9.2** Mae'r tabl isod yn crynhoi'r sefyllfa ddiweddaraf o ran y cynlluniau arbedion ers Ebrill 2015 gyda 90% o'r holl gynlluniau wedi eu gwireddu.

Tabl 1: Crynodeb o statws yr holl gynlluniau arbedion ers Ebrill 2015

Statws yr Arbediad	Porth	£m	%
Wedi gwireddu	1	42.0	90.2
Ar drac i gyflawni'n llawn ac amserol	2	0.8	1.7
Oediad, ond yn symud yn ei flaen	3	2.9	6.1
Rhai risgiau i gyflawni - yn llithro neu methu	4	0.8	1.7
Risgiau sylweddol i gyflawni yn llawn neu yn rhannol	5	0.1	0.3
Cyfanswm arbedion		46.6	100

9.3 Felly, gofynnaf i'r Cabinet nodi'r cyrhaeddiad a amlinellir yn yr adroddiad yma tuag at wireddu'r cynlluniau arbedion. Yn ogystal, dileu un cynllun arbedion gwerth £146,910 perthnasol i 2025/26.

10. Camau nesaf ac amserlen

10.1 Gweithredu ar yr argymhellion gerbron a chyflwyno adroddiad dilynol i'r Cabinet yn dilyn sefyllfa derfynol diwedd y flwyddyn ariannol 2024/25.

11. Sylwadau Swyddogion Statudol

11.1 Prif Swyddog Cyllid

Rwyf wedi cydweithio gyda'r Aelod Cabinet i baratoi'r adroddiad yma ac yn cadarnhau'r cynnwys.

11.2 Swyddog Monitro

Dim sylwadau i'w hychwanegu o safbwynt priodoldeb.

Atodiadau:

Atodiad 1 - Trosolwg cynlluniau arbedion hanesyddol 2015/16 - 2024/25 fesul adran

Atodiad 2 - Trosolwg cynlluniau arbedion newydd 2023/24 - 2024/25 fesul adran

Atodiad 3 - Tabl 1 - Trosolwg cynlluniau arbedion hanesyddol 2025/26 ymlaen fesul adran

- Tabl 2 - Trosolwg cynlluniau arbedion newydd 2025/26 ymlaen fesul adran

CYNGOR GWYNEDD – Adroddiad i Gabinet Cyngor Gwynedd

Teitl yr eitem:	Trosolwg Arbedion: Adroddiad Cynnydd ar Wireddu Cynlluniau Arbedion
Aelod Cabinet:	Y Cynghorydd Huw Wyn Jones, Aelod Cabinet Cyllid
Swyddog perthnasol:	Ffion Madog Evans, Pennaeth Cyllid Cynorthwyol - Cyfrifeg a Phensiynau
Dyddiad y cyfarfod:	21 Ionawr 2025

1. Penderfyniad a geisir

- 1.1 Derbyn y wybodaeth yn yr adroddiad a nodi'r cynnydd tuag at wireddu cynlluniau arbedion 2024/25 a blynyddoedd blaenorol.
- 1.2 Cymeradwyo dileu un cynllun arbedion gwerth £146,910 perthnasol i 2025/26 yn y maes gwastraff yn yr Adran Amgylchedd, gan ddefnyddio'r ddarpariaeth a osodwyd o'r neilltu yn y gyllideb er mwyn gwneud hynny.

2. Y rheswm pam fod angen i'r Cabinet wneud y penderfyniad

- 2.1 Mae gwireddu'r cynlluniau unigol yn gyfrifoldeb aelodau perthnasol o'r Cabinet, sy'n herio perfformiad yr adrannau gan gynnwys cynnydd y cynlluniau arbedion. Cyfrifoldeb yr Aelod Cabinet dros Gyllid yw cadw trosolwg o'r darlun cyfan.

3. Cyflwyniad a Rhesymeg

Cefndir / Cyflwyniad

- 3.1 Mae'r adroddiad yma'n rhoi trosolwg o sefyllfa arbedion y Cyngor ar gyfer 2024/25 a blynyddoedd blaenorol yn dilyn adolygiad o'r sefyllfa ar ddiwedd Tachwedd 2024.
- 3.2 Yn adroddiad Cyllideb 2024/25 i'r Cyngor Llawn ar 7 Mawrth 2024, adroddwyd fod arbedion gwerth £5,648,890 yn ofynnol ar gyfer y flwyddyn ariannol 2024/25 er mwyn cynorthwyo i gau'r bwlch cyllidol 2024/25. Roedd yr arbedion yn gyfuniad o £3,668,130 oedd wedi eu cymeradwyo yn flaenorol yng Nghabinet 14 Chwefror 2023 ar gyfer cyllideb 2023/24, cynllun gwerth £15,000 a gafodd gymeradwyaeth y Cabinet 19 Chwefror 2019 ond sydd wedi llithro, ynghyd ag arbedion newydd a gymeradwywyd yng Nghabinet 20 Chwefror 2024 gwerth £1,956,760.

4. Rhesymeg a chyfiawnhad dros argymell y penderfyniad

Mae gan y Cyngor drefniadau cynllunio ariannol sydd eisoes wedi adnabod arbedion effeithlonrwydd sylweddol dros y blynyddoedd diwethaf er mwyn isafu toriadau mewn gwasanaeth i drigolion Gwynedd. Dros y blynyddoedd diwethaf gwelwyd fod trafferthion gwireddu arbedion mewn rhai meysydd ac felly yn ystod 2023/24 bu i werth £2 filiwn o arbedion gael eu dileu.

5. Cynlluniau Arbedion Adrannol Hanesyddol 2015/16 – 2024/25

- 5.1 Mae **Atodiad 1** yn crynhoi cyrhaeddiad pob adran yn seiliedig ar adolygiad Tachwedd 2024, yn erbyn y targed arbedion diwygiedig sydd wedi ei osod iddynt, **sydd yn gyfanswm o dros £34m. Gellir adrodd bod gwerth £33.8m, neu 98% o'r cynlluniau yma wedi eu gwireddu**, ond mae risg gwireddu rhai o'r cynlluniau arbedion yn parhau.
- 5.2 Mae 5 cynllun gwerth £368k yn wynebu risgiau i'w cyflawni; 3 cynllun gan yr Adran Oedolion, Iechyd a Llesiant (cyfanswm o £223k) a 2 gynllun gan yr Adran Economi a Chymuned (cyfanswm o £145k).
- 5.3 Mae 4 cynllun gwerth cyfanswm o £164k wedi llithro ond nid yw'r adrannau yn rhagweld problem i'w gwireddu.

6. Cynlluniau Arbedion Adrannol Newydd 2023/24 – 2024/25

- 6.1 Yng Nghyngor llawn 7 Mawrth 2024 cymeradwywyd adroddiad Cyllideb 2024/25 oedd yn cynnwys cynlluniau arbedion effeithlonrwydd a thoriadau gwerth £5.2m, gyda gwerth £2m ohono i'w weithredu i gyllido bwlch ariannol 2024/25.
- 6.2 Mae **Atodiad 2** yn crynhoi cyrhaeddiad pob adran yn seiliedig ar adolygiad Tachwedd 2024 yn erbyn y targed arbedion sydd wedi ei osod iddynt, **sydd yn gyfanswm o dros £12m. Gellir adrodd fod dros £8m, neu 67% o'r cynlluniau yma eisoes wedi eu gwireddu, gyda £791k pellach, neu 6% ar drac i gyflawni'n llawn ac amserol.**
- 6.3 Mae'r Adran Gwasanaethau Corfforaethol wedi adnabod y gellir cyflawni gwerth £14k o arbedion ar y cynllun Dysgu a Datblygu'r Sefydliad - torri cyllidebau cyflenwadau, gwerth £41.6k. Er hynny mae risgiau sylweddol i wireddu gweddill yr arbedion o £27.6k ac mae'r adran yn edrych ar sut gellir ei wireddu.
- 6.4 Ar hyn o bryd rhagwelir bod rhai risgiau gwireddu gwerth bron i £544k o gynlluniau arbedion sydd yn cynnwys 1 cynllun gan yr Adran Addysg (£41k), 4 gan yr Adran Amgylchedd (£388k), 1 gan yr Adran Gyllid (£38k) ac 1 gan yr Adran Priffyrdd a Pheirianeg (£60k).
- 6.5 Mae llithriad ar rai cynlluniau gwerth £536k oedd wedi eu rhaglennu i'w gwireddu yn 2023/24 ac mae peth oediad i wireddu cynlluniau gwerth £2.141k yn 2024/25, felly cyfanswm o £2.677k, ond nid yw'r adrannau yn rhagweld problem i'w gwireddu. Mae rhan helaeth o'r swm yma yn cynnwys arbedion o'r Adran Oedolion, Iechyd a Llesiant (cyfanswm

o £1.2m) a £444k gan ysgolion, sydd yn llithro gan fod ysgolion yn gweithio i flwyddyn academaidd ac felly bydd y gwireddu yn llithro i'r flwyddyn ariannol nesaf.

7. Cynlluniau Arbedion Adrannol 2025/26 ymlaen

- 7.1** Yn sgil y rhagolygon am setliad ariannol gwael a'r hinsawdd economaidd heriol presennol, mae'n anorhod fod rhaid i Awdurdodau Lleol edrych ar arbedion a thoriadau i gynorthwyo'r sefyllfa ariannol. Mae cynlluniau arbedion a thoriadau ychwanegol ar gyfer 2025/26 eisoes dan ystyriaeth gan y Cyngor. Mae ymgynghoriad cyhoeddus i ganfod beth sy'n bwysig i bobl Gwynedd wedi ei gynnal yn ddiweddar fydd yn cael ei ystyried wrth edrych ar yr arbedion gofynnol. Bydd yr arbedion yn destun adroddiad buan.
- 7.2** Rhestrir arbedion presennol 2025/26 ymlaen, sydd werth £3.7m fesul Adran yn **Atodiad 3**, yr arbedion hanesyddol gwerth £200k yn Nhabl 1 a'r arbedion newydd gwerth £3.5m yn Nhabl 2, ond mae'n gynamserol i adrodd ar statws y cynlluniau yma ar hyn o bryd.

8. Adolygiad gwireddu arbedion

- 8.1** Yn dilyn adolygiad diweddar gan y Prif Weithredwr o gynlluniau arbedion yn y maes gwastraff gan yr Adran Amgylchedd, daethpwyd i'r canlyniad fod angen:
- uno tri cynllun arbedion yn y maes gwastraff masnachol.
 - fod dau gynllun arbedion wedi eu cymeradwyo sef addasu trefniadau presennol casglu clytiau un tro a'r cynllun casglu gwastraff gweddilliol pob 4 wythnos, gan nad oes modd gwireddu y ddau gynllun, cynigir fod y cynllun casglu clytiau gwerth £146,910 sydd wedi ei broffilio ar gyfer 2025/26 yn cael ei ddileu.
 - mae risgiau mawr i gyflawni arbedion y cynllun Adolygu Cytundebau Gwastraff gwerth £400k yn 2025/26 ac felly mae'r arbediad i'w gwtogi i £100k gyda'r Adran Amgylchedd i weithredu dau gynllun amgen ar gyfer y £300k sy'n weddill.

9. Casgliad

- 9.1** Gellir adrodd bod cyfanswm o £42 miliwn o arbedion wedi eu gwireddu ers 2015/16, sydd yn 90% o'r £46.6m gofynnol dros y cyfnod. Mae'n anorhod bod gwireddu'r arbedion wedi bod yn heriol ac rwy'n ddiolchgar i'r holl adrannau a'r Aelodau Cabinet am sicrhau'r llwyddiant yma.
- 9.2** Mae'r tabl isod yn crynhoi'r sefyllfa ddiweddaraf o ran y cynlluniau arbedion ers Ebrill 2015 gyda 90% o'r holl gynlluniau wedi eu gwireddu.

Tabl 1: Crynodeb o statws yr holl gynlluniau arbedion ers Ebrill 2015

Statws yr Arbediad	Porth	£m	%
Wedi gwireddu	1	42.0	90.2
Ar drac i gyflawni'n llawn ac amserol	2	0.8	1.7
Oediad, ond yn symud yn ei flaen	3	2.9	6.1
Rhai risgiau i gyflawni - yn llithro neu methu	4	0.8	1.7
Risgiau sylweddol i gyflawni yn llawn neu yn rhannol	5	0.1	0.3
Cyfanswm arbedion		46.6	100

9.3 Felly, gofynnaf i'r Cabinet nodi'r cyrhaeddiad a amlinellir yn yr adroddiad yma tuag at wireddu'r cynlluniau arbedion. Yn ogystal, dileu un cynllun arbedion gwerth £146,910 perthnasol i 2025/26.

10. Camau nesaf ac amserlen

10.1 Gweithredu ar yr argymhellion gerbron a chyflwyno adroddiad dilynol i'r Cabinet yn dilyn sefyllfa derfynol diwedd y flwyddyn ariannol 2024/25.

11. Sylwadau Swyddogion Statudol

11.1 Prif Swyddog Cyllid

Rwyf wedi cydweithio gyda'r Aelod Cabinet i baratoi'r adroddiad yma ac yn cadarnhau'r cynnwys.

11.2 Swyddog Monitro

Dim sylwadau i'w hychwanegu o safbwynt priodoldeb.

Atodiadau:

Atodiad 1 - Trosolwg cynlluniau arbedion hanesyddol 2015/16 - 2024/25 fesul adran

Atodiad 2 - Trosolwg cynlluniau arbedion newydd 2023/24 - 2024/25 fesul adran

Atodiad 3 - Tabl 1 - Trosolwg cynlluniau arbedion hanesyddol 2025/26 ymlaen fesul adran

- Tabl 2 - Trosolwg cynlluniau arbedion newydd 2025/26 ymlaen fesul adran

TROSOLWG CYNLLUNIAU ARBEDION HANESYDDOL 2015/16 I 2024/25 FESUL ADRAN

TABL 1
CYNLLUNIAU WEDI EU GWIREDDU

Adran	Cyfanswm Arbedion 2015/16 i 2024/25 £	Cynlluniau wedi eu gwireddu £	Canran cynlluniau wedi eu gwireddu
Addysg	1,659,740	1,659,740	100%
Ysgolion	4,331,620	4,331,620	100%
Amgylchedd	2,972,463	2,922,463	98%
Gwasanaethau Corfforaethol	2,569,218	2,569,218	100%
Cyllid	1,881,636	1,881,636	100%
Economi a Chymuned	2,996,422	2,851,422	95%
Oedolion, Iechyd a Llesiant	6,594,981	6,293,051	95%
Plant a Chefnogi Teuluoedd	2,318,908	2,318,908	100%
Priffyrdd, Peirianeg ac Ymgynghoriaeth Gwynedd	6,531,580	6,496,580	99%
Tîm Rheoli Corfforaethol a Chyfreithiol	403,240	403,240	100%
Tai ac Eiddo	843,230	843,230	100%
Is-gyfanswm	33,103,038	32,571,108	98%
Arbedion Rheolaethol	1,200,360	1,200,360	100%
CYFANSWM	34,303,398	33,771,468	98%

TABL 2
CYNLLUNIAU ETO I'W GWIREDDU

Adran	2019/20 £	2020/21 £	2021/22 £	2022/23 £	2023/24 £	2024/25 £	Cyfanswm £
Amgylchedd			37,500	12,500			50,000
Economi a Chymuned		45,000		70,000	15,000	15,000	145,000
Oedolion, Iechyd a Llesiant	30,000	136,930	33,750		101,250		301,930
Prifffyrdd, Peirianeg ac Ymgynghoriaeth Gwynedd		8,750	26,250				35,000
CYFANSWM	30,000	190,680	97,500	82,500	116,250	15,000	531,930

Adran	Sylwadau'r Pennaeth Cyllid:
Amgylchedd	Llithriad ar un cynllun sef Darparu pwyntiau gwefru ceir trydan mewn meysydd parcio (£50k).
Economi a Chymuned	Mae rhai risgiau o gyflawni arbedion 2 gynllun; cynllun yn ymwneud â Neuadd Dwyfor (£100k) a Sefydlu ffioedd parcio ar draeth Dinas Dinlle a chynyddu ffioedd lansio ar draws traethau Gwynedd o £10 i £15 (£45k).
Oedolion, Iechyd a Llesiant	Mae rhai risgiau cyflawni arbedion 3 cynllun sef Gwella prosesau gwaith drwy gynnal adolygiad Ffordd Gwynedd a defnyddio modiwlau cyllid y system TG newydd o fewn yr Adran Oedolion (£40k), Adolygiad pecynnau Gofal Iechyd Parhaus (£47.57k) ac Adolygu'r trefniadau gweithredu o fewn yr Adran Oedolion (£135k). Mae'r 2 gynllun Ail strwythuro'r Gwasanaeth Busnes gan leihau cefnogaeth i dimau oddi fewn i'r Adran ac i'r Adran Plant (£49.36k) a Cynyddu incwm a lleihau costau eraill sydd gyda balans o £30k wedi llithro ond mae'r Adran yn rhagweld gwireddu yn ystod 2024/25.
Prifffyrdd, Peirianeg ac Ymgynghoriaeth Gwynedd	Mae'r cynllun Pont Abermaw – peidio talu Network Rail am yr hawl tramwy dros y bont (£35k) wedi llithro ond mae'r adran yn parhau i fod mewn trafodaethau efo Network Rail.

TROSOLWG CYNLLUNIAU ARBEDION NEWYDD 2023/24 A 2024/25 FESUL ADRAN

Adran	Cyfanswm Arbedion newydd 2023/24 a 2024/25 £ - nifer		Cynlluniau wedi eu gwireddu £ - nifer		Cynlluniau ar drac i gyflawni'n amserol £ - nifer		Cynlluniau sydd yn llithro a cynlluniau gyda rhai risgiau i gyflawni'r arbedion £ - nifer		Sylwadau'r Pennaeth Cyllid
Addysg	1,304,550	31	1,194,510	26	69,040	3	41,000	2	Mae oediad ar 2 gynllun sydd wedi eu proffilio yn 2024/25 sef <i>Torri 25% o gyllideb hybiau Ymddygiad Cyfnod Allweddol 4</i> (£18k) a <i>Dileu swydd cymhorthydd lefel 3 y Tîm Cynhwysiad</i> (£23k). Mae 2 gynllun arall ar drac i wireddu'n amserol.
Ysgolion	1,966,100	1 *	1,522,020	1	-		444,080	*	Bu oediad ar ran o'r cynllun <i>arbedion effeithlonrdd ysgolion</i> yn bennaf oherwydd fod ysgolion yn gweithio o fewn blwyddyn academiaidd ac felly bydd y swm sy'n weddill yn gwireddu yn ystod y flwyddyn ariannol 2025/26.
Amgylchedd	1,197,750	32	372,740	19	35,510	1	789,500	12	Mae'r adran yn rhagweld rhai risgiau i wireddu 4 cynllun arbedion gweith cyfanswm o £388k - <i>Rhesymoli trefniadau cefnogaeth adrannol</i> (£150k), <i>Cynyddu incwm drwy gasglu Gwastraff Masnachol o lety gwyliau</i> (£120k), <i>Parcio a Gwaith Stryd - Ymestyn Oriau Gorfodaeth Parcio ym Meysydd Parcio Arhosiad Byr y Cyngor</i> (£38k) a <i>Parcio a Gwaith Stryd - Addasiad i Strwythur Ffioedd Arhosiad Hir Band 2</i> (£80k). Mae llithriad/oediad ar 8 cynllun gwerth £402k ond maent yn symud yn eu blaen. Mae 1 cynllun ar drac i wireddu'n amserol.
Gwasanaethau Corfforaethol	517,790	20	449,260	17	26,920	2	41,610	1	Mae'r gwasanaeth wedi adnabod y gellir cyflawni gwerth £14k o arbedion ar y cynllun <i>Dysgu a Datblygu'r Sefydliad - Torri cyllidebau cyflenwadau</i> gwerth £41.6k. Er hynny mae risgiau sylweddol i wireddu gweddill yr arbedion o £27,610 ac mae'r adran yn edrych ar sut gellir ei wireddu. Rhagwelir y bydd 2 gynllun yn cael eu gwireddu'n amserol.
Cyllid	665,100	17 *	322,810	12	138,720	2 *	203,570	3 *	Bu llithriad o 23/24 ar 3 cynllun gwerth cyfanswm o £166k, yn gynwysiedig yma mae'r cynllun <i>adrannol - Cynyddu targedau incwm i fod yn gymesur â'r gwaith</i> sydd gyda risg i gyflawni targed 24/25 gwerth £38k. Mae 2 gynllun pellach ar drac i wireddu'n amserol ac yn llawn.
Economi a Chymuned	513,760	36	483,120	32	9,530	1	21,110	3	Mae peth risg i gyflawni arbedion o £3k ar gynllun <i>Marchnata a Digwyddiadau - Cynyddu incwm hysbysebu ar wefan Eryri Mynyddoedd a Môr</i> . Mae oediad ar 2 gynllun gwerth cyfanswm o £18k ond fod 1 cynllun yn symud yn ei flaen ac ar drac i'w wireddu'n amserol.

TROSOLWG CYNLLUNIAU ARBEDION NEWYDD 2023/24 A 2024/25 FESUL ADRAN

Adran	Cyfanswm Arbedion newydd 2023/24 a 2024/25 £ - nifer		Cynlluniau wedi eu gwireddu £ - nifer		Cynlluniau ar drac i gyflawni'n amserol £ - nifer		Cynlluniau sydd yn llithro a cynlluniau gyda rhai risgiau i gyflawni'r arbedion £ - nifer		Sylwadau'r Pennaeth Cyllid
Oedolion, Iechyd a Llesiant	1,575,650	20	82,150	5	266,090	8	1,227,410	7	Bu llithriad o 2023/24 ar 4 cynllun; <i>Uned Rheoli Asedau Cleientau: Codi ffi rheoli eiddo yn unol a cyfarwyddyd ymarfer y Llys Gwarchod</i> (£9k), <i>Gwneud defnydd o gynllun ad-dalu cenedlaethol i gyllido 25% o gostau cefnogaeth yn y maes camddefnyddio sylweddau</i> (£25k), <i>Cyflawni arbedion effeithlonrwydd drwy wneud gwell defnydd o offer/technoleg mewn llety cefnogol i unigolion ag anableddau corfforol</i> (£10k) a <i>Iechyd Meddwl, Diogelu a Sicrwydd Ansawdd: Cyflawni arbedion effeithlonrwydd drwy wneud gwell defnydd o offer/technoleg mewn llety cefnogol</i> (£10k). Mae oediad yn 2024/25 ar 3 cynllun gwerth cyfanswm o £1.173k ac 8 cynllun pellach ar drac i wireddu'n amserol.
Plant a Chefnogi Teuluoedd	238,140	6 *	80,180	5 *	157,960	1 *	-	-	£158k ar drac i wireddu'n amserol.
Priffyrdd, Peirianeg ac Ymgynghoriaeth Gwynedd	1,025,440	18	606,940	9	87,500	2 *	331,000	7 *	Mae'r adran yn rhagweld risgiau i wireddu 1 cynllun sef <i>Gwella effeithlonrwydd/rhesymoli safleoedd depos priffyrdd</i> (£60k). Bu llithriad o 2023/24 yn ymwneud â 2 gynllun sef <i>Atal gwaith archwilio lampau dros yr haf</i> (£5k) a <i>Codi cyfraniadau gwasanaeth Teledu Cylch Cyfyng i adlewyrchu'r gwir gost</i> (£5k) gyda'r gweddill o £10k i'w wireddu eleni. Mae oediad ar 4 cynllun eleni sydd â gwerth o £261k ond maent yn symud yn eu blaen a 2 gynllun pellach gyda cyfanswm o £77.5k ar drac i wireddu'n amserol.
Tîm Rheoli Corfforaethol a Chyfreithiol	131,190	7	131,190	7	-	-	-	-	Holl gynlluniau'r cyfnod wedi'u gwireddu.
Tai ac Eiddo	760,350	13	610,850	11	-	-	149,500	2	Bu oediad ar 2 gynllun sef <i>Mewnoli mwy o waith technegol ar gynlluniau Grantiau Cyfleusterau i'r Anabl</i> (£54k) a <i>Lleihau ein gofod swyddfa yn sgil dulliau newydd o weithio</i> (£95.5k), ond maent yn symud yn eu blaen.
Arbedion Rheolaethol	2,400,000	1	2,400,000	1	-	-	-	-	Yr un cynllun am y cyfnod wedi ei wireddu.
CYFANSWM	12,295,820	202	8,255,770	145	791,270	20	3,248,780	37	Yn nhermau ariannol (£), mae 67% o gynlluniau arbedion newydd 2023/24 a 2024/25 eisoes wedi eu gwireddu a 6% pellach ar drac i gyflawni'n amserol erbyn diwedd y flwyddyn ariannol.

* cynlluniau gyda rhaniad statws gwahanol yn y blynyddoedd maent wedi eu proffilio

TABL 1

TROSOLWG CYNLLUNIAU ARBEDION HANESYDDOL 2025/26 YMLAEN FESUL ADRAN

Adran	2025/26	2026/27	Cyfanswm Arbedion 2025/26 a 2026/27	
	£	£	£ - nifer	
Oedolion, Iechyd a Llesiant	200,000	-	200,000	1
CYFANSWM CYNLLUNIAU HANESYDDOL	200,000	0	200,000	1

TABL 2

TROSOLWG CYNLLUNIAU ARBEDION NEWYDD 2025/26 YMLAEN FESUL ADRAN

Adran	2025/26	2026/27	Cyfanswm Arbedion 2025/26 a 2026/27	
	£	£	£ - nifer	
Addysg	151,960	-	151,960	5
Amgylchedd	949,630	200,000	1,149,630	11
Gwasanaethau Corfforaethol	248,620	-	248,620	7
Cyllid	292,540	-	292,540	8
Economi a Chymuned	135,020	-	135,020	5
Oedolion, Iechyd a Llesiant	923,120	143,090	1,066,210	12
Prifffyrdd, Peirianeg ac Ymgynghoriaeth Gwynedd	462,500	-	462,500	5
CYFANSWM CYNLLUNIAU NEWYDD	3,163,390	343,090	3,506,480	53

CYFANSWM	3,363,390	343,090	3,706,480	54
-----------------	------------------	----------------	------------------	-----------

Eitem 9

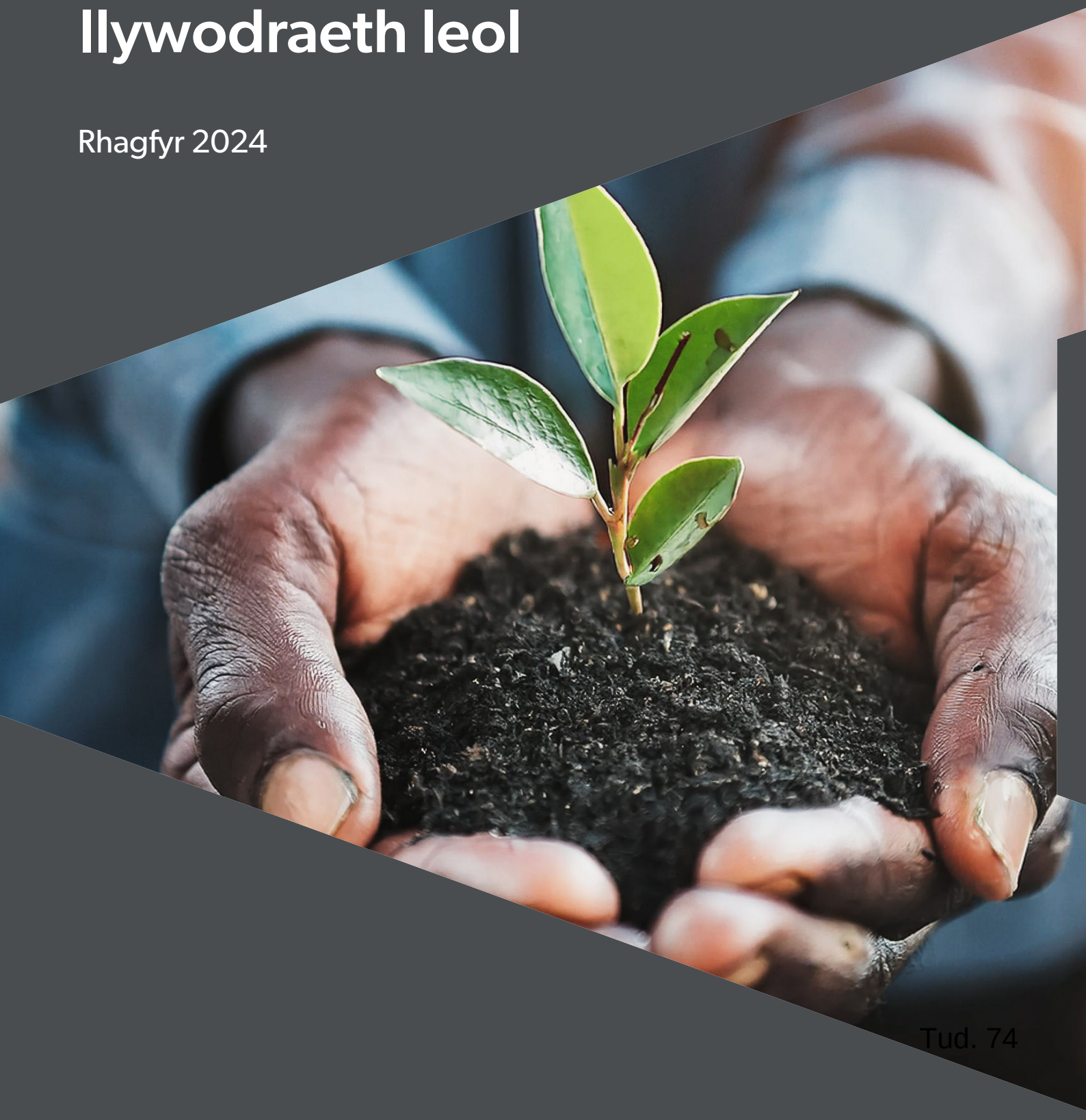
ENW'R PWYLLGOR	Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio
DYDDIAD Y CYFARFOD	16eg Ionawr 2025
TEITL YR EITEM	Adroddiadau Archwilio Cymru
AMCAN	Rhoi diweddariad i'r Pwyllgor ar adroddiad(au) sydd wedi eu cyhoeddi yn ddiweddar gan Archwilio Cymru – 'Cynaliadwyedd ariannol llywodraeth leol' ac 'Adolygiad o Gynaliadwyedd Ariannol – Cyngor Gwynedd'
ARGYMHELLIAD	Gofynnir i Aelodau dderbyn yr adroddiadau.
AWDUR	Alan Hughes, Archwilydd Arweiniol, Archwilio Cymru Dewi W. Jones, Rheolwr Gwasanaeth Cefnogi Busnes y Cyngor

1. CEFNDIR

- 1.1. Mae gan y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio swyddogaeth i adolygu ac asesu trefniadau rheoli risg, rheolaeth fewnol, rheoli perfformiad a llywodraethu corfforaethol y Cyngor ac fel rhan o'r swyddogaeth hon mae disgwyliad i ystyried adroddiadau cyrff adolygu allanol megis Archwilio Cymru, Estyn ac Arolygiaeth Gofal Cymru (AGC).
- 1.2. Yn ogystal ag ystyried adroddiadau yn ymarferol, mae disgwyl i bwyllgorau sicrhau eu hunain bod trefniadau ar waith i fonitro a gwerthuso cynnydd yn erbyn unrhyw argymhellion a geir ynddynt.
- 1.3. Mae copi o adroddiadau 'Cynaliadwyedd ariannol llywodraeth leol' (**Atodiad 1**) ac 'Adolygiad o Gynaliadwyedd Ariannol – Cyngor Gwynedd' (**Atodiad 2**) wedi eu cynnwys fel atodiadau. Ceir dogfen ymateb sefydliadol i'r adroddiad lleol yn **Atodiad 3** sy'n amlinellu'r hyn yr ydym fel Cyngor yn bwriadu ei wneud i ymateb i'r argymhellion o fewn yr adroddiad. Bydd **Dewi Morgan, Pennaeth Cyllid** yn mynychu'r cyfarfod i ymhelaethu ar yr ymateb, gosod cyd-destun ac ymateb i unrhyw gwestiynau os oes angen.

Cynaliadwyedd ariannol llywodraeth leol

Rhagfyr 2024

Mae'r ddogfen hon yn grynodeb o'r gwaith a wnaed o dan adran 17 o Ddeddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004.

Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn annibynnol o'r Senedd ac o lywodraeth. Mae'n archwilio ac yn ardystio cyfrifon Llywodraeth Cymru a'r cyrff cyhoeddus sy'n gysylltiedig â hi ac a noddir ganddi, gan gynnwys cyrff y GIG. Mae ganddo'r pŵer i gyflwyno adroddiadau i'r Senedd ar ddarbodaeth, effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd y defnydd a wna'r sefydliadau hynny o'u hadnoddau wrth gyflawni eu swyddogaethau, a sut y gallent wella'r defnydd hwnnw.

Mae'r Archwilydd Cyffredinol hefyd yn archwilio cyrff llywodraeth leol yng Nghymru ac yn cynnal astudiaethau gwerth am arian llywodraeth leol.

Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn ymgymryd â'i waith gan ddefnyddio staff ac adnoddau eraill a ddarperir gan Swyddfa Archwilio Cymru, sydd yn fwrdd statudol wedi'i sefydlu ar gyfer y nod hwnnw ac i fonitro a chynghori'r Archwilydd Cyffredinol.

Archwilio Cymru yw brand ymbarél Archwilydd Cyffredinol Cymru a Swyddfa Archwilio Cymru, sy'n endidau cyfreithiol ar wahân gyda'u swyddogaethau cyfreithiol eu hunain. Nid yw Archwilio Cymru ei hun yn endid cyfreithiol. Er bod gan yr Archwilydd Cyffredinol y swyddogaethau archwilio ac adrodd a ddisgrifir uchod, prif swyddogaethau Swyddfa Archwilio Cymru yw darparu staff ac adnoddau eraill ar gyfer arfer swyddogaethau'r Archwilydd Cyffredinol, ac i fonitro a chynghori'r Archwilydd Cyffredinol.

© Archwilydd Cyffredinol Cymru 2024

Cewch aildddefnyddio'r cyhoeddiad hwn (heb gynnwys y logos) yn rhad ac am ddim mewn unrhyw fformat neu gyfrwng. Os byddwch yn ei aildddefnyddio, rhaid i chi ei aildddefnyddio'n gywir ac nid mewn cyd-destun camarweiniol.

Rhaid cydnabod y deunydd fel hawlfraint Archwilydd Cyffredinol Cymru a rhaid rhoi teitl y cyhoeddiad hwn. Lle nodwyd deunydd hawlfraint unrhyw drydydd parti bydd angen i chi gael caniatâd gan ddeiliaid yr hawlfraint dan sylw cyn ei aildddefnyddio.

Am fwy o wybodaeth, neu os ydych angen unrhyw un o'n cyhoeddiadau mewn ffurf ac/neu iaith wahanol, cysylltwch â ni drwy ffonio 029 2032 0500 neu drwy e-bostio post@archwilio.cymru.

Rydym yn croesawu galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg. Gallwch ysgrifennu atom hefyd, yn Gymraeg neu'n Saesneg, a byddwn yn ymateb yn yr iaith rydych chi wedi ei defnyddio. Ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi.

This document is also available in English.

Cynnwys

Adroddiad cryno

Rhagair yr Archwilydd Cyffredinol	4
Crynodeb gweithredo	6
Ffeithiau allweddol	7
Negeseuon allweddol	8

Adroddiad manwl

Beth mae cynaliadwyedd ariannol yn ei olygu?	11
Ar y cyfan, canfuom fod gan y rhan fwyaf o gynghorau drefniadau i ategu eu cynaliadwyedd ariannol byrdymor ond nad ydynt wedi datblygu eu cynlluniau tymor hwy yn llawn eto	13
Canfyddiadau cenedlaethol	17
Cyd-destun ehangach y DU	21
Beth mae hyn yn ei olygu i gynghorau yn y dyfodol?	27
Trosolwg o sefyllfaoedd ariannol a chyllid cynghorau	30
Cynaliadwyedd ariannol ar dudalen	49
Ein hadroddiadau lleol	50
Canfyddiadau adroddiadau lleol	51

Atodiadau

1 Ymagwedd a dulliau archwilio	63
--------------------------------	----

Adroddiad cryno

Rhagair yr Archwilydd Cyffredinol

Mae sefyllfa ariannol llywodraeth leol yn anghynaliadwy dros y tymor canolig oni chymerir camau gweithredu

- 1 O'm safbwynt fel archwilydd cyffredinol ar gyfer y rhan fwyaf o sector cyhoeddus Cymru, rwy'n gweld y gwasanaethau gwerthfawr y mae'r sector llywodraeth leol yn eu darparu'n ddyddiol i bobl Cymru – casgliadau gwastraff, llyfrgelloedd, iechyd yr amgylchedd, addysg, gwasanaethau cymdeithasol a llawer mwy. A hwythau'n hollbwysig i ddinasyddion, mae'r gwasanaethau hyn dan bwysau cynyddol o ganlyniad i bwysau ariannol, demograffig a chymdeithasol.
- 2 Hyd yma, yn wahanol i Loegr, mae holl gynghorau Cymru wedi gallu mantoli eu cyllidebau ac ni fu angen i'r un ohonynt gyflwyno adroddiad Adran 114.¹ Mae hynny'n tystio i ymrwymiad swyddogion a chynghorwyr ledled Cymru a'r penderfyniadau anodd a wnaed eisoes. Fodd bynnag, wrth i effaith gronnus cyfyngiadau ariannol gynyddu, ni allwn dybio bod dyfodol y sector yn gynaliadwy. Mae'r sefyllfa'n fregus ac yn sensitif i'r ffactorau cymhleth, sy'n cystadlu â'i gilydd, sy'n effeithio ar sefyllfa ariannol cynghorau.
- 3 Fy rôl i yw amlygu'r risgiau hyn a darparu sicrwydd ynghylch y trefniadau y mae cynghorau wedi'u gwneud. I'r perwyl hwnnw, rwyf wedi adolygu'r camau y mae cynghorau'n eu cymryd a'r trefniadau sydd ganddynt ar waith i ategu eu cynaliadwyedd ariannol eu hunain.
- 4 Dengys ein gwaith, er bod cynghorau fel rheol yn gwybod beth yw maint y bylchau yn eu cyllid, nad oes ganddynt gynlluniau tymor hwy i fynd i'r afael â hwy. Mae hyn yn eu gadael dan fygythiad oherwydd penderfyniadau byrdymor nad ydynt o bosibl yn rhoi gwerth am arian nac er lles cymunedau lleol yn y tymor hwy. Mae hynny'n groes i ddisgwyliadau Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol, sy'n gwneud meddwl am yr hirdymor yn ganolog i gynllunio sefydliadol.

1 Cyhoeddir adroddiad Adran 114 i'r Cyngor Llawn lle mae Prif Swyddog Cyllid (Swyddog Adran 151) cyngor yn credu bod y cyngor wedi gwario (neu wedi ymrwymo i wario) mwy na chyfanswm yr adnoddau sydd ar gael iddo. Yna mae'n gosod terfynau gwariant ar y cyngor.

- 5 Mae ein harchwiliad hefyd yn amlygu pwysigrwydd llywodraethu da i gynaliadwyedd ariannol. Mae hynny'n golygu bod ag arweinyddiaeth strategol eglur, dealltwriaeth fanwl a gyflëir yn dda am y sefyllfa ariannol, a goruchwyliaeth a chydweithio effeithiol gan gynghorwyr etholedig. Mewn amgylchedd o'r fath, mae gwerth am arian yn fwy tebygol o fod yn ganolog i brosesau penderfynu. Rwy'n adleisio barn un o'm cymheiriaid, Rheolwr ac Archwilydd Cyffredinol y DU, y dylai hybu cynhyrchiant a gwneud i arian cyhoeddus weithio'n galetach fod yn ffocysau i'r sector cyhoeddus cyfan.²
- 6 Fe bwysleisiais yr holl faterion hyn yn fy natganiad yn gynharach yn y flwyddyn - O ymdrin â heriau wrth iddynt godi i ddiogelu at y dyfodol – yr her i wasanaethau cyhoeddus Cymru | Archwilio Cymru. Yn y datganiad hwnnw, fe ddisgrifiais themâu cyffredin yr wyf yn eu gweld dro ar ôl tro o'n gwaith ar draws y sector cyhoeddus. Pe byddid yn mynd i'r afael â hwy, gallai sefydliadau cyhoeddus gyflawni mwy â'r hyn y maent eisoes yn ei wario ac felly helpu i newid o ymdrin yn ddi-baid â heriau uniongyrchol heddiw wrth iddynt godi i ddarparu gwasanaethau cyhoeddus cynaliadwy sy'n addas ar gyfer y dyfodol.
- 7 Mae rhai cynghorau mewn sefyllfa well na'i gilydd i ddygymod â'r heriau ariannol sydd o'u blaenau. Ond, o ystyried maint y bylchau mewn cyllid a ragamcanir ar gyfer llywodraeth leol dros y blynyddoedd sydd i ddod, bydd angen i'r holl gynghorau barhau â chyflymder y newid neu ei gynyddu er mwyn iddynt ymateb i natur frys a maint yr her. Bydd angen i Lywodraeth Cymru gynorthwyo'r sector i ymateb i'r her hon hefyd.
- 8 O'i fynegi'n syml, mae llywodraeth leol yn ariannol anghynaliadwy dros y tymor canolig oni chymerir camau gweithredu, gan y rhai sy'n cefnogi'r sector ac yn rhyngweithio ag ef yn ogystal â chynghorau eu hunain. Er ei bod yn neges anodd, rwy'n gobeithio bod yr adroddiad hwn yn helpu cynghorau, Llywodraeth Cymru a phawb sy'n ymrwymedig i'r sector, i osod llwybr at ddyfodol cynaliadwy.

2 Rheolwr ac Archwilydd Cyffredinol, Here's how to make public money work harder, Medi 2024

Crynodeb gweithredol

Cyd-destun

- 9 Dros wanwyn a haf 2024, fe wnaethom fwrw golwg ar gynaliadwyedd ariannol pob un o'r 22 o gynghorau yng Nghymru. Fe wnaethom ganolbwyntio ar:
 - y strategaethau i ategu cynaliadwyedd ariannol hirdymor cynghorau;
 - dealltwriaeth cynghorau am eu sefyllfa ariannol; a
 - threfniadau adrodd cynghorau i ategu goruchwyliaeth reolaidd ar eu cynaliadwyedd ariannol.
- 10 Mae'r adroddiad hwn yn darparu peth cyd-destun ar gyfer yr heriau ariannol a wynebir gan gynghorau ac yn crynhoi ein canfyddiadau allweddol o'r gwaith hwn. Rydym hefyd wedi myfyrio ynghylch beth y mae hyn i gyd yn ei olygu ar gyfer cynaliadwyedd ariannol cynghorau yn y dyfodol ac yn darparu rhai myfyrdodau ynglŷn â sut y gellid cryfhau cynaliadwyedd ariannol cynghorau yn y dyfodol.

Ffeithiau allweddol

Isod ceir rhai ffeithiau allweddol sy'n dangos sut y mae'r pwysau ariannol ar sefyllfa ariannol cynghorau wedi tyfu dros amser

3.3% (£3 biliwn) – y twf mewn termau real yng ngwariant gros cynghorau rhwng 2008-09 a 2023-24.

94%, 27%, a 31% – y twf mewn termau real yng ngwariant cynghorau ar ofal cymdeithasol plant, oedolion, a phobl hŷn rhwng 2008-09 a 2023-24

-62% – y gostyngiad mewn termau real yng ngwariant cynghorau ar ddiogelwch cymunedol rhwng 2008-09 a 2022-23

-16.6% – y gostyngiad mewn termau real mewn cronfeydd wrth gefn defnyddiadwy nad ydynt wedi'u diogelu'n gyfreithiol rhwng 2022-23 a 2023-24³

79% – y cynnydd mewn plant sy'n derbyn gofal gan gynghorau Cymru rhwng 2003 a 2023

41% – y cynnydd yng ngwariant ysgolion ar Anghenion Dysgu Ychwanegol rhwng 2015-16 a 2022-23

-4.3% – y gostyngiad yn y cyllid mewn termau real ar gyfer llywodraeth leol yng Nghymru rhwng 2025-26 a 2027-28 a ragwelir gan Brifysgol Caerdydd

3 Cymhariaeth rhwng yr 19 o gynghorau a oedd wedi darparu cyfrifon drafft ar gyfer 2023-24 ar adeg drafftio'r adroddiad yw hyn. Nid yw'n cynnwys CBS Blaenau Gwent, CS Ddinbych a CBS Merthyr Tudful.

Negeseuon allweddol

Isod ceir crynodeb o'r negeseuon allweddol a nodir yn yr adroddiad hwn.

Ceir risgiau sylweddol i gynaliadwyedd sefyllfa ariannol llywodraeth leol sy'n debygol o gynyddu dros y tymor canolig heb gamau gweithredu i'w lliniaru

- 11 O ystyried maint y pwysau o ran cyllid sy'n wynebu llywodraeth leol, mae ar lawer o gynghorau angen newid sylweddol yn eu dull i symud y tu hwnt i bennu cyllideb a fantolir yn flynyddol i gyflawni gwerth am arian a chynaliadwyedd ariannol dros y tymor canolig.

Mae'r sector cyhoeddus wedi wynebu cyfnod o bwysau ariannol digynsail ers 2008.

- 12 Mewn termau real fe ostyngodd gwariant gan gynghorau rhwng 2008 a 2020. Fe gododd ychydig yn ystod y pandemig ond mae'r twf ar y cyfan mewn cyllid ar gyfer cynghorau'n dal i fod ymhell islaw'r gyfradd twf cyn 2008. Mae hyn wedi golygu bod angen i gynghorau wneud dewisiadau anodd trwy gydol y cyfnod hwn.

Mae'r pwysau ar gyllid llywodraeth leol dros y cyfnod hwn wedi effeithio ar gynghorau a gwasanaethau mewn ffyrdd gwahanol

- 13 Mae rhai gwasanaethau wedi cael eu 'diogelu' rhag gostyngiadau mewn cyllidebau yn fwy na'i gilydd, ac i rai meysydd gwasanaeth mae hyn wedi amrywio ar draws cynghorau. Mae'n nodedig, serch hynny, bod rhai gostyngiadau sylweddol mewn gwariant wedi cael eu gweld ym meysydd rheoleiddiol ac ataliol gwariant cynghorau.

Ceir ffactorau sylweddol sy'n effeithio ar gynaliadwyedd ariannol cynghorau sydd y tu hwnt i'w rheolaeth

- 14 Mae heriau cyd-destunol ehangach yn effeithio'n fawr ar y galw am wasanaethau a chostau i gynghorau. Mae hyn wedi cynnwys, er enghraifft, cynnydd mawr ac nas rhagwelwyd mewn chwyddiant oherwydd digwyddiadau byd-eang. I raddau amrywiol mae'r rhain y tu hwnt i reolaeth cynghorau. Mae hyn yn gwneud lliniaru eu heffaith yn anos.

Mae gan yr holl gynghorau yng Nghymru drefniadau i ddeall eu sefyllfaoedd ariannol yn y tymor byr a chanolig. Fel rheol, serch hynny, nid ydynt yn bwrw golwg tymor hwy ar gynaliadwyedd ariannol

- 15 Ychydig o gynghorau sydd â dealltwriaeth gynhwysfawr am sut y byddant yn cau'r bylchau rhagamcanol yn eu cyllidebau dros y tymor canolig a hir – y tu hwnt i'r ddwy flynedd nesaf. Er bod rhai cynghorau wedi adnabod rhai o'r arbedion sy'n ofynnol, ceir dibyniaeth barhaus ar gylchoedd arbedion blynyddol, yn hytrach na chynlluniau trawsnewid tymor hwy. Mae hyn wedi golygu dibyniaeth ar arbedion byrdymor, a/neu ddefnyddio cronfeydd wrth gefn yn y tymor byr.
- 16 Mae hyn yn cynyddu'r risg dros amser na fydd bylchau yn y cyllid yn cael eu pontio, neu na fydd datrysiadau byrdymor yn helpu cynghorau i sicrhau gwerth am arian dros y tymor hwy.

Mae gan gynghorau drefniadau adrodd ariannol sy'n briodol fel rheol ar gyfer y tymor byr a chanolig ond mae asesu a monitro effaith penderfyniadau ariannol yn wendid

- 17 Mae gan y rhan fwyaf o gynghorau drefniadau i adrodd ar eu sefyllfa ariannol yn y tymor byr a chanolig. Mae hyn yn helpu i hwyluso goruchwyliaeth a chraffu ar sefyllfa ariannol cynghorau. Fodd bynnag, mae asesu ac adrodd ar effaith wirioneddol cynlluniau a phenderfyniadau ariannol unwaith y maent wedi cael eu rhoi ar waith yn wendid. Heb ddeall a monitro effaith penderfyniadau ariannol mae'n anodd i gynghorau ddeall i ba raddau y maent yn cyflawni gwerth am arian.

Enghreifftiau o arfer

- 18 Roedd ein hadolygiad yn amcanu at hyrwyddo enghreifftiau o arfer a allai helpu cynghorau i wella eu cynaliadwyedd ariannol. Rydym wedi tynnu ar rywfaint o'r hyn y gwnaethom arsylwi arno mewn cynghorau gwahanol yn ystod yr adolygiad ac wedi cynnwys rhestr wirio yn yr adroddiad i gynghorau ei hystyried yn erbyn eu trefniadau hwy eu hunain.

Mae llawer o'r heriau ariannol a wynebwr gan gynghorau Cymru'n gyffredin i'r rhai a wynebwr gan gynghorau yng ngweddill y DU

- 19 Mae profiad o bob rhan o'r DU yn cynnig potensial ar gyfer dysgu o ardaloedd eraill. Rydym wedi amlinellu rhai o'r gwersi hyn, gan gynnwys gwersi allweddol o'r adroddiadau Adran 114 a gyhoeddwyd yn Lloegr. Mae hyn yn cynnwys pwysigrwydd bod yn ymwybodol a derbyn heriau ariannol, cynnig arweinyddiaeth i ymateb iddynt, a bod â threfniadau llywodraethu priodol i oruchwylio'r ymateb.

Clywsom rai pryderon bod materion neu brosesau cenedlaethol yn gwneud cynllunio ariannol yn anos

20 Roedd y rhain yn cynnwys pryderon ynghylch:

- y fformiwla gyllido a ddefnyddir i ddosbarthu cyllid Llywodraeth Cymru i lywodraeth leol;
- amseriad y setliad cyllid llywodraeth leol, a'r diffyg setliadau 'amlflwyddyn' sy'n bresennol mewn meysydd gwariant eraill; a hefyd
- gosod cyfrifoldebau ychwanegol ar gynghorau heb i gyllid cymesur fod ar gael.

21 Rydym wedi adrodd ar y rhain i ddarparu cyd-destun a chydbwysedd ond nid ydym wedi archwilio nac asesu'r materion hyn o fewn cwrmpas y gwaith hwn.

Ein hymagwedd archwilio

22 Caiff ein hymagwedd archwilio ei nodi yn yr atodiadau wrth yr adroddiad hwn, ochr yn ochr â map sy'n darparu dolenni i'n hadroddiadau lleol. Mae'r gwaith hwn yn parhau â'n gwaith ar gynaliadwyedd ariannol, yn fwyaf diweddar yn 2021. Ateir ein gwaith hefyd gan ein hofferyn data cynaliadwyedd ariannol llywodraeth leol. Rydym wedi cyhoeddi'r diweddariad mwyaf diweddar i'r offeryn hwn ochr yn ochr â'r adroddiad hwn. Mae'r diweddariad hwn wedi ychwanegu data ar gyfer blwyddyn ariannol 2023-24⁴, yn ogystal â dangosyddion newydd sy'n cwrmpasu lefelau benthyciadau cynghorau.

4 Daw'r data yn yr offeryn ar gyfer 2022-23 a 2023-24 o ddatganiadau ariannol drafft, anarchwiliedig.

Adroddiad manwl

Beth mae cynaliadwyedd ariannol yn ei olygu?

- 23 Nid oes diffiniad cyffredin o gynaliadwyedd ariannol yn y sector cyhoeddus. Caiff ein dealltwriaeth ni am sut y mae cynaliadwyedd ariannol yn edrych ei goleuo gan ein gwybodaeth a phrofiad archwilio cronrus, a gwaith cyrff allweddol fel y Sefydliad Siartredig Cyllid Cyhoeddus a Chyfrifyddiaeth (CIPFA). Fe'i goleuir hefyd gan yr egwyddor datblygu cynaliadwy a nodir yn Neddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015.
- 24 Gallai cyngor fod yn gynaliadwy trwy ddarparu'r gwasanaethau lleiaf i'r safon isaf a ganiateir gan y gyfraith. Ond byddai hyn yn annhebygol o'i alluogi i gyflawni ei holl amcanion neu ddiwallu anghenion a chwrdd â dyheadau ei gymunedau. Yn yr un modd gallai cynlluniau ariannol cyngor fod yn anghynaliadwy am ei fod yn ceisio darparu gwasanaethau ymhell uwchlaw disgwyliadau rhesymol defnyddwyr gwasanaethau, neu am ei fod wedi cymryd risgiau masnachol diangen i ddarparu gwasanaethau.
- 25 Mae cynghorau'n annibynnol ar gyrff cyhoeddus eraill gyda'u pwerau codi trethi eu hunain ond maent yn dal i fod â chysylltiad sylfaenol â'r sector cyhoeddus ehangach. Mae'r Senedd a Llywodraeth Cymru'n gosod gofynion ar gynghorau, gan hefyd ddarparu'r rhan fwyaf o'u cyllid, fel a amlinellir isod. Gall camau gweithredu gan gyrff cyhoeddus mewn sectorau eraill fel yr heddlu, gwasanaethau tân ac achub, a chyrrff iechyd, gael effaith ar wasanaethau a gwariant cynghorau hefyd. I fod yn ariannol gynaliadwy, mae angen i gyngor ddarparu'r gwasanaethau sy'n ofynnol ganddo, yn ôl y gyfraith a disgwyliadau, o fewn yr adnoddau sydd ar gael iddo yn y tymor hir. Gall rhan o hyn gynnwys ailddiffinio beth allai disgwyliadau 'rhesymol' fod i ddefnyddwyr gwasanaethau wrth i bwysau'r galw, blaenoriaethau a'r sefyllfa o ran cyllid newid.
- 26 Rhaid i gyngor cynaliadwy hefyd ddarparu'r asedau a'r seilwaith i'w gwneud yn bosibl darparu gwasanaethau'n effeithiol. Mae hyn yn galw am daro cydbwysedd rhwng buddsoddi cyfalaf a'i ffynonellau, megis benthyca, yn ogystal â chynnal a chadw parhaus a rhwymedigaethau yn y dyfodol ar y naill law, ac effaith y penderfyniadau ariannol hyn ar wariant refeniw ar y llaw arall. Gall methu â buddsoddi yn y tymor byr achosi costau uwch yn y tymor canolig a hir.

- 27 Er y gall cyngorau roi trefniadau ar waith a gwneud penderfyniadau i wella eu cynaliadwyedd ariannol, mae rhai ffactorau y tu hwnt i'w rheolaeth. Mae'r rhain yn cynnwys y lefelau cyllido a'r model cyllido a bennir i raddau helaeth gan Lywodraeth Cymru a Llywodraeth y DU, a newidiadau yn yr economi ehangach. Er eu bod y tu hwnt i'w rheolaeth, mae'n dal yn wir bod angen i gyngorau lunio tybiaethau gwybodus ynglŷn â ffactorau o'r fath i oleuo eu prosesau cynllunio ariannol.

Ar y cyfan, canfuom fod gan y rhan fwyaf o gynghorau drefniadau i ategu eu cynaliadwyedd ariannol byrdymor ond nad ydynt wedi datblygu eu cynlluniau tymor hwy yn llawn eto

Pa mor dda y mae cynghorau'n deall y sefyllfa ariannol?

- 28 Mae'r adroddiad cenedlaethol hwn yn adlewyrchu canfyddiadau o'r asesiadau yr ydym wedi'u cynnal ym mhob un o'r 22 o gynghorau. Ni fyddai'n synhwyrol nac o gymorth defnyddio'r canfyddiadau hyn i lunio 'tabl cynghrair' o gynaliadwyedd ariannol. Fodd bynnag, mae Atodiad 1 wrth yr adroddiad hwn yn dangos ein prif ganfyddiadau ar gyfer pob cyngor. Mae adroddiadau ar y cynghorau unigol wedi'u cyhoeddi ar wefan Archwilio Cymru.
- 29 Mae gan yr holl gynghorau drefniadau i'w galluogi i feintioli eu sefyllfa ariannol a deall eu pwysau ariannol yn y tymhorau byr a chanolig. Fodd bynnag, mae'r rhan fwyaf yn dal i ganolbwyntio ar y ddwy flynedd nesaf, ac ychydig ohonynt sy'n edrych y tu hwnt i'r tair blynedd nesaf. Yn rhannol, mae hyn yn adlewyrchu'r cyllidebau mantoledig blynyddol y mae'n ofynnol i gynghorau eu pennu yn ôl y gyfraith, a all hybu ffocws ar y tymor byr. Gall edrych tuag at gyfnod hwy helpu cynghorau i gael dealltwriaeth well am yr heriau y maent yn eu hwynebu, yn ogystal ag ategu datrysiadau tymor hwy na ellir eu rhoi ar waith mewn cylch blynyddol.
- 30 Canfuom nad yw cronfeydd wrth gefn wastad yn cael eu defnyddio mewn modd strategol. Mae cronfeydd wrth gefn wedi cael eu defnyddio, mewn rhai cynghorau, fel strategaethau 'pontio' i fantoli cyllidebau blynyddol yn hytrach na chefnogi trawsnewid tymor hwy. Gall cronfeydd wrth gefn fod yn offeryn pwysig i gyllido buddsoddiadau i ategu cynaliadwyedd ariannol tymor hwy megis prosiectau 'buddsoddi i arbed' neu brosiectau trawsnewid. Mae cronfeydd wrth gefn hefyd i bob pwrpas yn gronfa argyfwng ar gyfer cynghorau y gellir ei defnyddio'n anfynych i gyllido pwysau ariannol annisgwyl. Mae eu defnyddio dim ond i gyllido pwysau yn ystod y flwyddyn heb eu defnyddio i ategu cynaliadwyedd ariannol tymor hwy yn annhebygol o gyflawni gwerth am arian dros y tymor hwy. Fodd bynnag, rydym yn cydnabod, dan rai amgylchiadau, efallai nad oes modd osgoi hyn, yn enwedig o ystyried ar ba raddfa a chyflymder y mae pwysau ariannol wedi datblygu dros y blynyddoedd diwethaf.

- 31 Heb strategaethau ariannol hirdymor eglur, a ategir gan gynlluniau manwl ar gyfer y tymor canolig, mae cyfeiriad strategol hirdymor cynghorau tuag at sicrhau cynaliadwyedd ariannol yn aneglur. Mae strategaethau a chynlluniau ariannol corfforaethol yn darparu fframwaith i gynghorwyr etholedig, yn ogystal â'r cyhoedd, ddeall penderfyniadau a chymau gweithredu. Lle nad oes gan gynghorau strategaethau ariannol tymor hwy, ni allwn fod wedi ein sicrhau bod gan gynghorau drefniadau i ategu cynaliadwyedd ariannol hirdymor ac felly gwerth am arian.
- 32 I helpu i wella eu cynaliadwyedd ariannol, mae rhai cynghorau wedi ceisio cyngor i ddeall eu sefyllfa ariannol yn well. Mae hyn wedi cynnwys meincnodi i ddeall gwariant y pen gyda chynghorau tebyg. Gall hyn helpu cynghorau i adnabod cyfleoedd i wella gwerth am arian trwy ddysgu sut y mae cynghorau eraill yn darparu gwasanaethau a chostau eu darparu.

Pa mor ddatblygedig yw cynlluniau cynghorau i ymateb i'r her ariannol dros y tymor canolig?

- 33 Nid oes gan yr un cyngor ddealltwriaeth gynhwysfawr am sut y bydd yn pontio'r bylchau yn ei gyllid dros gyfnod ei Gynllun Ariannol Tymor Canolig (CATC). Er bod rhai wedi adnabod cyfran sylweddol o'r arbedion, mae'r mwyafrif yn dal i ganolbwyntio ar arbedion blynyddol. Yn y tymor hir, mae'n annhebygol y bydd y dull hanesyddol o wneud toriadau fesul tipyn ar draws ystod eang o wasanaethau'n ddigon o ystyried lefelau'r arbedion y mae cynghorau wedi eu gwneud ers 2008.
- 34 Mae cynghorau'n cydnabod bod angen rhywfaint o drawsnewid gwasanaethau i bontio'r bylchau yn eu cyllid; fodd bynnag, nid yw cynlluniau trawsnewid yn cael eu datblygu'n gyson. Mae rhai cynghorau wedi adnabod prosiectau trawsnewid, eu graddfeydd amser, a'u harbedion bwriadedig, sy'n helpu i hysbysu cynghorwyr ynghylch y datrysiadau posibl dros gyfnod hwy. Mae'r rhan fwyaf o gynghorau yng nghymau cynnar eu cynlluniau trawsnewid cyfredol, naill ai'n ffurfio trefniadau llywodraethu neu'n llunio rhestr o opsiynau posibl. Er nad yw'n anrffod y bydd yr holl drawsnewid yn arwain at arbedion, mae'n debygol y bydd angen cyflymu'r trawsnewid i helpu cynghorau i bontio'r bylchau yn eu cyllid dros y tymor canolig.

A oes gan gynghorau drefniadau llywodraethu cryf?

- 35 Mae gan y rhan fwyaf o gynghorau drefniadau i adrodd wrth gynghorwyr ar eu sefyllfa ariannol yn y tymor byr a chanolig. Mae hyn yn helpu i hwyluso goruchwyliaeth ar y sefyllfa ariannol ac i oleuo prosesau penderfynu.
- 36 Fodd bynnag, nid oes gan y rhan fwyaf o gynghorau drefniadau i ddeall ac asesu effaith penderfyniadau ariannol yn barhaus. Mae adrodd ar effaith penderfyniadau ar amcanion cynghorau a chymunedau lleol yn galluogi cynghorwyr i ddeall a yw effaith fwriadedig penderfyniadau ariannol wedi dod yn ffaith. Mae hyn yn ei dro'n helpu i adnabod a oes angen cymryd unrhyw gamau cywirol, yn ogystal â goleuo asesiadau o werth am arian penderfyniadau. Gall hefyd ddarparu gwersi i helpu i oleuo penderfyniadau ariannol yn y dyfodol.

Enghreiffiau o arfer

- 37 Rydym wedi tynnu ar beth o'r arfer y gwnaethom arsylwi arno mewn gwahanol gynghorau yn ystod yr adolygiad i ddatblygu rhestr wirio i gynghorau ei hystyried yn erbyn eu trefniadau hwy eu hunain:
- defnyddio cyngor allanol – mae rhai cynghorau wedi ceisio ategu eu dealltwriaeth am eu sefyllfa ariannol trwy gaffael data meincnodi manwl gan sefydliadau allanol. Mae hyn wedi helpu cynghorau i ddeall gwariant gwasanaethau yn berthynol i gynghorau tebyg, yn ogystal ag amrywiad posibl yn lefel y gwasanaethau y maent yn eu darparu. Gall hyn helpu cynghorau i gael gwybodaeth well am ble a sut y gallent wella gwerth am arian y gwasanaethau a ddarperir ganddynt.
 - hybu dull cyfunol o wneud penderfyniadau ariannol – fe wnaeth nifer o gynghorau amlinellu sut y maent wedi cyfleu i gynghorau bod y gyllideb yn broses barhaus, yn hytrach na digwyddiad blynyddol. Fe arweiniodd hyn, er enghraifft, at weithdai a sesiynau ymgysylltu i drafod cynigion ariannol. Gall hyn helpu i ddatblygu dealltwriaeth am benderfyniadau sydd weithiau'n anodd, ac felly cefnogaeth iddynt.
 - gwneud penderfyniadau'n hawdd i'w dychmygu – mae rhai cynghorau wedi adrodd wrth gynghorwyr am arbedion arfaethedig yn y gyllideb yn nhermau arian parod ac fel canran o'r Dreth Gyngor. Gall hyn helpu cynghorwyr i fod â dealltwriaeth well am effaith derbyn neu wrthod arbediad ar dalwyr lleol y dreth gyngor. Yn ei dro, mae hyn yn helpu i wella tryloywder a dealltwriaeth am yr effaith ar gymunedau.
 - dadansoddi'r galw yn y dyfodol – mae ychydig o gynghorau wedi gwneud ymchwil i ddeall maint a natur galw rhagamcanol hirdymor am wasanaethau gan ddefnyddio data mewnol ac allanol. Gall hyn helpu cynghorau i ddatblygu dealltwriaeth fanwl am y bwlch yn eu cyllideb, yn enwedig ar gyfer gwasanaethau â chynnydd rhagamcanol sylweddol yn y galw, megis gofal cymdeithasol oedolion.

- cysoni cynlluniau ariannol a thrawsnewid – mae ychydig o gynghorau wedi datblygu strategaethau trawsnewid sy'n cyd-fynd â'u Cynlluniau Ariannol Tymor Canolig i amlinellu eu dull o gau'r bylchau yn eu cyllidebau dros y tymor byr, canolig a hir. Gall hyn helpu cynghorau i gyfleu eu dull bwriadedig i swyddogion, cynghorwyr a rhanddeiliaid eraill. Mae hefyd yn helpu i ddarparu fframwaith strategol ar gyfer gwneud penderfyniadau.
- bod ag offer eglur i dracio arbedion – mae'r rhan fwyaf o gynghorau'n tracio'r modd y maent yn rhoi eu harbedion ar waith ac yn adrodd ar hyn wrth gynghorwyr er mwyn iddynt eu goruchwyllo. Mae rhai cynghorau'n rhoi sgoriau risg i arbedion unigol er mwyn rhoi arwydd eglur o'r tebygolrwydd o'u cyflawni. Gall rhoi sgoriau risg i arbedion wella craffu trwy ei gwneud yn glir lle nad yw arbedion ar y trywydd iawn i gael eu cyflawni yn unol â'r targed a lle mae angen cymryd camau cywirol.
- deall yn glir beth yw effeithiau hirdymor a byrdymor prosesau penderfynu – mae'r rhan fwyaf o gynghorau'n asesu effaith cynigion ar gyfer arbedion sylweddol. Mae rhai cynghorau'n asesu'r effaith ar gymunedau a chyflawni'r amcanion llesiant, rhai dros y tymor byr a hir. Gall hyn helpu i wella ansawdd prosesau penderfynu trwy ddarparu dealltwriaeth fanwl ar gyfer cynghorwyr am effaith bosibl penderfyniadau yn awr ac yn y dyfodol. Gall disgrifio opsiynau a ystyriwyd i liniaru unrhyw effaith negyddol hefyd helpu i hysbysu cynghorwyr wrth wneud penderfyniadau ynglŷn â chynigion ar gyfer arbedion.
- deall a rhesymoli'r sylfaen asedau – mae cynghorau'n berchen ar ystod o adeiladau ac asedau eraill i ddarparu gwasanaethau ac yn buddsoddi ynddynt. Mae ganddynt gostau cynnal a chadw parhaus sy'n effeithio ar gynlluniau gwariant ac effeithiolrwydd gwasanaethau. Mae deall cyflwr asedau y maent eisoes yn berchen arnynt, yn ogystal â deall yr hyn y mae ei angen yn y dyfodol, yn helpu i ddeall a chynllunio ar gyfer costau refeniw a chyfalaf adeiladau.

Canfyddiadau cenedlaethol

- 38 Mae ein hadroddiadau lleol wedi canolbwyntio ar y trefniadau sydd gan bob cyngor i ategu cynaliadwyedd ariannol. Fel a esbonnir uchod, darperir y rhan fwyaf o gyllid cyngorau gan Lywodraeth Cymru. Isod rydym yn crynhoi themâu a godwyd gan gynghorau yn ystod ein gwaith maes sy'n ymwneud â Llywodraeth Cymru.

Fformiwla gyllido

- 39 Mae cyllid gan Lywodraeth Cymru, a adwaenir fel y setliad llywodraeth leol, yn cael ei bennu trwy gymhwyso fformiwla a adwaenir fel yr Asesiad o Wariant Safonol. Mae'r Asesiad o Wariant Safonol wedi'i fwriadu i adlewyrchu gwahanol gostau darparu gwasanaethau oherwydd demograffeg, daearyddiaeth, neu nodweddion economaidd-gymdeithasol. Dyrennir symiau tybiannol o gyllid i feysydd gwasanaeth penodol, er mai cynghorau unigol sydd wedyn yn penderfynu sut y dyrennir y cyllid hwn ar draws meysydd gwasanaeth.
- 40 Amlinellir proses yr Asesiad o Wariant Safonol mewn dogfennau a gyhoeddir gan Lywodraeth Cymru yn flynyddol.⁵ Mae'r dogfennau hyn yn cynnwys y ffynonellau data, y dangosyddion a ddefnyddir, a'r asesiadau sy'n tynnu ar y data a dangosyddion. Adwaenir hwn fel y 'Llyfr Gwyrdd'. Cafodd y fformiwlâu ar gyfer yr holl wasanaethau eu hadolygu'n annibynnol cyn setliad 2001-02 ac fe gwblhawyd adolygiadau â ffocws ar agweddau penodol ar y fformiwla wedi hynny, y cytunwyd arnynt yn dilyn trafodaethau trwy'r is-grŵp cyllid, sy'n cynnwys cynrychiolwyr cynghorau o blith cynghorwyr a swyddogion. Mae Llywodraeth Cymru'n cyhoeddi papurau'n flynyddol sy'n darparu cyd-destun ac yn amlinellu'r broses flynyddol ar gyfer eu pennu.
- 41 Mae'r dangosyddion a ddefnyddir yn y fformiwlâu wedi'u rhannu'n dri chategori:
- prif grwpiau cleientiaid – Dyma'r prif ffactorau sy'n dylanwadu ar gost, megis poblogaeth neu niferoedd disgyblion. Yn 2024-25, roedd hyn yn cynrychioli 65% o'r dangosyddion.
 - amddifadedd – Dangosyddion sy'n adlewyrchu costau ychwanegol i gefnogi pobl â lefelau uwch o amddifadedd. Yn 2024-25, roedd hyn yn cynrychioli 28% o'r dangosyddion.
 - gwasgariad y boblogaeth – Dangosyddion sy'n adlewyrchu costau ychwanegol i gefnogi pobl mewn ardaloedd â phoblogaeth wasgaredig. Yn 2024-25, roedd hyn yn cynrychioli 6% o'r dangosyddion.

5 Er enghraifft, Setliad refeniw a chyfalaf llywodraeth leol: Gwybodaeth gefndir ar gyfer asesiadau o wariant safonol 2024-25

- 42 Mae cyfanswm y cyllid sydd ar gael, pennu sut y caiff hwn ei ddosbarthu, a darparu unrhyw 'arian atodol' i sicrhau bod yr holl gynghorau'n cael cynnydd sylfaenol mewn cyllid yn amlwg yn benderfyniadau gwleidyddol i Lywodraeth Cymru. Ceir hefyd elfennau o'r setliad sydd wedi'u nodi gan y gyfraith, megis dosbarthiad Ardrethi Annomestig, ac mae'r setliad hefyd yn amodol ar gymeradwyaeth y Senedd. Nid ydym wedi archwilio manylion y fformiwla, ei data gwreiddiol, na'i heffeithiolrwydd fel rhan o'r adolygiad hwn.
- 43 Mae'n anorod bod amrywiaeth o farn ledled Cymru ynglŷn â rhinweddau'r system hon sy'n aml yn cydberthyn â sut y dyrennir cyllid. Roedd gan y rhai sy'n cael lefelau cymesur fwy o gyllid gan Lywodraeth Cymru, fel rheol, lai i wneud sylw arno yn ystod ein gwaith maes.
- 44 Fodd bynnag, clywsom nifer o bryderon a oedd yn ymwneud â'r Asesiad o Wariant Sylfaenol trwy ein gwaith maes. Roedd y rhain yn cynnwys:
- mae'r Asesiad o Wariant Sylfaenol yn arwain at ormod o wahaniaeth rhwng cynghorau cyfagos;
 - mae'r Asesiad o Wariant Sylfaenol yn cynnwys pwyslais ar gyllid ar gyfer gwasanaethau i blant yn hytrach na phobl hŷn, er bod gwasanaethau i bobl hŷn yn aml yn arwain at gostau uwch oherwydd costau gofal cymdeithasol; ac
 - nad yw peth data a ddefnyddir yn yr Asesiad o Wariant Sylfaenol yn ddigon cyfoes.
- 45 Nid ydym wedi archwilio'r haeriadau hyn. Fodd bynnag, mae peth gwybodaeth berthnasol eisoes wedi cael ei darparu gan Lywodraeth Cymru. Er enghraifft, roedd dogfennau'r Asesiad o Wariant Sylfaenol yn 2024-25 yn cydnabod bod peth data a oedd yn ymwneud ag anheddiad a gwasgariad yn seiliedig ar gyfrifiadau 1991 a 2001, tra bo eraill hefyd yn defnyddio data o 2001 a 2011. Mae rhai elfennau o'r data'n cael eu diweddarau'n fwy mynych. Nid ydym wedi adolygu'r effaith y gallai enghreifftiau o'r fath ei chael; fodd bynnag, mae'n amlwg yn bwysig bod gan Lywodraeth Cymru sicrwydd ynghylch dilysrwydd a chywirdeb data a ddefnyddir i oleuo penderfyniadau ynglŷn â dyraniadau cyllid.

Hyd ac amseriad y setliad

- 46 Fe wnaeth swyddogion cynghorau amlinellu'r straen ar gapasiti ac unigolion y mae amseriad a hyd y setliad llywodraeth leol yn gallu ei chael. Lle mae cyllid yn wahanol i'r lefel ddisgwyliedig neu'n newid rhwng y dyraniad dros dro a therfynol, gall hyn olygu bod angen gwneud newidiadau sylweddol i gynlluniau lleol. Yn y tri setliad cyn cyhoeddi, roedd y newid cyfartalog yn y setliad yn gynnydd o 0.3%. Mae cyfnewidioldeb blynyddol mewn lefelau cyllid yn gallu ychwanegu ansicrwydd pellach at y newidiadau hyn.
- 47 Cyn y pandemig, arferai'r setliad dros dro gael ei gyhoeddi fel rheol ym mis Hydref gyda'r setliad terfynol yn cael ei gyhoeddi ym mis Rhagfyr. Roedd hyn yn rhoi amser i gynghorau oleuo eu proses o bennu'r gyllideb leol. Ers 2019, mae'r setliad dros dro wedi bod yn cael ei gyhoeddi ym mis Rhagfyr a'r setliad terfynol ym mis Chwefror neu fis Mawrth. Mae hyn yn lleihau'r amser cynllunio i gynghorau ac wedi golygu bod cynghorau wedi bod yn penderfynu ar eu cyllidebau blynyddol cyn cael gwybod faint o gyllid y byddent yn ei gael. Mae hyn yn cynyddu'r risg y bydd cyllid ychwanegol yn cael ei ddyrannu heb asesiad priodol o'i effaith, neu y bydd cronfeydd wrth gefn yn cael eu defnyddio mewn ffordd heb ei chynllunio os yw'r cyllid yn is na'r lefel a gyllidebwyd. Mae'r ddau senario'n cynyddu'r risg na fydd cyllid yn cael ei ddefnyddio mewn ffordd gynlluniedig i sicrhau gwerth am arian dros y tymor hwy.
- 48 Hefyd, teimlid fod amseriad grantiau penodol yn cynyddu'r pwysau ar swyddogion a chynllunio ariannol. Er enghraifft, pan geir ansicrwydd a fydd cyllid ychwanegol yn ariannu codiadau cyflog y cytunwyd arnynt yn genedlaethol neu newidiadau mewn cyfraddau cyfraniadau pensiwn, mae hyn yn gwneud y broses o lunio rhagolygon ariannol yn fwy o her.
- 49 Mewn rhai blynyddoedd blaenorol, rhoddodd Llywodraeth Cymru arwydd amlflwyddyn i gynghorau o gyllid cynghorau ar y cyfan. Nid yw hyn wedi bod yn cael ei roi'n gyson ac nis rhoddwyd yn y flwyddyn gyfredol. Mae rhai o'r cyfwelwyr wedi dweud bod diffyg eglurder ynghylch cyllid dangosol yn rhwystr i gynllunio ariannol effeithiol.
- 50 Rydym yn cydnabod bod rhai ffactorau sy'n dylanwadu ar amseriad setliad ariannol llywodraeth leol yn rhai sydd y tu hwnt i reolaeth Llywodraeth Cymru. Mae amserlen a phenderfyniadau digwyddiadau cyllidol yn Senedd y DU yn cael effaith sylweddol ar y broses o bennu'r gyllideb yng Nghymru. Gall hyn gyfyngu ar yr eglurder y mae Llywodraeth Cymru'n gallu ei roi ynghylch setliadau a grantiau yn y dyfodol a'u hamseriad.

- 51 Gall cyngorau dynnu ar wybodaeth sydd ar gael yn gyhoeddus i helpu i ragweld lefelau cyllido yn y dyfodol. Er enghraifft, fe wnaeth Canolfan Llywodraethiant Cymru ddarparu amcanestyniadau ar gyfer cyllidebau cyngorau hyd at 2027-28 ym mis Hydref 2023. Mae cyngorau hefyd yn defnyddio cymhariaeth rhwng rhagdybiaethau ariannol, megis codiadau cyflog disgwylidig, a luniwyd gan wahanol gynghorau trwy Gymdeithas Trysoryddion Cymru. Gwelsom fod pob cyngor yn defnyddio tystiolaeth fel hyn i raddau amrywiol. Gall rhagolygon fod yn ddefnyddiol i alluogi cyngorau i ddatblygu gwahanol opsiynau, fel eu bod yn barod i ymateb i bwysau ariannol unwaith y bydd lefelau cyllido'n cael eu cadarnhau neu ddigwyddiadau nas rhagwelwyd yn digwydd. Gall hyn helpu i liniaru ansicrwydd ynghylch sefyllfa'r gyllideb yn y dyfodol a helpu cyngorau i baratoi ar gyfer ystod o senarios.

Cyfrifoldebau ychwanegol

- 52 Roedd rhai cyfweleion yn teimlo nad yw Llywodraeth Cymru wedi darparu cyllid ychwanegol er gwaethaf y cyfrifoldebau ychwanegol a roddwyd ar gynghorau trwy ddeddfwriaeth newydd.
- 53 Fel a amlinellwyd uchod, mae gwasanaethau (neu lefelau gwasanaethau) a ddarperir gan gynghorau'n cael eu darparu naill ai am bod y cyngor yn dewis gwneud hynny (gwasanaeth 'dewisol') neu am ei bod yn ofynnol iddo gwneud hynny yn ôl y gyfraith (gwasanaeth 'statudol'). Mae dyletswyddau cyfreithiol wedi'u cynnwys mewn Deddfau a basiwyd gan Senedd Cymru neu Senedd y DU. Fodd bynnag, ar gyfer gwasanaethau statudol, mae gan Gynghorau'r opsiwn i siapio'r gwasanaethau hyn lle nad yw lefelau'r gwasanaethau wedi'u rhagnodi.⁶
- 54 Wrth i Ddeddfau newydd gael eu pasio gall olygu bod dyletswyddau newydd yn cael eu gosod ar gynghorau. Gall deddfwriaeth hefyd ddwyn canlyniadau anfwriadol sy'n arwain at gostau ychwanegol i gynghorau, er enghraifft pan fydd yn arwain at benderfyniad gan ddarparwyr gwasanaethau yn y sector preifat i roi'r gorau i ddarparu gwasanaeth a bod rhaid i gynghorau gau bwlch yn y ddarpariaeth fel y 'darparwr sy'n ddewis olaf.' Roedd y maes a ddyfynnwyd fynyachaf lle'r oedd y cyfwelwyr yn teimlo bod deddfwriaeth wedi arwain at gostau cynyddol yn ymwneud â gwasanaethau tai.

6 Er enghraifft, mae Rheoliadau yn ei gwneud yn ofynnol i feintiau dosbarthiadau mewn ysgolion cynradd fod yn ddim mwy na 30 o ddisgyblion felly ni allai cyngor gynyddu maint dosbarthiadau uwchlaw hyn.

Cyd-destun ehangach y DU

Nid yw'r pwysau ar gyllid cyngorau yn unigryw i Gymru ac mae hyn yn cynnig mewnwledd i achosion a dangosyddion posibl lle mae cynaliadwyedd ariannol yn y cwestiwn

- 55 Pan fydd cyngor, ym marn y Prif Swyddog Cyllid⁷, wedi gwario (neu wedi ymrwymo i wario) mwy na chyfanswm yr adnoddau sydd ar gael iddo, rhaid i'r swyddog (mewn ymgynghoriad ag uwch swyddogion eraill) adrodd ar hyn wrth gynghorwyr ac wrth yr archwilydd (yr Archwilydd Cyffredinol, yng Ngymru). Gelwir hyn yn adroddiad Adran 114.⁸ Mae hyn wedyn yn cyfyngu ar unrhyw wariant newydd y gall y cyngor ei wneud. Hyd yma, nid oes unrhyw adroddiadau o'r fath wedi cael eu gwneud yng Nghymru.
- 56 Ers 2018, yn Lloegr mae 11 adroddiad wedi cael eu gwneud am nad yw cyngorau'n gallu mantoli'r gyllideb (**Arddangosyn 1**).

7 Cyfeirir yn gyffredin at hwn fel swyddog Adran 151 gan bod y rôl yn ofynnol gan a151 Deddf Llywodraeth Leol 1972.

8 a144 Deddf Cyllid Llywodraeth Leol 1988. Mae hyn hefyd yn berthnasol os yw'r swyddog a151 yn credu y bydd cyngor yn ysgwyddo gwariant anghyfreithlon.

Arddangosyn 1: ardaloedd cyngorau yn Lloegr sydd wedi gwneud adroddiad Adran 114

Mae'r map hwn yn dangos yr wyth cyngor yn Lloegr sydd wedi gwneud adroddiad Adran 114.

Ffynhonnell: Archwilio Cymru

- 57 Er bod dylanwadau lleol gwahanol ym mhob achos, adnabu'r Sefydliad Siartredig Cyllid Cyhoeddus a Chyfrifyddiaeth (CIPFA) bedair thema gyffredin:

Arddangosyn 2: themâu cyffredin mewn adroddiadau Adran 114

Amharodrwydd i weld realiti'r sefyllfa	Anwybyddu'r rhybuddion am y sefyllfa ariannol, yn fewnol ac yn allanol, er mwyn osgoi cydnabod nad oedd y cynllun cyfredol yn gweithio.
Diffyg arweinyddiaeth	Methu gwneud penderfyniadau anodd - gan swyddogion a chynghorwyr. Mae hyn yn golygu llai o ddatrys problemau a chraffu ar gynigion.
Prosesau llywodraethu annigonol	Diffyg goruchwyliaeth sylweddol gan gynghorwyr, yn enwedig gan bwyllgorau llywodraethu ac archwilio. Mae diffyg sgiliau'n cyfrannu at hyn.
Rheolaeth ariannol wan	Prosesau gwan ac annigonol sydd heb atebolrwydd, cynaliadwyedd a thryloywder. Arwydd posibl o hyn yw dirywiad sylweddol mewn cronfeydd wrth gefn, sy'n cyfyngu ar ddatrysiadau i broblemau pan fyddant yn codi.

Ffynhonnell: [CIPFA](#)

- 58 Mae CIPFA wedi cynhyrchu adnoddau i gefnogi cynghorau, megis [Building Financial Resilience](#), yn ogystal ag amlinellu [map ffordd i osgoi Adran 114](#):

- dylai'r broses arbedion fod yn effeithiol ac yn ymgysylltiol, gyda deiliaid cyllidebau'n rhan o adnabod a chyflawni arbedion;
- rhaid i'r risgiau sy'n ymwneud â gweithgareddau masnachol gael eu deall yn glir, gyda goruchwyliaeth effeithiol ar gwmnïau y mae'r cyngor yn berchen arnynt;
- rhaid i gynghorwyr gael hyfforddiant ar faterion ariannol, gan wella eu dealltwriaeth am faterion cymhleth;
- dylai trefniadau llywodraethu gael eu cryfhau a chynnwys y gallu i ddweud y gwir wrth y rhai sydd â grym;
- dylai'r gwasanaeth archwilio mewnol adolygu effeithiolrwydd rheolau a phrosesau ariannol, a gwybodaeth am reoliadau ariannol a'r modd y cydymffurfir â hwy;
- dylid asesu ansawdd rheolaeth ariannol, yn enwedig ar gyfer sefydliadau mwy;
- gall sicrwydd annibynnol ynghylch y datganiad llywodraethu blynyddol sicrhau ei fod yn effeithiol; a
- gellir cael adolygiad o gydnerthedd ariannol.

- 59 Gellid defnyddio'r strwythur hwn fel sail i gynghorau adolygu eu sefyllfa eu hunain, ochr yn ochr â'n hadroddiadau lleol ni. Er enghraifft, mae Cyngor Sir Ddinbych wedi defnyddio'r themâu cyffredin a'r map ffordd i ddatblygu hunanasesiad i hysbysu ei Bwyllgor Llywodraethu ac Archwilio am y risg y bydd adroddiad Adran 114 yn ofynnol. Mae'n bwriadu gwneud hwn yn asesiad blynyddol i ategu ei drefniadau a goruchwyliaeth gan gynghorwyr.
- 60 Mae cynghorwyr, trwy eu gweithgarwch craffu a gwneud penderfyniadau, yn rhan bwysig o fframwaith llywodraethu sy'n cefnogi cynaliadwyedd ariannol. Gallai hyn gynnwys craffu ar gadernid cynlluniau ariannol neu benderfyniadau arfaethedig, yn ogystal â bod angen gwneud penderfyniadau anodd i ategu cynaliadwyedd ariannol. Mae hyn yn cydfynd â'r Egwyddorion ar gyfer Llywodraethu Da yn y Sector Cyhoeddus
- 61 Mae cynaliadwyedd ariannol a'r ansicrwydd sy'n gysylltiedig â modelau cyllido wedi cael eu hadnabod fel mater o bwys gan archwilyr mewn rhannau eraill o'r DU.
- 62 Er enghraifft, yn Lloegr mae'r Swyddfa Archwilio Genedlaethol (NAO) wedi adrodd⁹ ar effaith ansicrwydd a chydnerthedd ariannol ar allu cynghorau i gyflawni gwerth am arian. Mae canfyddiadau'r Swyddfa Archwilio Genedlaethol yn debyg iawn i'n canfyddiadau ni, gan gynnwys:
- cynghorwyr yn ymatal rhag gwneud penderfyniadau anodd yn y gobaith y byddai'r setliad yn fwy cadarnhaol na'r disgwyl;
 - diffyg amser i adolygu opsiynau ar gyfer arbedion i allu gwneud penderfyniadau da yn hytrach na chyflym;
 - tueddiad i fod yn or-ofalus a thorri gwasanaethau yn hytrach na chynllunio ar gyfer effeithlonrwydd dros y tymor canolog; a hefyd
 - y duedd i gronni cronfeydd wrth gefn yn ystod y flwyddyn gan ddisgwyl y bydd eu hangen i fantoli'r gyllideb nesaf.
- 63 Mae'r Swyddfa Archwilio Genedlaethol hefyd wedi cynhyrchu canllaw arfer da ar gyfer arweinwyr a phenderfynwyr mewn amgylchedd ansicr i helpu i ystyried gwerth am arian, yn ogystal â chynllunio strategol a chyllidebu.
- 64 Mae Audit Scotland wedi dod i'r casgliad bod bylchau yng nghyllidebau cynghorau yn 2024-25 yn 'anghynaliadwy'.¹⁰ Fe wnaethant adrodd ar themâu tebyg i Gymru, megis yr amserlen sy'n gryn her ar gyfer pennu cyllidebau a phwysigrwydd eglurder mewn cynlluniau ariannol. Maent hefyd wedi nodi'r canlynol yn ddiweddar:¹¹ 'the unprecedented financial and service demand pressures mean there is an urgent need for the local government sector to transform how it operates if it is to sustainably maintain services'.

9 Er enghraifft, Local government finance in the pandemic, Mawrth 2021 a The local government finance system in England: overview and challenges, Tachwedd 2021

10 Audit Scotland, Local government budget 2024-25, Mai 2024

11 Audit Scotland, Transformation in councils, Hydref 2024

- 65 Mae Audit Scotland wedi datblygu egwyddorion trawsnewid allweddol (**Arddangosyn 3**), yn ogystal â nodi rhwystrau i drawsnewid, a strwythurau posibl i gefnogi hynny. Mae'r gwaith hwn yn cynnwys nodweddion a allai fod yn berthnasol i Gymru, megis pwysleisio'r angen i gynnwys y gymuned, cydweithio ac atal. Mae hefyd yn tanlinellu pwysigrwydd arloesi.

Arddangosyn 3: egwyddorion trawsnewid

Mae'r arddangosyn hwn yn nodi egwyddorion ar gyfer trawsnewid cynghorau a gyhoeddwyd gan Audit Scotland.

Gweledigaeth	Bod â gweledigaeth glir sy'n nodi cyflwr terfynol arfaethedig unrhyw weithgarwch trawsnewid, sy'n canolbwyntio ar: • gyflawni arbedion cylchol ar raddfa fawr neu greu incwm i'r Cyngor, gan gyfrannu at ei gynaliadwyedd ariannol tymor hwy; • gwella canlyniadau i ddinasyddion yn unol â blaenoriaethau'r cyngor; • defnyddio dull system gyfan i weld a gwireddu cyfleoedd o fewn cynghorau ac yn ehangach; • diwallu anghenion y bobl sy'n defnyddio gwasanaethau a lleihau anghydraddoldebau; a • chanolbwyntio ar weithgarwch ataliol, lle y bo hynny'n berthnasol, i leihau'r galw am wasanaethau a'u gwneud yn gynaliadwy yn y tymor hwy.
Cynllunio	• Bod yn glir ynghylch maint y newid sy'n ofynnol a sicrhau bod cynlluniau trawsnewid yn ddigon uchelgeisiol i ymateb yn gredadwy i faint yr her. • Neilltuo staff â sgiliau, amser ac adnoddau priodol i sicrhau bod trawsnewidiad yn digwydd ar y raddfa a'r cyflymder sy'n ofynnol a bod digon o gapasiti i wreiddio'r newidiadau. • Bod yn glir ynghylch graddfeydd amser, costau, deilliannau ac effeithiau disgwylidiedig prosiectau trawsnewid. • Dangos brys a symud prosiectau yn eu blaenau'n gyflym heb beryglu trefniadau llywodraethu priodol ar brosiectau
Llywodraethu	• Bod â phroses glir ar gyfer monitro, gwerthuso ac adrodd ar gynnydd. • Sefydlu prosesau llywodraethu ac uwchgyfeirio effeithiol fel bod y gweithgareddau trawsnewid yn cael eu rheoli'n dda yn eu rhinwedd eu hunain, ond hefyd yn gallu cael blaenoriaeth ochr yn ochr â gweithgareddau busnes-fel-arfer eraill

Cydweithio	• Datblygu perthnasoedd gweithio gwell â chymunedau a/neu bartneriaid i gyflawni model darparu gwasanaethau cynaliadwy. • Rhoi ystyriaeth weithredol i'r cyfleoedd a gynigir gan gydweithio rhanbarthol neu genedlaethol yn y sector, neu drwy integreiddio gwasanaethau'n lleol â phartneriaid, neu drwy gynorthwyo unigolion a chymunedau i gyflawni'r deilliannau a ddymunir yn lle gwasanaeth presennol. • Dysgu o arfer da ledled y wlad a'r tu hwnt.
Arloesi	• Gweithredu ffyrdd newydd o feddwl, gan gynnwys arloesi, creadigrwydd a dyhead, parodrwydd a gweithredu i newid a gwneud pethau mewn ffyrdd newydd a gwahanol sy'n cyflawni'r deilliannau y mae eu hangen. • Gwreiddio'r diwylliant a'r ymddygiadau cywir i reoli newid a helpu i gynyddu cyfraniad yr holl dîm i'r eithaf.

Ffynhonnell: [Audit Scotland](#)

Beth mae hyn yn ei olygu i gynghorau yn y dyfodol?

Ceir risgiau sylweddol i gynaliadwyedd sefyllfaoedd ariannol cynghorau sy'n debygol o gynyddu dros y tymor canolig oni chymerir camau gweithredu i'w lliniaru.

Bydd sicrhau gwerth am arian yn bwysicach byth i ategu cynaliadwyedd ariannol

- 66 Yn nes ymlaen yn yr adroddiad hwn rydym yn dangos maint y pwysau o ran cyllid sy'n wynebu llywodraeth leol a sut y mae cynghorau'n ymateb i'r her hon. Rydym hefyd yn nodi rhai materion y gall Llywodraeth Cymru eu hystyried uchod.
- 67 O ystyried tueddiadau ariannol ac economaidd ehangach, efallai na fydd y sefyllfa o ran cyllid ar gyfer cynghorau'n gwella'n sylweddol dros y tymor canolig. Er enghraifft, roedd dadansoddiad gan Brifysgol Caerdydd ym mis Hydref 2023 yn rhagweld gostyngiad o 4.3% yn y cyllid mewn termau real ar gyfer llywodraeth leol rhwng 2025-26 a 2027-28. Mae CLILC wedi amcangyfrif bwlch cyllidebol o £559 miliwn ar gyfer 2025-26, y maent yn rhagweld y bydd yn codi'n sylweddol gydag £1 biliwn pellach o alw disgwylidig ychwanegol yn y ddwy flynedd ganlynol.
- 68 Os yw'r amcanestyniadau hyn yn profi'n gywir, mae'n cynyddu'r angen i gynghorau roi trefniadau priodol ar waith ar gyfer sicrhau gwerth am arian yn eu prosesau cynllunio strategol ariannol ac ehangach. O ystyried y maint posibl, bydd hyn yn golygu newid sylweddol mewn dull ar gyfer rhai cynghorau a phwyslais mwy eglur o lawer ar symud y tu hwnt i bennu cyllideb fantoledig yn flynyddol i gynaliadwyedd ariannol dros y tymor canolig.

Mae'r egwyddor datblygu cynaliadwy'n darparu fframwaith i gefnogi cynllunio ariannol a strategol

- 69 Mae'r egwyddor datblygu cynaliadwy'n darparu fframwaith y gall cynghorau ei ddefnyddio i ddatblygu eu cynlluniau a'u strategaethau ariannol. Gall hefyd ddarparu fframwaith ar gyfer asesu cynigion neu benderfyniadau unigol sydd wedi'u bwriadu i ategu cynaliadwyedd ariannol cyngor. Caiff rhai effeithiau posibl peidio â chymhwyso'r egwyddor eu nodi isod yn erbyn y pum ffordd o weithio (**Tabl 1**):

Tabl 1: enghreifftiau o effaith bosibl peidio â chymhwyso'r egwyddor datblygu cynaliadwy

Mae'r tabl hwn yn nodi effeithiau posibl peidio â chymhwyso'r egwyddor datblygu cynaliadwy mewn perthynas â phob un o'r pum ffordd o weithio.

Ffordd o weithio	Enghreifftiau o effaith bosibl peidio â chymhwyso'r egwyddor datblygu cynaliadwy
Hirdymor	- Defnyddir cronfeydd wrth gefn yn y tymor byr i fantoli cyllidebau blynyddol mewn ffordd sy'n eu hatal rhag cael eu defnyddio ar gyfer buddsoddiad tymor hwy a allai sicrhau gwerth gwell am arian. - Nid yw effeithiau hirdymor cynigion ar gyfer arbedion yn cael eu hystyried yn briodol, gan arwain o bosibl at gostau uwch a deilliannau is i ddefnyddwyr gwasanaethau dros y tymor hwy. - Nid yw gofynion buddsoddi dros y tymor canolig a hwy yn cael eu cyllido/blaenoriaethu yn y tymor byr, er enghraifft mewn perthynas â datblygu capasiti, sgiliau seilwaith-benodol.
Ataliad	Yn gysylltiedig â'r enghreifftiau uchod o dan 'hirdymor', mae peidio â buddsoddi mewn mentrau ataliol yn cynyddu'r galw am wasanaethau mwy aciwt a chost eu darparu. Mae hefyd yn arwain at ddeilliannau is i ddefnyddwyr gwasanaethau.
Integreiddio	Nid yw cynlluniau ariannol yn cael eu hintegreiddio â chynlluniau a strategaethau eraill cyngor na rhai ei bartneriaid. Neu beidio â deall y berthynas rhwng penderfyniadau ynghylch darparu adnoddau/arbedion ar draws gwahanol feysydd yn y busnes. Mae hyn yn arwain at ddyblygu ymdrech a cholli cyfleoedd i sicrhau manteision lluosog, a gall amharu ar gynnydd tuag at uchelgeisiau tymor hwy, fel y'u diffinnir yn yr Amcanion Llesiant.
Cynnwys	Nid yw'r rhai sydd â buddiant mewn cynlluniau ariannol neu benderfyniadau unigol yn cael eu cynnwys yn y broses o wneud penderfyniadau. Mae hyn yn cynyddu'r tebygolrwydd y bydd cyngor yn gwneud penderfyniadau nad ydynt yn ystyried eu hanghenion ac felly nad yw'n sicrhau gwerth am arian.
Cydweithio	Nid yw cyfleoedd i gydweithio o fewn a rhwng cyngorau a phartneriaid eraill yn cael eu harchwilio. O ganlyniad, efallai y bydd cyfleoedd i wella gwerth am arian trwy ddarbodion maint, mwy o gydnerthedd a deilliannau gwell yn cael eu colli.

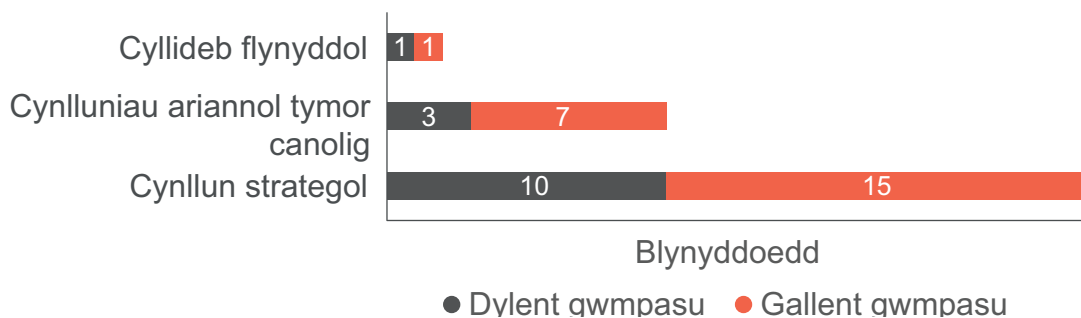
- 70 Gallai gwreiddio'r egwyddor datblygu cynaliadwy yn gliriach mewn prosesau cynllunio ariannol helpu cynghorau i ddatblygu dull tymor hwy, mwy cyfannol o fynd ar drywydd cynaliadwyedd ariannol sy'n cael ei oleuo gan weithgarwch cynnwys parhaus. Mae hyn yn arbennig o bwysig os yw maint yr heriau ariannol yn golygu bod angen newidiadau mwy sylfaenol i'r modd y darperir gwasanaethau trwy, er enghraifft, fwy o gydweithio, trosglwyddo asedau i grwpiau cymunedol neu roi'r gorau i ddarparu rhai gwasanaethau'n gyfan gwbl.

Dull tymor hwy o wneud gwaith cynllunio ariannol a gwneud penderfyniadau

- 71 Yn ein hadolygiad, rydym wedi mabwysiadu diffiniadau CIPFA o raddfeydd amser ym maes cynllunio ariannol. Disgwylir i gynlluniau ariannol tymor canolig osod y cyfeiriad dros o leiaf dair blynedd, gan adeiladu ar y broses ar gyfer pennu cyllideb flynyddol. Mae hyn o fewn cynllun strategol tymor hwy sy'n adeiladu ar yr olwg tair blynedd hyd at ddegawd o leiaf (**Arddangosyn 4**). Yn gyffredinol, canfuom nad yw cynghorau yng Nghymru'n defnyddio'r dull tymor hwy hwn.

Arddangosyn 4: graddfeydd amser ym maes cynllunio ariannol

Mae'r arddangosyn hwn yn dangos y graddfeydd amser y dylai gwahanol fathau o gynlluniau ariannol eu cwmpasu a'r graddfeydd amser awgrymedig y gallent eu cwmpasu ym marn CIPFA.

Ffynhonnell: [CIPFA](#)

- 72 Mae'r graddfeydd amser a nodir gan CIPFA yn mynd y tu hwnt i gylchoedd etholiadol a phroses flynyddol y gyllideb. Rydym yn cydnabod yr heriau sy'n gysylltiedig â chymhwyso graddfeydd amser o'r fath i wneud penderfyniadau; fodd bynnag, mae'n angenrheidiol er mwyn sicrhau cynaliadwyedd ariannol tymor hwy.

Trosolwg o sefyllfaoedd ariannol a chyllid cyngorau

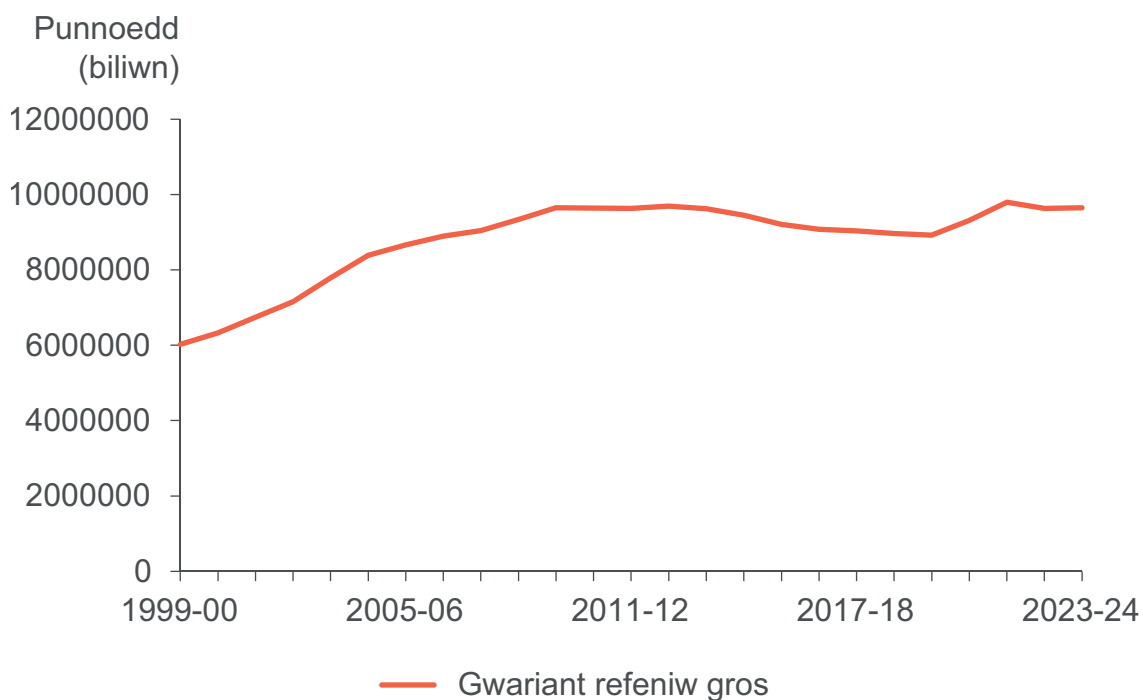
- 73 Yn yr adran hon rydym yn nodi'r cyd-destun ariannol diweddar y mae cyngorau'n gweithredu ynddo a sut y mae hyn wedi effeithio ar gyllid ar gyfer gwasanaethau.
- 74 Llywodraeth Cymru yw cyllidwr mwyaf cyngorau Cymru. Er bod y ganran yn amrywio o un flwyddyn i'r llall, ers 1999-2000, mae tua 72% o gyllid cyngorau wedi bod yn dod oddi wrth Lywodraeth Cymru, gydag ardrethi busnes a'r dreth gyngor yn rhoi cyfrif am tua 12% ac 16% yn y drefn honno.¹²
- 75 Ar ôl argyfwng ariannol byd-eang 2008, fe wnaeth gallu llywodraeth leol i wario wastatau ac yna gostwng. Dibynnodd cyngorau ar ystod o fesurau i reoli eu sefyllfa ariannol, gan gynnwys cynyddu lefelau'r Dreth Gyngor, defnyddio cronfeydd wrth gefn, a gostyngiadau mewn gwariant. Yn ôl y gyfraith, rhaid i gyngorau bennu cyllideb flynyddol fantoledig.
- 76 Yn ystod pandemig Covid-19¹³, fe drefnwyd fod cyllid ychwanegol ar gael i gefnogi cyngorau. Roedd hyn yn cynnwys grantiau penodol ar gyfer digartrefedd, gwrthbwysu gostyngiadau mewn ardrethi busnes, a chyllid cymorth cyffredinol. Helpodd y cyllid hwn gyngorau i gynnal ac addasu gwasanaethau yn ystod y pandemig, ac fe wnaeth hefyd helpu cyngorau i gynyddu lefelau eu cronfeydd wrth gefn i raddau amrywiol.
- 77 Rhwng 2005-06 (y flwyddyn gynharaf y mae data cymharol ar gael ar ei chyfer) a 2022-23, fe wnaeth gwariant mewn termau real gan gyngorau gynyddu 11% (**Arddangosyn 5**). Mewn cymhariaeth, dros yr un cyfnod tyfodd cyllideb rhaglen GIG Cymru 60% mewn termau real.¹⁴

12 Dadansoddiad Archwilio Cymru o ystadegau [Data alldro referniw cyngorau](#), gan Lywodraeth Cymru

13 Yn ystod y pandemig, fe wnaethom sylwadau ar yr effaith ariannol ar gyngorau ddwywaith ym mis [Hydref 2020](#) a mis [Medi 2021](#). Fe wnaethom hefyd gyhoeddi Darlun o Lywodraeth Leol ym mis [Medi 2021](#).

14 Dadansoddiad Archwilio Cymru o ystadegau gwariant y GIG, [data cyn 2010](#) a [data ar ôl 2010](#), gan Lywodraeth Cymru

Arddangosyn 5: gwariant refeniw gros gan bob cyngor mewn termau real, rhwng 1999-2000 a 2022-23 (prisiau Mehefin 2024) (£biliynau)

Ffynhonnell: Dadansoddiad Archwilio Cymru o [ddata alldro refeniw cyngorau Llywodraeth Cymru](#)

- 78 Mae lefelau'r Dreth Gyngor yn cael eu pennu gan bob cyngor. Wrth bennu lefelau'r Dreth Cyngor, rhaid i gynghorau ystyried ystod o ffactorau, er enghraifft yr effaith ariannol ar drigolion, sefyllfa ariannol y cyngor, ac anghenion defnyddwyr gwasanaethau. Mewn termau real, rhwng 1999-2000 a 2023-24 fe wnaeth lefelau Treth Gyngor Band D cyfartalog yng Nghymru gynyddu 66% neu £812.¹⁵ Mae'r gyfran o wariant cynghorau a gyllidir gan y Dreth Gyngor wedi aros yn weddol debyg dros amser. Yn 1999-2000, roedd y Dreth Gyngor yn cyllido tuag 16% o wariant gros gan gynghorau yn genedlaethol o'i gymharu â rhyw 18% yn 2023-24.¹⁶
- 79 Mae Tabl 2 yn dangos sut y mae cyllid y pen o'r boblogaeth yn amrywio rhwng cynghorau a phob math o ffynhonnell gyllido. Cynhwysir hyn er mwyn rhoi gwybodaeth gyd-destunol yn hytrach na chasgliad ynghylch yr amgylchiadau neu'r penderfyniadau sy'n ymwneud ag unrhyw gyngor unigol.

15 Llywodraeth Cymru, [Treth gyngor band D gyfartalog](#)

16 Mae cyfran y gwariant lleol a gyllidir gan y Dreth Gyngor yn amrywio rhwng cynghorau.

Tabl 2: y dreth gyngor sy'n ofynnol, Grant Cynnal Refeniw (RSG), ac Ardrethi Annomestig wedi'u Hailddosbarthu (RNDR) y pen o'r boblogaeth fesul cyngor, 2023-24 (Punnoedd)

Cyngor	Y Dreth Gyngor sy'n ofynnol	RSG a Chyllid atodol	Ardrethi annomestig wedi'u hailddosbarthu	Cyfanswm
Gwynedd	£780	£1,585	£329	£2,693
Blaenau Gwent	£574	£1,747	£327	£2,648
Sir Ddinbych	£672	£1,612	£324	£2,607
Merthyr Tudful	£582	£1,700	£325	£2,606
Castell-nedd Port Talbot	£611	£1,609	£327	£2,547
Ynys Môn	£707	£1,455	£329	£2,492
Rhondda Cynon Taf	£533	£1,634	£320	£2,487
Ceredigion	£716	£1,432	£337	£2,484
Conwy	£732	£1,399	£337	£2,468
Powys	£765	£1,366	£335	£2,466
Sir Gâr	£630	£1,454	£326	£2,411
Torfaen	£560	£1,525	£321	£2,405
Caerffili	£474	£1,603	£324	£2,401
Sir Benfro	£662	£1,374	£327	£2,364

Cyngor	Y Dreth Gyngor sy'n ofynnol	RSG a Chyllid atodol	Ardrethi annomestig wedi'u hailddosbarthu	Cyfanswm
Pen-y-bont ar Ogwr	£648	£1,380	£325	£2,353
Casnewydd	£517	£1,459	£310	£2,287
Sir y Fflint	£665	£1,291	£326	£2,282
Abertawe	£582	£1,375	£320	£2,277
Wrecsam	£597	£1,329	£323	£2,248
Bro Morgannwg	£703	£1,188	£318	£2,208
Sir Fynwy	£826	£967	£330	£2,123
Caerdydd	£546	£1,239	£308	£2,094
Cymru	£620	£1,422	£323	£2,365

Ffynhonnell: Dadansoddiad Archwilio Cymru o ddata Llywodraeth Cymru, amcangyfrifon poblogaeth canol blwyddyn, Treth Gyngor, a chymorth llywodraeth

Nodiadau: Er bod cynghorau'n casglu ardrethi annomestig yn lleol, maent yn cael eu hailddosbarthu gan Lywodraeth Cymru fel rhan o'r setliad cyllido blynyddol. O ganlyniad, mae rhai cynghorau'n fuddiolwyr net neu'n gyfranwyr net i'r 'gronfa' gyllid.

Mae cyllid atodol yn gyllid ychwanegol a ddarperir i sicrhau bod cynghorau'n cael isafswm cynnydd canrannol a bennwyd gan Lywodraeth Cymru.

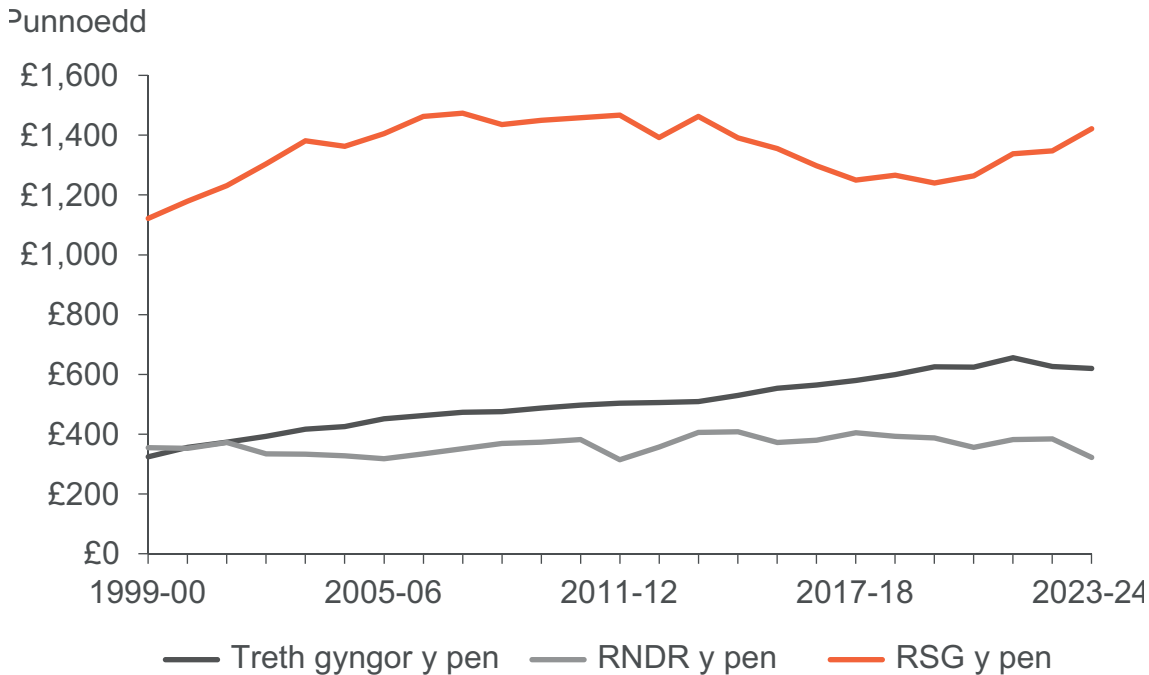
Mae'r gofyniad o ran y dreth y cyngor yn cynnwys praeceptau'r Cynghorau Tref a Chymuned a'r Heddlu sydd y tu hwnt i reolaeth Prif Gyngorau.

80 Mewn termau real, rhwng 1999-2000 a 2023-24 cododd lefelau Treth Gyngor band D cyfartalog 66% neu £812.¹⁷

81 Mae'r gyfran o wariant y cyngor a gyllidir gan y Dreth Gyngor wedi aros yn weddol debyg dros amser. Yn 1999-2000, roedd y Dreth Gyngor yn cyllido tuag 16% o wariant gros gan gynghorau o'i gymharu â rhyw 18% yn 2023-24.

17 Llywodraeth Cymru, Treth gyngor band D gyfartalog

Arddangosyn 6: y dreth gyngor, RSG, ac RNDR y pen mewn termau real yn seiliedig ar amcangyfrifon poblogaeth canol blwyddyn, rhwng 1999-2000 a 2023-24 (Punnoedd)

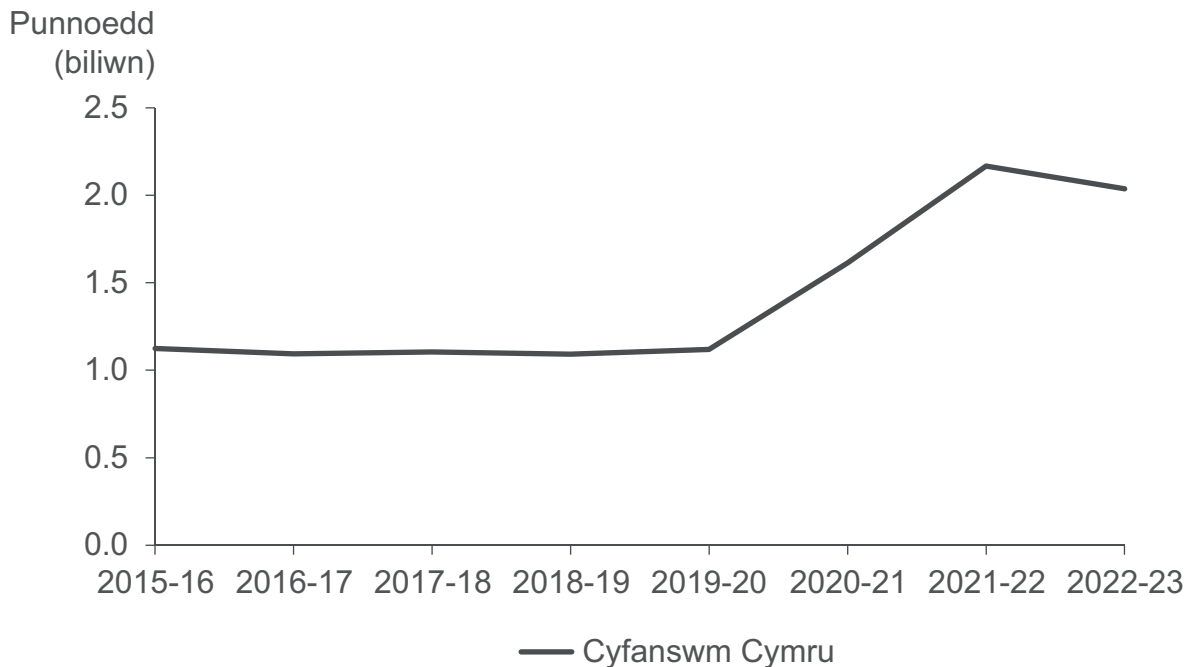
Ffynhonnell: Dadansoddiad Archwilio Cymru o ddata Llywodraeth Cymru [amcangyfrifon poblogaeth canol blwyddyn](#), [Treth Gyngor](#), a [chymorth llywodraeth](#)

82 Gall cyngorau fantoli eu gwariant trwy ddefnyddio gwahanol fathau o gronfeydd wrth gefn. Mae tri phrif fath o gronfa wrth gefn:

- cronfa wrth gefn ddefnyddiadwy a chyffredinol – mae hon yn gronfa wrth gefn y gellir ei defnyddio fel y dymuna cyngor ac nad yw wedi'i neilltuo at ddiben penodol.
- cronfa wrth gefn ddefnyddiadwy ac wedi'i chlustnodi – mae hon yn gronfa wrth gefn y gellir ei defnyddio fel y dymuna cyngor ond sydd wedi'i neilltuo at ddiben penodol, megis costau ased yn y dyfodol. Yn ymarferol gall defnyddio'r cronfeydd wrth gefn hyn i ategu gwariant referiw fod yn broblem os na chânt eu defnyddio at eu diben gwreiddiol.
- cronfa wrth gefn annefnyddiadwy – mae hon yn fath o gronfa wrth gefn nad yw wedi'i hategu gan arian parod ac felly na ellir ei defnyddio'n rhydd, naill ai oherwydd y gyfraith neu ei sail gyfrifyddu, megis cronfa wrth gefn ailbrisio. Gall hyn fod yn un o ofynion safonau cyfrifyddu rhyngwladol neu'r gyfraith.

- 83 Dim ond unwaith y gellir defnyddio cronfeydd wrth gefn ac maent yn adnodd y mae pen draw iddo. Am y rheswm hwn, maent yn aml yn cael eu hystyried yn ddewis olaf neu'n fath o yswiriant ar gyfer cynghorau. Mae hyn yn gwneud defnyddio ac ailgyflenwi cronfeydd wrth gefn mewn modd cynaliadwy'n ddangosydd allweddol ar gyfer cynaliadwyedd ariannol.
- 84 Dengys ein dadansoddiad ni fod lefelau cronfeydd wrth gefn defnyddiadwy heb gyfyngiadau cyfreithiol¹⁸ wedi bod yn gyson i raddau helaeth dros amser cyn cynyddu'n sylweddol yn ystod y pandemig (**Arddangosyn 7**). Ar gyfer Cymru ar y cyfan, cynyddodd cronfeydd wrth gefn defnyddiadwy heb gyfyngiadau cyfreithiol o oddeutu £1.1 biliwn yn 2019-20 i fwy na £2.1 biliwn yn 2021-22. Er iddynt leihau yn 2022-23, roedd cyfanswm cronfeydd wrth gefn defnyddiadwy yn dal i fod yn fwy na £2 biliwn neu 27% o gyfanswm cost gwasanaethau. Mae hwn yn adnodd arwyddocaol i dynnu arno. Fodd bynnag, mae sefyllfa cynghorau unigol, ac i ba raddau y gall y cronfeydd wrth gefn a glustnodwyd gael eu hailbwrpasu'n hawdd, yn amrywio'n sylweddol. Yn 2022-23, roedd cronfeydd wrth gefn wedi'u clustnodi'n rhoi cyfrif am 87% o gyfanswm y cronfeydd wrth gefn defnyddiadwy heb gyfyngiadau cyfreithiol a oedd gan gynghorau.

Arddangosyn 7: cyfanswm cronfeydd wrth gefn y gellir eu defnyddio heb gyfyngiadau cyfreithiol a ddelir gan gynghorau Cymru, rhwng 2015-16 a 2022-23 (£ biliynau)

Ffynhonnell: Dadansoddiad Archwilio Cymru o gyfrifon cynghorau

18 Rydym yn diffinio hyn fel 'y cronfeydd wrth gefn hynny y gellir eu cymhwyso i ddarparu gwasanaethau, naill ai trwy ysgwyddo costau neu ar gyfer buddsoddiad cyfalaf, ni waeth pa un a oes cyfyngiadau ar union beth ellir cymhwyso'r adnoddau iddo'. Cyfanswm y gronfa gyffredinol, cronfeydd wrth gefn wedi'u clustnodi a balansau ysgolion yw hyn. Nid yw'n cynnwys cronfeydd wrth gefn y Cyfrif Refeniw Tai, derbyniadau cyfalaf na grantiau cyfalaf nas cymhwyswyd.

- 85 Mae lefel y cronfeydd wrth gefn defnyddiadwy fel cyfran o gost net gwasanaethau, yn ogystal â dangosyddion ariannol eraill, yn amrywio'n sylweddol ar draws cynghorau. Mae ein hofferyn data cynaliadwyedd ariannol llywodraeth leol yn cymharu lefel y cronfeydd wrth gefn ar draws cyrff llywodraeth leol ers 2015-16. Yn 2022-23, roedd gan saith cyngor gronfeydd wrth gefn defnyddiadwy heb gyfyngiadau cyfreithiol sy'n cyfateb i lai nag 20% o gost net gwasanaethau. Yn seiliedig ar gyfrifon drafft a ddarparwyd i ni ar gyfer 2023-24 ar adeg cyhoeddi, mae gan ddau gyngor gronfeydd wrth gefn defnyddiadwy heb gyfyngiadau cyfreithiol sy'n cyfateb i oddeutu 10% o gost net gwasanaethau. Mae gan bum cyngor arall lai nag 20% o gost net gwasanaethau mewn cronfeydd wrth gefn defnyddiadwy heb gyfyngiadau cyfreithiol.

Tabl 3: newid mewn cronfeydd wrth gefn defnyddiadwy heb gyfyngiadau cyfreithiol rhwng 2022-23 a 2023-24 (£miliwn)

Cyngor	Cronfeydd wrth gefn defnyddiadwy 2022-23 £ miliwn	Cronfeydd wrth gefn defnyddiadwy 2023-24 £ miliwn	Newid (%)	Cronfeydd wrth gefn defnyddiadwy fel cyfran o gost net gwasanaethau 2022-23	Cronfeydd wrth gefn defnyddiadwy fel cyfran o gost net gwasanaethau 2023-24
Blaenau Gwent	47	Ddim ar gael	Ddim ar gael	30%	
Pen-y-bont ar Ogwr	103	76	-26%	30%	21%
Caerffili	165	134	-19%	39%	29%
Caerdydd	163	151	-7%	19%	17%
Sir Gâr	170	149	-12%	38%	30%
Ceredigion	56	51	-9%	32%	25%
Conwy	43	43	2%	16%	15%
Sir Ddinbych	65	Ddim ar gael	Ddim ar gael	27%	
Sir y Fflint	50	38	-23%	15%	11%

Cyngor	Cronfeydd wrth gefn defnyddiadwy 2022-23 £ miliwn	Cronfeydd wrth gefn defnyddiadwy 2023-24 £ miliwn	Newid (%)	Cronfeydd wrth gefn defnyddiadwy fel cyfran o gost net gwasanaethau 2022-23	Cronfeydd wrth gefn defnyddiadwy fel cyfran o gost net gwasanaethau 2023-24
Gwynedd	123	118	-4%	40%	36%
Ynys Môn	40	39	-5%	24%	21%
Merthyr Tudful	38	Ddim ar gael	Ddim ar gael	27%	
Sir Fynwy	27	19	-30%	14%	9%
Castell-nedd Port Talbot	91	74	-19%	25%	19%
Casnewydd	129	121	-6%	40%	33%
Sir Benfro	83	81	-2%	28%	25%
Powys	64	69	8%	20%	20%
Rhondda Cynon Taf	225	215	-4%	36%	32%
Abertawe	179	158	-12%	31%	27%
Torfaen	42	41	-4%	19%	17%
Bro Morgannwg	95	75	-21%	30%	22%
Wrecsam	38	37	-3%	12%	11%
Cymru	2,037			27%	

Ffynhonnell: Dadansoddiad Archwilio Cymru o gyfrifon anarchwiliedig

Nodyn: Ar adeg cyhoeddi, nid oedd yr holl gyfrifon ar gyfer 2023-24 wedi dod i law. Lle nad oeddent wedi dod i law, nodir y cofnodion yn y tabl uchod

Disgwyliadau'r cyhoedd a chyfathrebu gyda hwy

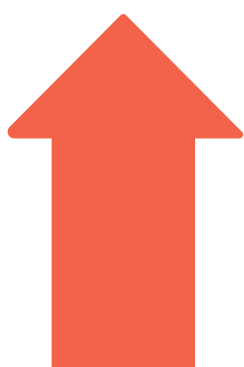
- 86 Mae cynghorau'n cydbwyso pwysau ariannol yn erbyn disgwyliadau eu cymunedau. Gall hyn fod yn gryn her. Er nad oes unrhyw arolwg yn casglu disgwyliadau na boddhad trigolion ledled Cymru, mae data'n cael ei gasglu yn Lloegr. Er enghraifft, mewn arolwg ym mis Mehefin 2024, er bod y rhan fwyaf o ddinasyddion yn fodlon ar eu cynghorau (55%) dim ond 38% oedd yn credu eu bod yn rhoi gwerth am arian. Mae hyn yn awgrymu bwlch o ran y disgwyliadau rhwng yr hyn y mae trigolion yn ei dalu am wasanaethau a'u barn ynglŷn â'r gwasanaethau y maent yn eu cael.
- 87 Mae cynghorau hefyd yn wynebu'r her, ar unrhyw adeg, efallai na fydd llawer o drethdalwyr cyngor penodol yn cael y gwasanaethau sy'n rhoi cyfrif am gyfran sylweddol o wariant y cyngor hwnnw, fel gwasanaethau cymdeithasol ac addysg. Mae hyn yn cyflwyno her gyfathrebu i gynghorau esbonio pam a sut y caiff eu cyllid ei ddyrannu a chael cefnogaeth y cyhoedd ar gyfer penderfyniadau ariannol a allai fod yn amhoblogaidd, er enghraifft lle mae hyn yn golygu lleihau neu ddileu gwasanaethau o bosibl, neu gynyddu taliadau amdanynt.

Ers 2008 mae rhai gwasanaethau wedi gweld toriadau sylweddol i wariant tra bo'r gwariant ar eraill wedi cynyddu

- 88 Gan bod cynghorau wedi wynebu pwysau ar eu hincwm ar y cyfan, mae gwariant mewn rhai gwasanaethau wedi lleihau (**Arddangosyn 8**).

Arddangosiad 8: enghreifftiau o wasanaethau â newidiadau cyfrannol mewn gwariant net mewn termau real gan gynghorau Cymru, rhwng 2008-09 a 2023-24 (prisiau Mehefin 2024)

Mae'r graffig hwn yn dangos y newid gwirioneddol mewn gwariant ar wasanaethau gan gynghorau rhwng 2008-09 a 2023-24.

Gwasanaethau cymdeithasol plant a theuluoedd +94%
 Amddiffynfeydd rhag llifogydd a draenio +92%
 Amddiffyn yr arfordir +91%
 Cymorth i fusnesau +74%
 Gofal cymdeithasol i bobl hŷn +31%
 Gofal cymdeithasol oedolion (dros 65 oed) +27%
 Rheoli gwastraff +15%
 Ysgolion +8%

Diogelwch cymunedol -62%
 Rheoli datblygu -45%
 Gwasanaethau diwylliant a threftadaeth -41%
 Llyfrgelloedd -41%
 Cynllunio -41%
 Safonau masnach - 38%
 Priffyrdd a heolydd -37%
 Tai -21%

Ffynhonnell: Dadansoddiad Archwilio Cymru o [ddata Llywodraeth Cymru](#)

- 89 Mae gwasanaethau sy'n darparu gwasanaethau rheoleiddio neu ataliol yn aml wedi profi toriadau i flaenoriaethu cyllid ar gyfer anghenion byrdymor a/neu wasanaethau statudol. Rydym yn cydnabod y gall blaenoriaethu cyllid ar gyfer gwasanaethau ataliol fod yn gryn her. Fodd bynnag, dros y tymor hwy, gall buddsoddi mewn gwasanaethau ataliol wella cynaliadwyedd ariannol trwy ddarparu gwell gwerth am arian yn ogystal â gwella deilliannau i drigolion.

Nododd cyngorau nifer o heriau ariannol cyffredin a sylweddol

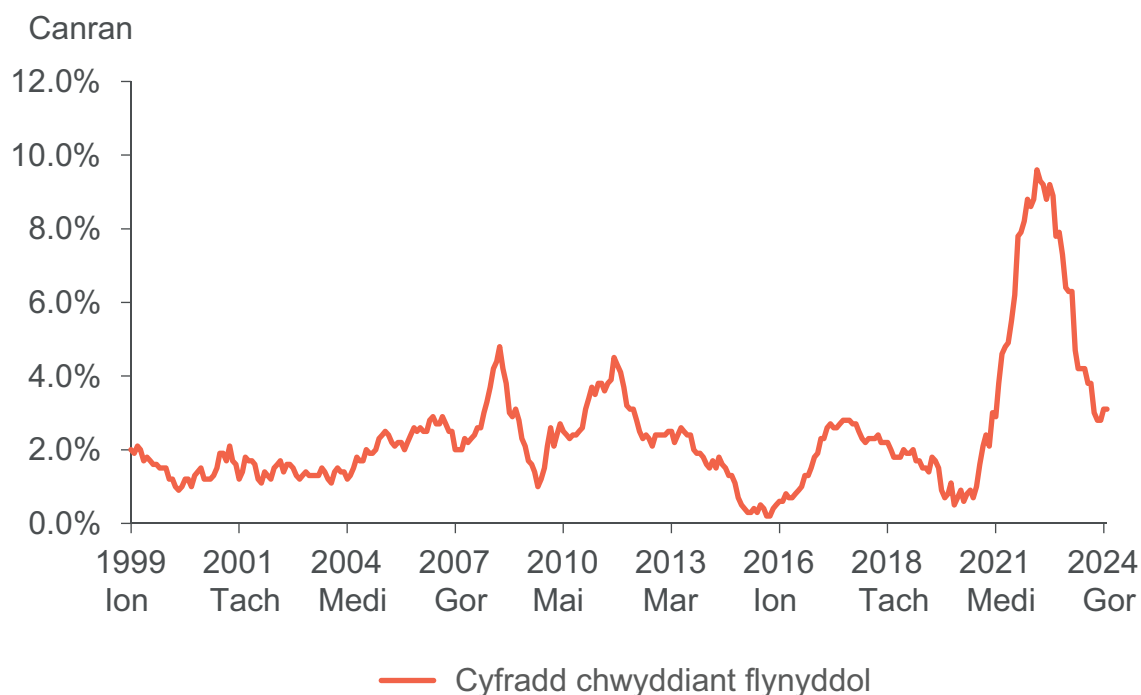
- 90 Yn ystod ein gwaith maes, amlinellodd cyngorau rai o'r heriau ariannol allweddol sy'n effeithio ar eu cynaliadwyedd ariannol. Rydym wedi amlinellu rhai o'r rhain isod. Nid yw'n rhestr gynhwysfawr a byddant yn effeithio ar gynghorau unigol i raddau amrywiol.

Chwyddiant a'r argyfwng costau byw

- 91 Roedd chwyddiant, sef cyfradd y cynnydd mewn prisiau bob blwyddyn, yn gymharol gyson ar oddeutu 2% trwy ddau ddegawd cyntaf y mileniwm newydd (**Arddangosyn 9**). Cododd yn ddramatig tuag at ddiwedd 2021, gan gyfrannu at gostau byw llawer uwch a chynyddu cost darparu gwasanaethau llywodraeth leol.

Arddangosyn 9: Mynegai Prisiau Defnyddwyr gan gynnwys costau tai perchentywyr (CPIH) - y gyfradd flynyddol ar gyfer pob eitem, rhwng mis Ionawr 1999 a mis Mehefin 2024

Ffynhonnell: [Y Swyddfa Ystadegau Gwladol \(ONS\)](#)

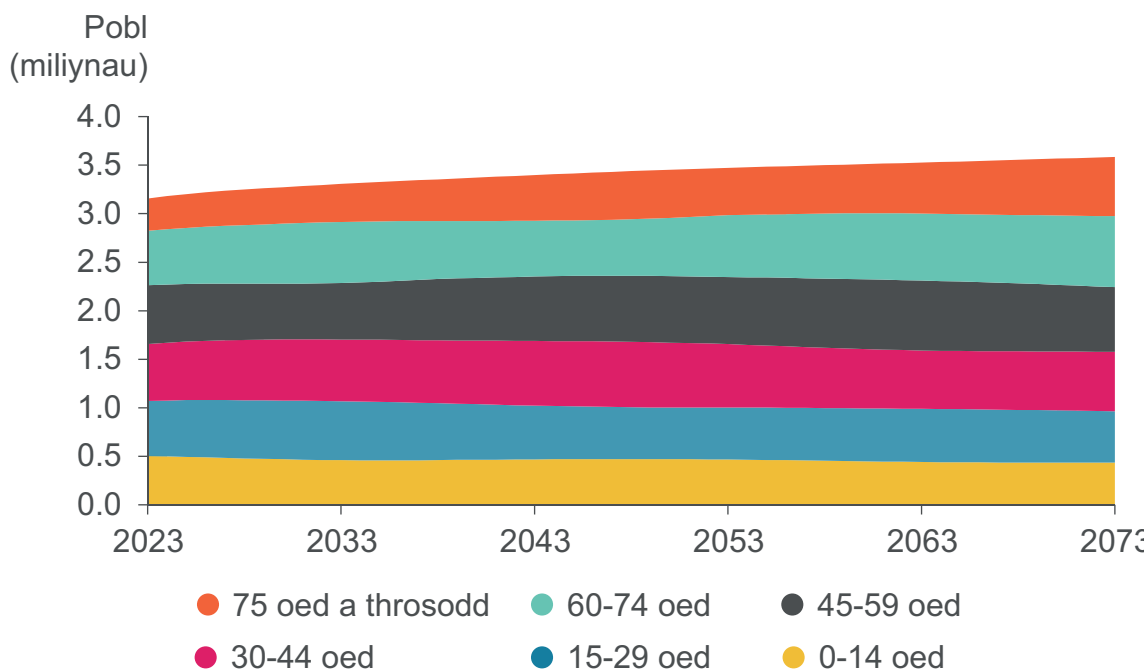
- 92 Roedd cynghorau'n wynebu'r un pwysau ar eu gwariant eu hunain o ganlyniad i brisiau cynyddol, gan weld cynnydd mawr mewn costau ynni, er enghraifft. Felly gan bod nifer o drigolion yn troi at gynghorau am gymorth ychwanegol, roedd y cynghorau eu hunain dan fwy byth o bwysau ariannol.

Gofal cymdeithasol

- 93 Mae amcanestyniadau poblogaeth yn dangos bod disgwyl i ddisgwyliad oes barhau i gynyddu, ynghyd â chyfran y bobl hŷn yn y boblogaeth. Mae hyn yn debygol o gynyddu'r pwysau ar wasanaethau cyhoeddus fel gwasanaethau gofal cymdeithasol (**Arddangosyn 10**).

Arddangosyn 10: amcanestyniadau poblogaeth cenedlaethol Cymru, rhwng 2023 a 2073 (sail 2021)

Ffynhonnell: [ONS](#)

- 94 Mae'r galw uwch am rai gwasanaethau sy'n gysylltiedig â phoblogaeth sy'n heneiddio hefyd yn fwy i rai cynghorau oherwydd sut y mae'r boblogaeth yn symud yn fewnol. Gall hyn gynnwys pobl ifanc yn symud i ardaloedd trefol ar gyfer gwaith neu addysg, ond hefyd pobl hŷn yn symud i ardaloedd mwy gwledig neu ar lan y môr ar ôl ymddeol. Gall hyn ei gwneud hi'n anos i gynghorau ragweld y galw am wasanaethau.

- 95 Rhwng mis Ionawr 2023 a mis Mehefin 2024, cynyddodd nifer y trigolion sy'n oedolion sy'n cael gofal preswyl neu ofal cartref neu gymorth ailalluogi 6.6% i 32,062.¹⁹ Yn ystod y blynyddoedd diwethaf, mae gwariant ar ofal cymdeithasol wedi cyflymu oherwydd cynnydd yn y galw ac mewn cymhlethdod. Fel a ddangosir yn **Arddangosyn 8**, mae gwariant ar ofal cymdeithasol i blant, oedolion a phobl hŷn wedi cynyddu 94%, 27%, a 31% yn y drefn honno mewn termau real ers 2008-09.
- 96 Yn ddiweddarach eleni, bydd yr Archwilydd Cyffredinol yn cyhoeddi canfyddiadau yn dilyn ei adolygiad o ofal brys ac argyfwng – llifoedd allan o'r ysbyty, ac effaith hynny ar gynghorau a byrddau iechyd.
- 97 Mae cynghorau'n gyfrifol am ofalu am rai plant o fewn eu darpariaeth gofal cymdeithasol. Unwaith y bydd plentyn wedi bod mewn gofal am dros 24 awr, caiff ei ystyried yn Blentyn sy'n Derbyn Gofal (CLA). Mae nifer y Plant sy'n Derbyn Gofal wedi cynyddu'n raddol dros amser. Erbyn 2023, roedd data Llywodraeth Cymru'n dangos bod cynghorau'n gofalu am 7,210 o Blant sy'n Derbyn Gofal - cynnydd o 79% ers 2003.²⁰
- 98 Roedd chwarter y Plant sy'n Derbyn Gofal yn 2023 wedi'u cartrefu yng Nghymru ond y tu allan i ardal eu cyngor, a 6.5% arall yn wedi'u cartrefu y tu allan i Gymru'n gyfan gwbl. Gall capasiti annigonol olygu bod cynghorau'n ysgwyddo costau ychwanegol gan ei bod yn farchnad gystadleuol gyda nifer gyfyngedig o leoliadau. Gall lleoli plant y tu allan i'r sir gael effaith niweidiol ar y plant hynny yn ogystal â chynyddu costau i gynghorau. Rydym wedi clywed yn anecdotaidd gan gynghorau y gall lleoliadau sydyn, brys arwain at gostau sylweddol uchel - yn enwedig mewn achosion ag anghenion cymhleth.
- 99 Mae Rhaglen Lywodraethu Llywodraeth Cymru'n cynnwys ymrwymiad i ddileu elw o'r sector Plant sy'n Derbyn Gofal. Fel rhan o'r polisi hwn²¹, ei nod yw bod llai o blant yn mynd i mewn i'r system ofal a chyfyngu cwmnïau sy'n gallu darparu llety i'r rhai di-elw. Clywsom bryderon gan gynghorau am effaith bosibl y polisi ar gapasiti a chostau. Mae Canolfan Polisi Cyhoeddus Cymru (WCPP) wedi adnabod²² ystod o oblygiadau a allai ddeillio o'r polisi, sy'n debygol o effeithio ar gynghorau.

19 Data dangosfwrdd gofal cymdeithasol Llywodraeth Cymru

20 Llywodraeth Cymru, [Plant sy'n derbyn gofal ar 31 Mawrth yn ôl awdurdod lleol](#)

21 Llywodraeth Cymru, [Dileu elw o ofal plant sy'n derbyn gofal](#), Gorffennaf 2024

22 Canolfan Polisi Cyhoeddus Cymru, [Barn arbenigol ar ddileu elw o ofal plant sy'n derbyn gofal](#), Mai 2024

Tai

- 100 Mae gan gynghorau amrywiaeth o ddyletswyddau tai ac atal digartrefedd. Mewn termau real, er bod gwariant o gyllidebau refeniw cynghorau²³ ar dai wedi gostwng 21% ers 2008-09, mae tai yn gyson wedi bod y trydydd maes gwariant mwyaf gan gynghorau ar ôl addysg.²⁴
- 101 Defnyddir llety dros dro i ddarparu tai interim i drigolion sy'n wynebu digartrefedd. Mae hyn yn aml yn gallu bod ar ffurf gwestai neu hosteli am nad oes digon o gartrefi sy'n eiddo i'r cyngor i ateb y galw. Felly, mae cystadleuaeth yn y farchnad ehangach yn gallu effeithio ar gostau darparu'r llety hwn hefyd. O ran y sefyllfa ym mis Mai 2024, roedd 11,591 o unigolion wedi'u cartrefu dros dro gan gynghorau yng Nghymru, yr oedd 3,003 ohonynt yn blant.²⁵
- 102 Mae hwn yn bwysau sylweddol o ran costau a all fod yn anodd i'w ragweld oherwydd ei sensitifrwydd i'r farchnad rentu a'r economi ehangach. Yn y flwyddyn hyd at fis Awst 2024, canfu'r Swyddfa Ystadegau Gwladol fod rhenti misol preifat wedi cynyddu 8.5% yng Nghymru.²⁶ Daeth hyn yn dilyn newidiadau i reoliadau rhentu preifat ym mis Rhagfyr 2022 o dan Ddeddf Tai (Cymru) 2014. Mae'r ddau newid wedi cael eu dyfynnu gan swyddogion cynghorau fel ffactorau sy'n ychwanegu pwysau ychwanegol ar eu gwasanaethau, yn ogystal â chostau cynyddol o ran cefnogi trigolion mewn eiddo rhent preifat.
- 103 Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn cynnal astudiaeth llywodraeth leol sy'n canolbwyntio ar lety dros dro ac mae'n bwriadu adrodd ar hyn yn gynnar yn 2025.

Addysg

- 104 Yn gyffredinol, mae cynghorau'n darparu cyllid i ysgolion unigol, sydd wedyn yn pennu cyllideb. Gelwir y rhain yn gyllidebau dirprwyedig ysgolion. Lle mae gan ysgolion gyllid heb ei wario, gallant greu cronfeydd wrth gefn y cyfeirir atynt yn gyffredin fel 'balansau ysgolion'. Yn ystod y gwaith maes, clywsom bryderon am effaith yr arbedion gofynnol a'r gostyngiad o ganlyniad ym malansau ysgolion. Yn 2023-24, parhaodd balansau ysgolion i leihau'n sydyn i gyfanswm o £115 miliwn yn genedlaethol - sy'n cyfateb i £253 y dysgwr.²⁷ O ganlyniad, roedd gan 21% o ysgolion falansau negyddol a bu arnynt angen cymorth ychwanegol gan gynghorau.

23 Nid yw hyn yn cynnwys Cyfrifon Refeniw Tai (HRAs) lle mae cyngor wedi cadw ei stoc dai ei hun.

24 Mae hyn i'w briodoli'n rhannol i ddosbarthiad gofal cymdeithasol yn ôl oedran.

25 Llywodraeth Cymru, [Unigolion digartref a roddwyd mewn llety dros dro ar ddiwedd y cyfnod yn ôl ardal awdurdod lleol](#)

26 Y Swyddfa Ystadegau Gwladol, [Private rent and house prices, UK: September 2024](#)

27 Llywodraeth Cymru, [Cronfeydd wrth gefn a ddeler gan ysgolion yng Nghymru ar 31 Mawrth 2024 \(Saesneg yn unig\)](#)

- 105 Mae Anghenion Dysgu Ychwanegol (ADY), lle mae gan berson anhawster neu anabledd dysgu sy'n golygu bod angen cymorth ychwanegol, yn bwysau allweddol o ran costau i ysgolion. Cafodd y system anghenion dysgu ychwanegol ei diwygio yn dilyn deddfwriaeth yn 2018. Mae newidiadau wedi cael eu cyflwyno'n raddol ers 2021/22 gyda phob disgybl ysgol wedi'u cynnwys yn y trefniadau newydd erbyn 2025/26. Mae'r term 'ADY' wedi disodli'r hen derm 'Anghenion Addysgol Arbennig' (AAA) ond yr un yw'r diffiniad yn y bôn.
- 106 Ers 2021, mae cyfran y disgyblion mewn ysgolion a gyllidir gan gynghorau wedi gostwng yn sylweddol. Fe wnaeth cyfran y disgyblion ag AAA/ADY haneru o 22.6% i 11.2% rhwng 2013/14 a 2023/24.²⁸ Fodd bynnag, er gwaethaf gostyngiad yn y galw, mae'r costau wedi parhau i gynyddu. Ceir ansicrwydd ynghylch achos y gostyngiad.
- 107 Cynyddodd gwariant net o gyllidebau dirprwyedig ysgolion ar ADY 13.4% mewn termau real rhwng 2013-14 a 2023-24. Roedd hyn yn gyfanswm o 4.8% o wariant net cyllidebau dirprwyedig ysgolion yn 2023-24 - i fyny o 4.3% yn 2013-14.²⁹ Mae'r gwariant ar ADY o gyllidebau cynghorau wedi codi 20.7% dros yr un cyfnod. Byddai hyn yn ategu'r farn, er gwaethaf dirywiad yng nghyfran y disgyblion y nodwyd fod ganddynt ADY, bod costau a chymhlethdod rhoi cymorth i ddysgwyr ag ADY yn her sylweddol i ysgolion. Bydd yr Archwilydd Cyffredinol yn adolygu ADY fel astudiaeth genedlaethol yn y dyfodol.
- 108 Mae costau AAA yn bwysau cyllidebol allweddol i gynghorau ledled y DU. Er enghraifft, mae Llywodraeth y DU wedi ymrwmo i 'gytundebau falf diogelwch' gyda 38 o gynghorau ers 2020-21 i gefnogi gwasanaethau AAA. Mae hyn i bob pwrpas yn 'dileu' diffygion cyllidebol sydd gan wasanaethau, gydag amodau y cytunwyd arnynt rhwng y cyngor a Llywodraeth y DU. Nid oes trefniadau o'r fath ar waith yng Nghymru.
- 109 Mae gan gynghorau gyfrifoldebau cyfreithiol am gludiant rhwng y cartref a'r ysgol ar gyfer rhai dysgwyr. Mae'r broses asesu a'r trothwyon ar gyfer darparu cludiant wedi'u nodi mewn cyfraith ac maent yn ymwneud yn bennaf â'r pellter rhwng y cartref a'r ysgol addas agosaf. Ni ellir codi tâl ar ddysgwyr sydd â hawl i'r gwasanaethau hyn. Gall cynghorau amrywio polisi lleol i gynnwys mwy o ddisgyblion a gallant godi tâl am y gwasanaeth dewisol hwn, er enghraifft ar gyfer cludiant i ysgolion crefyddol neu Gymraeg heblaw'r ysgol addas agosaf. Mae gwariant net cynghorau ar gludiant rhwng y cartref a'r ysgol wedi cynyddu 25% rhwng 2013-14 a 2023-24 mewn termau real.

28 Llywodraeth Cymru, Canlyniadau'r cyfrifiad ysgolion

29 Dadansoddiad Archwilio Cymru o ystadegau Llywodraeth Cymru, Gwariant alldro refferniw addysg

Buddsoddiad cyfalaf

- 110 Rhaid i gynghorau gydbwysu buddsoddiad cyfalaf i gyflawni amcanion a darparu gwasanaethau ochr yn ochr â chynaliadwyedd ariannol. Gall rhaglenni cyfalaf gynnwys gwella neu adeiladu asedau, megis ffyrdd, adeiladau swyddfeydd, neu ysgolion.
- 111 Fel gyda gwariant refeniw, gall cynghorau ddefnyddio ffynonellau cyllid gwahanol ar gyfer eu rhaglen gyfalaf. Yn wahanol i gyllidebau refeniw, gall cynghorau gael benthycio arian hefyd. Mae gan bob ffynhonnell fenthycia risgiau o wahanol fathau a meintiau, gan olygu bod mynd ati i ystyried a goruchwyllo rhaglenni cyfalaf mewn modd gweithredol yn hanfodol i gynaliadwyedd ariannol. Mae ystyried goblygiadau buddsoddiad cyfalaf ar gyfer y gyllideb refeniw yn bwysig i sicrhau cynaliadwyedd ariannol yn y tymor hir.
- 112 Yn ddiweddar rydym wedi ychwanegu data ar fenthyciadau at ein hofferyn data llywodraeth leol i ychwanegu mewnwelediad i'r maes hwn. Yn nhermau arian parod, tyfodd cyfanswm y benthyciadau rhwng 2020-21 a 2022-23 ychydig, sef 4%, i gyfanswm o £6.3 biliwn. Mae benthyciadau'n amrywio o ran eu maint rhwng cynghorau, gan adlewyrchu eu rhaglenni cyfalaf a'u parodrwydd i dderbyn risg (Tabl 4).

Tabl 4: cyfanswm benthyciadau cynghorau ac fel canran o gost net gwasanaethau a chronfeydd wrth gefn defnyddiadwy heb gyfyngiadau cyfreithiol, 2023-24

Cyngor	Cyfanswm benthyciadau (£ miliynau)	Benthyciadau fel cyfran o gost net gwasanaethau	Benthyciadau fel cyfran o'r cronfeydd wrth gefn defnyddiadwy heb gyfyngiadau cyfreithiol
Blaenau Gwent*	190	107%	405%
Pen-y-bont ar Ogwr	122	33%	160%
Caerffili	321	70%	239%
Caerdydd	903	99%	596%
Sir Gâr	413	82%	276%

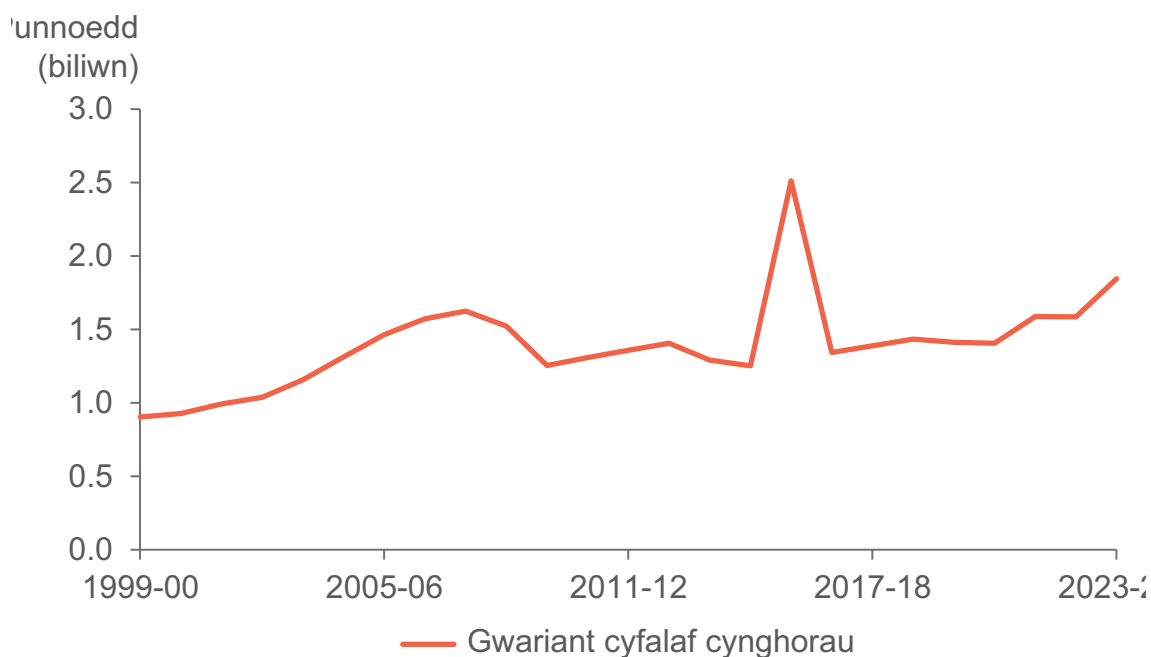
Cyngor	Cyfanswm benthyciadau (£ miliynau)	Benthyciadau fel cyfran o gost net gwasanaethau	Benthyciadau fel cyfran o'r cronfeydd wrth gefn defnyddiadwy heb gyfyngiadau cyfreithiol
Ceredigion	112	56%	221%
Conwy	250	84%	577%
Sir Ddinbych*	232	107%	395%
Sir y Fflint	339	93%	885%
Gwynedd	109	33%	93%
Ynys Môn	125	68%	323%
Merthyr Tudful*	127	89%	331%
Sir Fynwy	180	85%	955%
Castell-nedd Port Talbot	272	68%	368%
Casnewydd	190	52%	158%
Sir Benfro	179	56%	221%
Powys	338	97%	487%
Rhondda Cynon Taf	288	43%	134%
Abertawe	685	117%	435%
Torfaen	111	47%	272%
Bro Morgannwg	150	43%	201%
Wrecsam	522	158%	1419%

Ffynhonnell: Dadansoddiad Archwilio Cymru o gyfrifon anarchwiliedig

Nodyn: Ar adeg cyhoeddi, nid oedd yr holl gyfrifon ar gyfer 2023-24 wedi dod i law. O ganlyniad, mae ffigyrau 2022-23 wedi cael eu defnyddio ar gyfer Blaenau Gwent, Sir Ddinbych, a Merthyr Tudful.

- 113 Mae gwariant cyfalaf gan gynghorau wedi cynyddu'n raddol mewn termau real i ychydig dros £1.8 biliwn yn 2023-24. Mae wedi tyfu'n gyflymach na gwariant refeniw dros y cyfnod ers 1999-2000. Bydd yr Archwilydd Cyffredinol yn cynnal astudiaeth llywodraeth leol sy'n canolbwyntio ar gynllunio cyfalaf yn 2024-25.

Arddangosyn 11: alldro gwariant cyfalaf gan gynghorau Cymru mewn termau real, 1999-2000 i 2023-24 (prisiau 2023-24)

Ffynhonnell: Dadansoddiad Archwilio Cymru o ystadegau Llywodraeth Cymru, [gwariant alldro cyfalaf cynghorau](#)

Sylwer: Mae ffigyrau 2015-16 i'w gweld yn chwyddedig o ganlyniad i brynu allan o'r cymhorthdal Cyfrif Refeniw Tai, a oedd â gwerth termau real o oddeutu £1.2 biliwn.

Cynaliadwyedd amgylcheddol

- 114 Mae newid hinsawdd a materion amgylcheddol eraill yn effeithio'n uniongyrchol ar wariant cynghorau mewn tair prif ffordd. Yn gyntaf, gall polisi fynnu buddsoddiad yn yr ymateb, megis cyflwyno targedau ailgylchu. Mae gwariant ar reoli gwastraff gan gynghorau wedi cynyddu 15% ers 2008-09.

- 115 Yn ail, mae'n annog cynghorau i fuddsoddi mewn seilwaith i leihau allyriadau carbon er mwyn cyrraedd y targed sero-net cenedlaethol. Fel a amlinellwyd yn flaenorol³⁰, mae ansicrwydd sylweddol o hyd ynghylch gallu'r sector cyhoeddus i gyrraedd y targed hwn ac un elfen allweddol o hyn yw mynd i'r afael â'r cyllid y mae ei angen.
- 116 Yn drydydd, rhaid i gynghorau adweithio i effeithiau uniongyrchol mwy mynych newid hinsawdd. Er enghraifft, arweiniodd Stormydd Ciara, Dennis a Jorge yn 2020 at lifogydd mewn 3,120 o unedau eiddo domestig ac annomestig, gan arwain at ddifrod gwerth £81 miliwn yn ôl yr amcangyfrif.³¹ Yn ogystal ag effeithio ar yr economi leol, gall y digwyddiadau hyn olygu bod angen ymatebion brys, fel tai a chymorth brys, yn ychwanegol at fynd i'r afael â difrod i eiddo'r cyngor. Wrth i effaith newid hinsawdd ddod yn fwy difrifol a mynych, nid yw'r pwysau ar gyllid cynghorau ond yn debygol o gynyddu. Gall hyn gynyddu'r angen am wariant ataliol, megis ar amddiffynfeydd rhag llifogydd.

30 Archwilio Cymru, [Parodrwydd y Sector Cyhoeddus ar gyfer Carbon Sero Net erbyn 2030](#), Gorffennaf 2022

31 Cyfoeth Naturiol Cymru, [Chwefror 2020 Llifogydd yng Nghymru](#), Hydref 2020

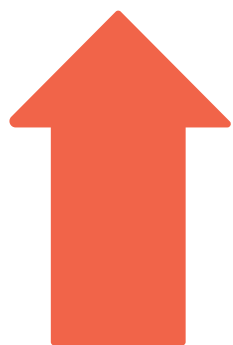
Cynaliadwyedd ariannol ar dudalen

Arddangosiad 12: graffigyn cynaliadwyedd ariannol

Mae'r graffigyn hwn yn dangos y pwysau ar gynaliadwyedd ariannol cyngorau a dulliau posibl o ymateb iddynt.

- Effaith gronnus arbedion ers 2008
- Galw a disgwyliadau cynyddol
- Gofynion o ran pennu cyllidebau blynyddol
- Gofyn gwneud penderfyniadau anodd
- Materion y tu hwnt i reolaeth neu ddylanwad cyngorau
- Cronfeydd wrth gefn y mae pen draw iddynt
- Dichonoldeb codiadau yn y Dreth Gyngor

- Derbyn y sefyllfa ariannol a ddeallir
- Strategaeth ariannol eglur, wedi'i chyfleu
- Derbyniad a chefnogaeth eang i'r dull
- Cynlluniau realistig, hirdymor ar gyfer arbedion wedi'u cynllunio
- Rheoli risg ar sail asesiadau a chamau lliniaru eglur
- Deialog agored ar gyfer goruchwyliaeth
- Dysgu o ardaloedd eraill a chyda'i gilydd
- Rhoi'r egwyddor datblygu cynaliadwy ar waith mewn modd ystyrlon

Ein hadroddiadau lleol

Arddangosyn 13: Adroddiadau cynaliadwyedd ariannol lleol a gyhoeddwyd gan Archwilio Cymru

Canfyddiadau adroddiadau lleol

Yn yr adran hon rydym yn nodi ein prif gasgliadau a'n his-gasgliadau o bob un o'n hadroddiadau lleol.

Cyngor Bwrdeistref Sirol Blaenau Gwent

Mae gan y Cyngor drefniadau priodol ar waith i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol, ond ni fydd y rhain ond yn effeithiol os yw'n gweithio'n gyflym i nodi, cymeradwyo a gweithredu digon o arbedion i leihau ei fwlch cyllido tymor canolig mewn ffordd gynaliadwy.

Canfuom hyn am y rhesymau canlynol:

- er bod strategaeth y Cyngor ar gyfer cynaliadwyedd ariannol yn canolbwyntio ar ddulliau gweithredu hirdymor, mae wedi gorfod defnyddio cronfeydd wrth gefn ac ystyried opsiynau arbedion tymor byr llai cynaliadwy i ateb yr her ariannol uniongyrchol.
- mae'r Cyngor yn deall ei sefyllfa ariannol tymor canolig a'r ffactorau sy'n dylanwadu arno er bod rhywfaint o ansicrwydd dros y tymor hwy.
- mae cyfrifoldebau clir ac adroddiadau monitro cyllideb addysgiadol yn cefnogi goruchwyliaeth effeithiol o sefyllfa ariannol y Cyngor, ond nid yw'n glir sut y gallai dull strategol y Cyngor o gynaliadwyedd ariannol effeithio ar gymunedau lleol.

Cyngor Bwrdeistref Sirol Pen-y-bont ar Ogwr

Mae'r Cyngor yn deall ei sefyllfa ariannol gyda threfniadau da i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol y mae'n ei addasu a'i addasu ond ei fod yn gynnar yn datblygu ei ddull gweithredu hirdymor.

Canfuom hyn am y rhesymau canlynol:

- mae'r Cyngor yn datblygu ei ddull gweithredu tymor hwy i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol, sy'n seiliedig ar drefniadau da i gynnwys swyddogion ac aelodau, ond nid yw wedi nodi sut y bydd yn cwrdd â'i holl fwlch cyllido a ragwelir.
- mae gan y Cyngor ddealltwriaeth dda o'i bwysau cyllideb allweddol a'i risgiau allweddol i'w gynaliadwyedd ariannol. Mae'r Cyngor yn cymryd camau i fynd i'r afael â'i bwysau cyllidebol drwy gyflwyno trefniadau i reoli a monitro risgiau unigol a phwysau cyllidebol.
- mae gan y Cyngor drefniadau cadarn i sicrhau bod aelodau'n cael gwybod yn rheolaidd am sefyllfa ariannol a rhagolygon y Cyngor, ac i aelodau ddarparu goruchwyliaeth a her. Mae'r Cyngor yn ystwyth wrth newid ei drefniadau mewn ymateb i risg uwch i'w gynaliadwyedd ariannol.

Cyngor Bwrdeistref Sirol Caerffili

Mae'r Cyngor yn deall ei sefyllfa ariannol tymor canolig ac mae ganddo ddull clir ond heb ei brofi i wella ei gynaliadwyedd ariannol. Fodd bynnag, mae ei drefniadau ar gyfer adrodd a goruchwyllo, a modelu gofynion gwasanaethau yn y dyfodol yn gyfyngedig.

Canfuom hyn am y rhesymau canlynol:

- mae gan y Cyngor ddull strategol clir o wella ei gynaliadwyedd ariannol, ond nid yw wedi nodi sut y bydd yn cwrdd â'i fwch cyllido tymor canolig. Yn y tymor byr, mae'r Cyngor wedi defnyddio cronfeydd wrth gefn ac arbedion dros dro i gwrdd â'i her ariannol uniongyrchol wrth iddo wreiddio ei ddull gweithredu tymor hwy.
- mae'r Cyngor yn deall ei sefyllfa ariannol tymor canolig, ond mae modelu gofynion gwasanaethau yn y dyfodol yn llai datblygedig, a allai effeithio ar gywirdeb y bwlch cyllidebol a nodwyd.
- prin yw'r adroddiadau, goruchwyllo aelodau a chraffu ar sefyllfa ariannol y Cyngor a'i effaith.

Cyngor Caerdydd

Mae gan y Cyngor drefniadau rhesymol i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol gyda dealltwriaeth glir o'i sefyllfa ariannol a'i adrodd yn rheolaidd i aelodau ond ei fod yng nghamau cynnar datblygu ei raglen newid i'w helpu i gyflawni ei fwch cyllido sylweddol.

Canfuom hyn am y rhesymau canlynol:

- Mae'r Cyngor yng nghamau cynnar adolygu ei fodel darparu a gweithredu gwasanaethau, gan ddatblygu rhaglen newid i wella ei gynaliadwyedd ariannol hirdymor.
- Mae gan y Cyngor ddealltwriaeth glir o'i sefyllfa ariannol a maint ei heriau ariannol yn y dyfodol, y bydd yn eu defnyddio i danategu ei raglen newid i gwrdd â'r heriau hyn.
- Mae gan y Cyngor drefniadau adrodd effeithiol i alluogi aelodau i oruchwyllo sefyllfa ariannol y Cyngor, ond nid yw'r Cyngor bob amser yn adrodd yn glir ar effeithiau ei benderfyniadau ariannol.

Cyngor Sir Gâr

Mae dull trawsnewid y Cyngor sydd wedi ei wreiddio yn darparu fframwaith strategol i gefnogi ei gadernid ariannol yn gadarnhaol..

Canfuom hyn am y rhesymau canlynol:

- mae cyfuniad o strategaeth gyllidebol y Cyngor, ei waith cynllunio ariannol tymor canolig a'i ddull trawsnewid hirdymor sydd wedi ei wreiddio yn nodi fframwaith strategol ar gyfer ei gynaliadwyedd ariannol hirdymor.
- mae gan y Cyngor ddealltwriaeth glir o'i bwysau a'i gostau cyllideb allweddol dros y tymor canolig.
- mae adroddiadau ariannol y Cyngor yn glir ond nid ydynt yn cael eu hintegreiddio'n rheolaidd ag adroddiadau ar gyflawni ei amcanion corfforaethol.

Cyngor Sir Ceredigion

Mae gan y Cyngor drefniadau ar waith i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol presennol, ond nid oes ganddo strategaeth hirdymor i gefnogi hyn.

Canfuom hyn am y rhesymau canlynol:

- mae'r Cyngor wedi gwneud penderfyniadau i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol dros y tymor byr i ganolig ond nid oes ganddo strategaeth ariannol hirdymor cynhwysfawr.
- cyflwynir Strategaeth Ariannol Tymor Canolig y Cyngor yn ystod canol y flwyddyn ariannol sicrhau ymgysylltiad cynnar ag Aelodau cyn gosod cyllideb fanwl prosesau. Mae tybiaethau yn cael eu diweddarau yn ystod y broses o bennu'r gyllideb i darparu asesiad cyfredol o ofynion tebygol y gyllideb.
- effeithiau monitro tymor hwy o gynaliadwyedd ariannol y Cyngor oherwydd ei ddiffyg strategaeth ariannol hirdymor gynhwysfawr. Fodd bynnag, mae trefniadau ar waith i gefnogi goruchwyliaeth gyllidebol reolaidd drwy ei hadroddiad cyfredol.

Cyngor Bwrdeistref Sirol Conwy

Er bod gan y Cyngor drefniadau i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol, nid yw'r trefniadau hyn yn effeithiol wrth fynd i'r afael â maint ei fwlch cyllideb a'i gronfeydd wrth gefn isel, sy'n risg sylweddol i'w gynaliadwyedd hirdymor heb newid trawsnewidiol.

Canfuom hyn am y rhesymau canlynol:

- mae gan y Cyngor strategaeth glir a gwybodus sy'n cael ei chyfathrebu'n effeithiol, ond mae maint yr arbedion a nodwyd sydd eu hangen a'r lefel isel o gronfeydd wrth gefn yn peryglu ei strategaeth.
- mae gan y Cyngor ddealltwriaeth glir o'i sefyllfa ariannol, sy'n cynnwys rhai meysydd gwasanaeth sy'n ehangu'r galw a'r gost yn gyflym.
- mae gan y Cyngor ystod o drefniadau adrodd sy'n caniatáu craffu a sicrwydd i'r Aelodau.

Cyngor Sir Ddinbych

Mae'r Cyngor yn ymgysylltu'n dda ag Aelodau a swyddogion wrth bennu ei gyllideb ond ar hyn o bryd nid oes ganddo ddull o ddod o hyd i arbedion digonol na chynllun trawsnewid wedi'i weithredu i bontio ei fwlch cyllid.

Canfuom hyn am y rhesymau canlynol:

- mae gan y Cyngor strategaeth glir ar gyfer ei gynaliadwyedd ariannol tymor canolig, sy'n cael ei gyfleu'n dda i Aelodau a swyddogion, ond sydd â gwendidau o ran sut mae'n nodi effeithlonrwydd ar hyn o bryd ac sydd ar gam cynnar o drawsnewid yn y tymor hwy.
- mae dealltwriaeth y Cyngor o'i sefyllfa ariannol yn glir, gyda chefnogaeth tybiaethau a risgiau a nodwyd. Mae'r Cyngor yn ymwybodol bod ei ddefnydd diweddar o gronfeydd wrth gefn yn anghynladwy wrth symud ymlaen.
- mae angen i'r Cyngor sicrhau bod ei drefniadau craffu a monitro yn darparu eglurder ar draws y Pwyllgorau cyfrifol a bydd angen iddynt adolygu effeithiolrwydd trefniadau adrodd ac olrhain a gyflwynwyd yn ddiweddar.

Cyngor Sir y Fflint

Nid yw trefniadau'r Cyngor yn rhoi sicrwydd y gall nodi trawsnewidiad strategol yn y tymor byr a chanolig yn y raddfa sy'n ofynnol gan ei sefyllfa ariannol. Mae hyn, ynghyd â'i lefel isel o gronfeydd wrth gefn a chostau cynyddol mewn rhai meysydd gwasanaeth, yn rhoi cynaliadwyedd ariannol y Cyngor mewn perygl difrifol.

Canfuom hyn am y rhesymau canlynol:

- er bod y Cyngor wedi ymgysylltu'n dda ag aelodau, mae wedi cymryd ymagwedd tymor byr tuag at gynllunio ariannol manwl sydd wedi arwain at wendidau wrth nodi ac asesu arbedion, nad yw wedi edrych i fynd i'r afael â nhw.
- mae gan y Cyngor ddealltwriaeth glir o'i sefyllfa ariannol a'i bwysau.
- mae gan y Cyngor drefniadau da ar gyfer adrodd yn rheolaidd a manwl i'r Aelodau ar ei sefyllfa ariannol, ond nid yw'r rhain wedi gallu effeithio ar ei sefyllfa ariannol.

Cyngor Gwynedd

Bu cynnydd sylweddol yn y nifer o adrannau'r Cyngor sydd yn gorwario yn y ddwy flwyddyn ariannol ddiwethaf, a mae wedi datblygu trefniadau i adolygu ei gyllidebau. Nid yw eto i nodi sut y bydd yn mynd i'r afael â bylchau cyllid yn y dyfodol.

- Nid yw'r Cyngor wedi gweithredu strategaeth hirdymor eto i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol.
- Mae Cynllun Ariannol Tymor Canolig y Cyngor yn adnabod bylchau ariannol tebygol y bydd yn ei wynebu dros y tair blynedd nesaf. Fodd bynnag, mae angen iddo ddatblygu a ffurfioli trefniadau i oruchwyllo ei gynaliadwyedd hir dymor - gan gynnwys cynnydd wrth fynd i'r afael â'i fwlch cyllido rhagamcanol.

Cyngor Sir Ynys Môn

Mae gan y Cyngor drefniadau da i ymateb i heriau ariannol yn y tymor byr a chanolig, ond nid yw wedi ffurfioli'r broses o gynllunio a goruchwyllo ei gynaliadwyedd ariannol tymor hwy.

- nid yw'r Cyngor wedi ffurfioli strategaeth ar gyfer ei gynaliadwyedd ariannol hirdymor.
- mae'r Cyngor yn deall ei sefyllfa ariannol dros y tymor byr a chanolig ac mae ganddo hanes o reoli pwysau cyllidebol allweddol ac mae wedi darparu gwasanaethau yn unol â'i gyllideb ym mhob un o'r pum mlynedd ddiwethaf.
- mae gan y Cyngor drefniadau i gefnogi goruchwyliaeth reolaidd ar ei gynaliadwyedd ariannol dros y tymor byr a chanolig. Fodd bynnag, mae angen iddo ddatblygu a ffurfioli trefniadau i gefnogi goruchwyliaeth ar ei gynaliadwyedd ariannol hirdymor.

Cyngor Bwrdeistref Sirol Merthyr Tudful

Mae risgiau sylweddol i gynaliadwyedd ariannol y Cyngor gan nad oes ganddo gynllun ar hyn o bryd i fynd i'r afael â'i fwlch cyllido tymor canolig ac nad oes ganddo ddull hirdymor o wella ei gynaliadwyedd ariannol.

Canfuom hyn am y rhesymau canlynol:

- mae'r Cyngor yn parhau i gymryd ymagwedd tymor byr tuag at fynd i'r afael â'i sefyllfa ariannol ac nad oes ganddo allu ar lefel uwch swyddog i ddatblygu dull hirdymor o wella ei gynaliadwyedd ariannol.
- mae gan y Cyngor ddealltwriaeth dda o'i bwysau gwasanaeth a modelau tybiaethau rhesymol i lywio ei gyllideb, ond nid yw'n addasu ei ragdybiaethau dros y tymor canolig a allai effeithio ar gywirdeb y bwlch cyllidebol a nodwyd.
- ceir adroddiadau monitro cyllideb rheolaidd i uwch swyddogion ac uwch aelodau, ond nid yw'r Cyngor yn adrodd ar gyflawni ei arbedion a heb ddull ariannol tymor hir ni all fonitro nac adrodd ar ei effaith.

Cyngor Sir Fynwy

Er bod y Cyngor yn datblygu dull tymor hwy o gynllunio ariannol, nid yw eto i nodi sut y bydd yn cau ei fwlch cyllido yn y dyfodol. O ystyried ei lefelau cronfeydd wrth gefn isel, bydd angen i'r Cyngor weithio'n gyflym i weithredu ei strategaeth ariannol a chryfhau ei wytnwch ariannol.

Canfuom hyn am y rhesymau canlynol:

- er bod strategaeth ariannol newydd y Cyngor yn dangos ei ymrwymiad i gryfhau cynaliadwyedd ariannol dros y tymor canolig, ar hyn o bryd nid oes ganddi gynlluniau cadarn i gau ei fwlch cyllido a nodwyd.
- mae gan y Cyngor ddealltwriaeth glir o'i sefyllfa ariannol ac mae'n cydnabod yr angen i gryfhau ei ddefnydd o ddata er mwyn deall a lliniaru pwysau cost tymor hwy yn well.
- mae trefniadau adrodd y Cyngor yn cefnogi goruchwyliaeth glir a rheolaidd o'i sefyllfa ariannol bresennol, ond mae adrodd ar effaith hirdymor penderfyniadau ariannol yn llai datblygedig.

Cyngor Bwrdeistref Sirol Castell-nedd Port Talbot

Mae gan y Cyngor drefniadau ar waith i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol yn y tymor byr ond nad oes ganddo strategaeth ariannol hirdymor wedi'i dogfennu i gefnogi newid mwy trawsnewidiol a llywio penderfyniadau gwariant Aelodau yn y dyfodol.

Canfuom hyn am y rhesymau canlynol:

- nid oes gan y Cyngor strategaeth ariannol i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol dros y tymor hwy.
- mae gan y Cyngor ddealltwriaeth dda o'i sefyllfa ariannol.
- mae trefniadau adrodd ariannol y Cyngor yn cefnogi goruchwyliaeth reolaidd o'i sefyllfa gyllidebol yn ystod y flwyddyn ond nid ei gynaliadwyedd ariannol yn y tymor hwy.

Cyngor Dinas Casnewydd

Mae gan Gyngor Dinas Casnewydd drefniadau ariannol cadarn i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol, gan gynnwys cynllun trawsnewid sy'n datblygu a threfniadau goruchwyllo effeithiol, ond nid yw'r Cyngor wedi nodi'n llawn sut y bydd yn cau ei fwllch cyllideb dros y tymor canolig a'r hirdymor.

Canfuom hyn am y rhesymau canlynol:

- nid oes gan y Cyngor ddull hirdymor sydd wedi ei ddatblygu'n llawn i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol. Ond mae trefniadau cadarn i reoli ei sefyllfa ariannol tymor byr.
- mae gan y Cyngor ddealltwriaeth dda o'i sefyllfa ariannol cyfredol a'r risgiau allweddol i'w gynaliadwyedd ariannol yn y dyfodol.
- mae trefniadau adrodd y Cyngor yn cefnogi'r broses o oruchwyllo yn rheolaidd ei sefyllfa a'i risgiau ariannol. Mae'r rhain yn darparu sylfaen dda ar gyfer goruchwyllo a chraffu ar y cynllun er mwyn galluogi cynaliadwyedd ariannol hirdymor y Cyngor wrth iddo ddatblygu.

Cyngor Sir Penfro

Mae gan y Cyngor drefniadau ar waith i gefnogi ei sefyllfa ariannol yn y tymor byr ond nad oes ganddo gynllun tymor hwy i gau ei fwlch cyllido a nodwyd.

Canfuom hyn am y rhesymau canlynol:

- nid oes gan y Cyngor ddull strategol tymor hwy i sicrhau ei gynaliadwyedd ariannol a chau ei fwlch cyllido a nodwyd.
- mae gan y Cyngor ddealltwriaeth dda o'i sefyllfa ariannol ond mae gorwariant mewn adrannau gwasanaethau allweddol ers 2023 yn herio ei gynaliadwyedd ariannol.
- mae trefniadau adrodd ariannol y Cyngor yn cefnogi goruchwyliaeth reolaidd o'i swyddi cyllideb ac arbedion yn ystod y flwyddyn ac yn rhoi'r wybodaeth ddiweddaraf am ei gyllid MTFP.

Cyngor Sir Powys

Nid yw'r Cyngor wedi mabwysiadu dull hirdymor eto o sicrhau ei gynaliadwyedd ariannol, ond mae'n datblygu un.

Canfuom hyn am y rhesymau canlynol:

- nid yw'r Cyngor wedi mabwysiadu dull hirdymor o sicrhau ei gynaliadwyedd ariannol eto, ond mae wrthi'n datblygu un. Mae'r Cyngor yn cwblhau dull trawsnewid strategol hirdymor i sicrhau ei gynaliadwyedd ariannol a chau'r bwlch yn ei gyllid a adnabuwyd.
- mae dealltwriaeth y Cyngor am ei her ariannol yn y dyfodol yn seiliedig ar dybiaethau rhesymol a dealltwriaeth ddatblygedig am ei bwysau a'i risgiau yn y tymor byr a chanolig.
- mae trefniadau adrodd y Cyngor yn ategu goruchwyliaeth eglur a rheolaidd ar ei sefyllfa ariannol bresennol, ond nid yw'n adrodd yn benodol ar effaith ei strategaeth ariannol ar ei amcanion corfforaethol nac ar gymunedau lleol.

Cyngor Bwrdeistref Sirol Rhondda Cynon Taf

Mae gan y Cyngor drefniadau priodol i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol sy'n darparu llwyfan i fynd i'r afael â heriau cyllideb tymor hwy.

Canfuom hyn am y rhesymau canlynol:

- mae gan y Cyngor drefniadau clir i reoli ei sefyllfa ariannol yn y tymor byr ac mae'n datblygu rhaglenni trawsnewid i fynd i'r afael â phwysau costau cylchol, ond nid yw wedi modelu'r effaith ar y cyd y bydd y rhaglenni hyn yn ei chael ar ei fwlch cyllideb dros y tymor canolig i'r tymor hir.
- mae dull y Cyngor yn seiliedig ar ddealltwriaeth dda o'i sefyllfa ariannol a'r ffactorau sy'n effeithio arno, gan gynnwys pwysau costau cylchol mewn meysydd gwasanaeth penodol.
- mae'r Cyngor yn darparu adroddiadau rheolaidd i aelodau i'w galluogi i ddeall ei sefyllfa ariannol. Fodd bynnag, nid yw dull adrodd y Cyngor yn rhoi golwg glir i'r aelodau o'r effaith y mae pob penderfyniad cyllidebol wedi'i chael ar wasanaethau, cymunedau lleol a chyflawni amcanion corfforaethol.

Cyngor Dinas a Sir Abertawe

Mae gan y Cyngor drefniadau rhesymol i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol, ond mae gwendidau wrth gyflawni a monitro'r rhaglen arbedion i gefnogi'r rhain.

Canfuom hyn am y rhesymau canlynol:

- mae'r Cyngor yn dechrau datblygu dull hirdymor o wella cynaliadwyedd ariannol drwy ei raglen drawsnewid, gyda chefnogaeth ei Gynllun Ariannol Tymor Canolig, ond mae'r cynnydd sy'n cyflawni arbedion gofynnol wedi bod yn arafach na'r disgwyl, gan gyflwyno risgiau i'r Cyngor.
- mae gan y Cyngor ddealltwriaeth dda o'i sefyllfa ariannol tymor canolig, ond mae'r defnydd o gronfeydd wrth gefn mewn ymateb i orwariant gwasanaethau a risgiau o amgylch cyllido cyfalaf yn gwanhau ei gynaliadwyedd ariannol hirdymor.
- mae gan y Cyngor drefniadau i fonitro ei sefyllfa ariannol yn rheolaidd, ond nid yw'n adrodd am gynnydd gydag arbedion unigol nac yn nodi'n llawn effaith cynigion arbedion i alluogi goruchwyliaeth effeithiol o'i gynaliadwyedd ariannol.

Cyngor Bwrdeistref Sirol Torfaen

Mae gan y Cyngor drefniadau priodol ar waith i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol a'i fod yn canolbwyntio ar ddatblygu a gweithredu camau gweithredu a fydd yn cynhyrchu digon o arbedion i fynd i'r afael â'i fwlch cyllido cyllideb a nodwyd mewn modd amserol a chynaliadwy.

Canfuom hyn am y rhesymau canlynol:

- mae gan y Cyngor drefniadau priodol ar waith, gyda'i fwlch cyllido a nodwyd yn y tymor byr i'r tymor canolig yn cael sylw gan y defnydd strategol o gronfeydd wrth gefn a mesurau effeithlonrwydd, a gyda chamau gweithredu yn cael eu datblygu i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol tymor hwy.
- mae strategaeth ariannol y Cyngor yn cael ei chefnogi gan ddealltwriaeth glir o'i sefyllfa ariannol tymor byr i ganolig, er bod rhywfaint o ansicrwydd dros y tymor hwy.
- mae'r Cyngor yn adrodd ei sefyllfa ariannol yn rheolaidd, gan alluogi goruchwyliaeth gan swyddogion ac aelodau, ac mae'r Cyngor yn cael cyfle i ystyried ac adrodd ar effaith ei strategaeth ariannol ar gymunedau drwy ei gynllun cyflawni blynyddol.

Cyngor Bwrdeistref Sirol Bro Morgannwg

Er bod ganddo drefniadau ar gyfer y tymor byr a chanolig, nid oes gan y Cyngor gynllun tymor hir ac asesiadau rheolaidd o effaith penderfyniadau i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol hirdymor

Canfuom hyn am y rhesymau canlynol:

- mae gan y Cyngor drefniadau ar waith i reoli ei wytnwch ariannol yn y tymor byr i'r tymor canolig, ond mae ei ddull gweithredu tymor hwy yn llai sicr oherwydd ei fod ar gam cynnar yn ei agenda drawsnewid.
- er bod y Cyngor yn deall ei sefyllfa ariannol, mae sylfaen dystiolaeth gyfyngedig a hanes cymysg o gyflawni arbedion yn golygu y gallai'r ddealltwriaeth hon fod yn gyfyngedig o ran dyfnder a chywirdeb.
- mae gan y Cyngor drefniadau clir ar gyfer adrodd ar ei sefyllfa ariannol, ond nid yw hyn yn cynnwys dealltwriaeth o effaith cyflawni ei amcanion na sut mae'n effeithio ar y tymor hwy.

Cyngor Bwrdeistref Sirol Wrecsam

Mae'r Cyngor wedi nodi pwysau ariannol sylweddol ac nad oes ganddo gynllun a gytunwyd i lenwi'r bwlch cyllid eto.

Canfuom hyn am y rhesymau canlynol:

- er bod y Cyngor yn eglur ynghylch maint a brys ei heriau ariannol ac yn datblygu rhaglen rheoli newid i gydlyn ymagwedd strategol at drawsnewid, nid oes ganddo gynllun eto ar gyfer arbedion digonol i sicrhau ei gynaliadwyedd ariannol tymor canolig.
- mae gan y Cyngor drefniadau eglur ar gyfer rheoli ei gyllideb ac arbedion ariannol.

Atodiadau

1 Ymagwedd a dulliau archwilio

1 Ymagwedd a dulliau archwilio

Amcanion archwilio

Drwy'r crynodeb cenedlaethol hwn a'n hadroddiadau lleol, ein hamcanion oedd:

- darparu sicrwydd bod gan gynghorau drefniadau priodol i ategu eu cynaliadwyedd ariannol.
- esbonio sut y mae cynghorau'n ymdopi gydag adnoddau cyfyngedig ac i ba raddau y maent yn asesu effaith eu penderfyniadau ar ddarparu gwasanaethau a dinasyddion, yn awr ac yn y dyfodol.
- gan ddefnyddio allbwn y crynodeb cenedlaethol, egluro i ba raddau y mae cynghorau'n ystyried yr egwyddor datblygu cynaliadwy fel rhan o'u prosesau cynllunio ariannol a phenderfynu.
- gan ddefnyddio allbwn y crynodeb cenedlaethol, ysbrydoli gwelliant trwy nodi enghreifftiau o arfer da wrth reoli a hybu cynaliadwyedd ariannol lle y bo'n briodol.

Ymagwedd a chwmpas

Fe ddefnyddiom ni ddull a oedd yn canolbwyntio ar systemau i archwilio trefniadau i ategu cynaliadwyedd ariannol yn ein hadroddiadau lleol. Ar gyfer ein crynodeb cenedlaethol, fe wnaethom gyfuno hyn ag ymagwedd a oedd yn canolbwyntio ar broblemau i archwilio materion a'u mynychder.

Wrth baratoi ein hymagwedd, fe wnaethom gwrdd â Chymdeithas Trysoryddion Cymru a Llywodraeth Cymru. Fe gadwom ni ein hannibyniaeth trwy gydol ein gwaith.

Fe gwblhaom ni ein gwaith maes yn lleol rhwng mis Mawrth a mis Gorffennaf 2024, a oleuodd ein proses i gasglu tystiolaeth genedlaethol dros yr un cyfnod ac ymhellach i mewn i fis Awst.

Yn lleol, fe wnaethom adolygu dull strategol pob cyngor o ategu ei gynaliadwyedd ariannol, ei ddealltwriaeth am ei sefyllfa ariannol gyfredol, a'i drefniadau ar gyfer adrodd ac arfer goruchwyliaeth ar ei gynaliadwyedd ariannol. Fe wnaethom adolygu'r trefniadau sydd gan bob cyngor i ategu ei gynaliadwyedd ariannol. Ni wnaethom adolygu rheolaeth ariannol ehangach pob cyngor na'u penderfyniadau ariannol unigol.

Roedd ein meini prawf archwilio'n seiliedig ar ein gwybodaeth archwilio gronrus ac yn tynnu ar gyhoeddiadau a gynhyrchwyd gan CIPFA.

Dulliau

Wrth baratoi'r crynodeb cenedlaethol hwn, fe wnaethom grynhoi tystiolaeth a chanfyddiadau o'n hadroddiadau lleol a ddefnyddiodd y dulliau canlynol:

- cyfweiliadau – ym mhob cyngor fe wnaethom gyfweld â'r canlynol:
 - Prif Weithredwr
 - Swyddog Adran 151
 - swyddog arweiniol ar gyfer trawsnewid
 - arweinydd y cyngor
 - arweinydd y cabinet dros gyllid
- adolygu dogfennau – fe wnaethom adolygu dogfennau o bob cyngor gan gynnwys pob Cynllun Ariannol Tymor Canolig (CATC), strategaethau ariannol, adroddiadau ariannol, a chofnodion pwyllgorau.
- dadansoddi data – fe wnaethom ddadansoddi data ariannol, yn ddata sydd ar gael yn gyhoeddus ac yn ddata a ddarparwyd gan gynghorau. Lle cyflwynir ffigurau ariannol mewn termau real, rydym wedi defnyddio ddatgwyblydd Mehefin 2024 a gyhoeddwyd gan Drysorlys EF i gyfrif am effaith chwyddiant.

Archwilio Cymru
1 Cwr y Ddinas
Stryd Tyndall
Caerdydd CF10 4BZ

Ffôn: 029 2032 0500

Ffôn Testun: 029 2032 0660

E-bost: gwybodaeth@archwilio.cymru

Gwefan: www.archwilio.cymru

Rydym yn croesawu gohebiaeth a
galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg.

We welcome correspondence and
telephone calls in Welsh and English.

Adolygiad o Gynaliadwyedd Ariannol – Cyngor Gwynedd

Blwyddyn archwilio: 2023-24

Dyddiad cyhoeddi: Hydref 2024

Cyfeirnod y ddogfen: 4404A2024

Paratowyd y ddogfen hon fel rhan o waith a gyflawnir yn unol â swyddogaethau statudol.

Os ceir cais am wybodaeth y gall y ddogfen hon fod yn berthnasol iddi, tynnir sylw at y Cod Ymarfer a gyhoeddwyd o dan adran 45 Deddf Rhyddid Gwybodaeth 2000. Mae Cod adran 45 yn nodi'r arfer o ran trin ceisiadau a ddisgwylir gan awdurdodau cyhoeddus, gan gynnwys ymgynghori â thrydydd partïon perthnasol. Mewn perthynas â'r ddogfen hon, mae Archwilydd Cyffredinol Cymru ac Archwilio Cymru yn drydydd partïon perthnasol. Dylid anfon unrhyw ymholiadau ynglŷn â datgelu neu aildddefnyddio'r ddogfen hon at Archwilio Cymru yn swyddog.gwybodaeth@archwilio.cymru.

Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg. Ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi.

Mae'r ddogfen hon hefyd ar gael yn Saesneg. This document is also available in English.

Cynnwys

Adroddiad cryno	
Pam y cynhaliom ni'r archwiliad hwn	4
Ein dyletswyddau archwilio	4
Ein hamcanion ar gyfer yr archwiliad hwn	4
Pam fod cynaliadwyedd ariannol yn bwysig	4
Yr hyn y gwnaethom fwrw golwg arno a sut y mae da'n edrych	4
Ein dulliau archwilio a phryd y gwnaethom gynnal yr archwiliad	6
Yr hyn a ganfuom	6
Ein hargymhellion ar gyfer y Cyngor	8
Atodiadau	
Atodiad 1 – cwestiynau a meini prawf archwilio	9

Adroddiad cryno

Pam y cynhaliom ni'r archwiliad hwn

Ein dyletswyddau archwilio

- 1 Rhaid i'r Cyngor sefydlu trefniadau i gael gwerth am arian o'r adnoddau y mae'n eu defnyddio, a rhaid i'r Archwilydd Cyffredinol fod wedi'i argyhoeddi ei fod wedi gwneud hyn.
- 2 Fe gynhaliom ni'r archwiliad hwn i gyflawni dyletswyddau'r Archwilydd Cyffredinol dan adran 17 Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004. Gall hefyd oleuo astudiaeth i wella gwerth am arian dan adran 41 Deddf 2004, a/neu archwiliad a gynhelir gan yr Archwilydd Cyffredinol dan adran 15 Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015.

Ein hamcanion ar gyfer yr archwiliad hwn

- 3 Darparu sicrwydd bod gan gynghorau drefniadau priodol i ategu eu cynaliadwyedd ariannol.
- 4 Egluro sefyllfa ariannol cynghorau a'r pwysau allweddol ar gyllidebau a risgiau i'w cynaliadwyedd ariannol.

Pam fod cynaliadwyedd ariannol yn bwysig

- 5 Mae cyfuniad o ffactorau gan gynnwys cost gynyddol darparu gwasanaethau a mwy o alw am rai gwasanaethau'n gosod pwysau sylweddol ar gyllid llywodraeth leol.
- 6 Er gwaethaf y pwysau hyn, mae'n dal yn ofynnol i gynghorau bennu cyllideb fanteledig gan ddarparu nifer o wasanaethau statudol ar yr un pryd. Mae cynghorau hefyd yn darparu ystod o wasanaethau anstatudol y mae cymunedau'n dibynnu arnynt.
- 7 Yn y cyd-destun hwn, mae'n bwysig bod cynghorau'n datblygu dull strategol o ymdrin â'u cynaliadwyedd ariannol dros y tymor hwy i'w helpu i sicrhau gwerth am arian wrth ddefnyddio eu hadnoddau.

Yr hyn y gwnaethom fwrw golwg arno a sut y mae da'n edrych¹

- 8 Fe wnaethom adolygu dull strategol y Cyngor o ategu ei gynaliadwyedd ariannol, ei ddealltwriaeth am ei sefyllfa ariannol gyfredol, a'i drefniadau ar gyfer adrodd a bod

¹ A ddiffinnir fel 'yr hyn ddylai fod' yn ôl deddfau neu reoliadau, 'yr hyn a ddisgwylir' yn ôl arfer da, neu 'yr hyn allai fod', pe bai'r amodau'n well.

â goruchwyliaeth ar ei gynaliadwyedd ariannol. Roedd yr archwiliad hwn yn gyfyngedig i ystyried y trefniadau y mae'r Cyngor wedi'u sefydlu i ategu ei gynaliadwyedd ariannol. Nid adolygiad o reolaeth ariannol ehangach y Cyngor ydoedd, nac o'r penderfyniadau ariannol y mae'r Cyngor wedi'u gwneud neu'n bwriadu eu gwneud.

- 9 Rydym yn cydnabod y bydd rhai ffactorau a fydd yn effeithio ar gynaliadwyedd ariannol cynghorau y tu hwnt i gwmpas yr archwiliad hwn, gan bod yr archwiliad hwn wedi canolbwyntio ar y trefniadau y mae cynghorau'n eu sefydlu. Fodd bynnag, lle gwnaethom adnabod materion cyffredin trwy ein gwaith maes sy'n mynd y tu hwnt i'r trefniadau y mae cynghorau wedi'u rhoi ar waith, byddwn yn adrodd ar y rhain yn ein hadroddiad cryno cenedlaethol arfaethedig.
- 10 Rydym hefyd yn cydnabod yr heriau ariannol digynsail y mae cynghorau wedi'u hwynebu ers blynnyddoedd lawer ac rydym yn debygol o barhau i'w hwynebu am o leiaf y tymor canolig. Mae hyn yn cynnwys pwysau ariannu'r sector cyhoeddus a ddilynodd yr argyfwng ariannol yn 2008 ac effaith y pandemig ar y pryd a'i ôl-ffeithiau parhaus. Yn fwy diweddar mae cynghorau hefyd wedi wynebu gostyngiadau sylweddol mewn termau real mewn pŵer gwario o ganlyniad i'r cynnydd cyflymaf mewn chwyddiant ers degawdau. Ochr yn ochr â'r holl ddigwyddiadau hyn, bu cynnydd sylweddol yn y galw am rai gwasanaethau hefyd, gan gynnwys, er enghraifft, effaith poblogaeth sy'n heneiddio a'r galw cynyddol am rai gwasanaethau. Mae'r ffactorau hyn yn bennaf y tu hwnt i reolaeth unrhyw gyngor unigol.
- 11 Yn erbyn y cefndir tymor hir hwn o heriau ariannol mae angen i gynghorau ymateb i heriau mwy diweddar yn gyflym ac rydym yn deall, yn anochel, mewn llawer, os nad pob cyngor, fod rhai o'r manylion penodol o ran sut y bydd pwysau ariannol yn cael eu taclo dros y tymor canolig yn dal i gael eu penderfynu. Mae'r adroddiad hwn yn nodi ein barn ar drefniadau ariannol y Cyngor, a lle bo'n briodol lle credwn y gellid cryfhau'r rhain i helpu i wella cynaliadwyedd ariannol y Cyngor dros y tymor canolig. Dylid edrych ar ein hadroddiad yng nghyd-destun y pwysau ariannol ehangach a hirdymor hyn.
- 12 Roedd yr archwiliad yn ceisio ateb y cwestiwn ar y cyfan – **A oes gan y Cyngor drefniadau priodol i ategu ei gynaliadwyedd ariannol?** I wneud hyn fe wnaethom frwr golwg ar y cwestiynau canlynol:
 - A oes gan y Cyngor strategaeth eglur ar gyfer ei gynaliadwyedd ariannol hirdymor?
 - A yw strategaeth ariannol y Cyngor wedi'i hategu gan ddealltwriaeth eglur am ei sefyllfa ariannol?
 - A yw trefniadau adrodd y Cyngor yn ategu goruchwyliaeth reolaidd ar ei gynaliadwyedd ariannol?
- 13 Caiff y meini prawf archwilio a ddefnyddiwyd gennym i asesu trefniadau'r Cyngor yn erbyn pob un o'n cwestiynau eu nodi yn **Atodiad 1**. Goleuwyd hyn gan ein gwybodaeth gronnus, yn ogystal â thynnu ar rai cyhoeddiadau gan y Sefydliad Siartredig Cyllid Cyhoeddus a Chyfrifyddiaeth (CIPFA).

Ein dulliau archwilio a phryd y cynhaliom ni'r archwiliad

- 14 Mae ein canfyddiadau'n seiliedig ar adolygiadau o ddogfennau a chyfweliadau â sampl o gynghorwyr ac uwch swyddogion. Mae'r dystiolaeth yr ydym wedi'i defnyddio i oleuo ein canfyddiadau'n gyfyngedig i'r ffynonellau hyn. Fe wnaethom y gwaith hwn rhwng Ebrill a Mai 2024.
- 15 Rydym yn gwneud y gwaith hwn ym mhob un o'r 22 o brif awdurdodau yng Nghymru ac, yn ogystal ag adrodd yn lleol wrth bob cyngor, rydym hefyd yn bwriadu cynhyrchu adroddiad cenedlaethol.

Yr hyn a ganfuom

- 16 Ar y cyfan canfuom bod cynnydd sylweddol yn y nifer o adrannau'r Cyngor sydd yn gorwario yn y ddwy flwyddyn ariannol ddiwethaf, a mae wedi datblygu trefniadau i adolygu ei gyllidebau. Nid yw eto i nodi sut y bydd yn mynd i'r afael â bylchau cyllid yn y dyfodol. Rydym yn nodi isod pam y daethom i'r casgliad hwn.
- 17 Nid yw'r Cyngor wedi gweithredu strategaeth hirdymor eto i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol. Mae'r Cyngor wedi dechrau datblygu dull strategol, er enghraifft drwy sefydlu trefniadau i asesu effaith gwasanaethau ar ddinasyddion, a deall elfennau statudol a dewisol gwahanol swyddogaethau. Mae hefyd wedi gwneud ymchwil i ddeall maint a natur y galw hirdymor mewn gwasanaethau oedolion. Mae hyn yn bwysig er mwyn sicrhau bod cynigion arbedion yn cael eu harfarnu'n seiliedig ar eu heffaith ddisgwyliedig ar ddinasyddion, nawr ac yn y dyfodol. Bydd adeiladu ar hyn a gweithredu strategaeth ariannol yn helpu'r Cyngor i nodi'r arbedion sydd eu hangen i gau ei fylchau cyllid yn ystod y tair blynedd nesaf a thu hwnt.
- 18 Mae gan y Cyngor lefelau gymharol uchel o gronfeydd wrth gefn ariannol sydd wedi cronni dros nifer o flynyddoedd. Mae gan y Cyngor dair cronfa² ar gyfer ariannu gofynion gwariant un tro, i ymdrin â gorwariant, neu i bontio cyn i arbedion ddod i rym. Mae cyfanswm y gronfeydd hyn wedi cwmpo o £23.874 miliwn i £11.153 miliwn yn ystod 2023-24. Mae'r Cyngor yn ddefnyddio gronfeydd wrth gefn i ariannu diffyg yn y gyllideb craidd a gorwariant ar ddiwedd y flwyddyn. Mae'r Cyngor yn cydnabod nad yw defnydd parhaol o gronfeydd i osod cyllideb nac i ymateb i orwariant yn ddatrysiad cynaliadwy. Tra bod defnydd o gronfeydd yn ymateb i'r pwysau cyfredol, mae yn lleihau'r balansau sydd ar gael i'r Cyngor i gefnogi trawsnewid ac ailfodelu gwasanaethau ar gyfer y dyfodol.

² Cronfa Strategaeth Ariannol y Cyngor, Cronfa Adfer yn Sgil COVID a Chronfa Trawsfurfio

- 19 Mae gorwario o fewn gwasanaethau wedi cynyddu yn ddiweddar, a mae'r Cyngor yn gwerthfawrogi bod angen dod i'r afael a hyn i fod yn gynaliadwy wrth iddynt osod cyllidebau blynyddol a cynlluniau hirdymor. Er enghraifft, mae ei adroddiad refeniw alldro 2023-24 yn nodi cyfanswm sefyllfa gorwariant o dros £9 miliwn gan wasanaethau ar ddiwedd y flwyddyn.³ Yn yr un modd, yn 2022-23 gorwariodd gwasanaethau gyfanswm o dros £10 miliwn. Mae gan y Cyngor drefn bidio er mwyn ceisio ymateb i feysydd sydd yn gorwario yn flynyddol, ac mae camau rhagweithiol ar y gweill i leihau'r gorwariant. Nid yw'r Cyngor yn adolygu'r gyllideb yn ffurfiol ar ddiwedd y chwarter cyntaf, ond mae'r adolygiad cyllideb mwyaf diweddar yn cadarnhau bod angen ymdrech pellach i leihau'r bwch ariannu. Yn ogystal â rhoi pwysau ar ei gronfeydd wrth gefn, mae patrwm cyson o orwario yn peryglu tanseilio cyflawni unrhyw arbedion arfaethedig yn y dyfodol.
- 20 Mae Cynllun Ariannol Tymor Canolig y Cyngor yn adnabod bylchau ariannol tebygol y bydd yn ei wynebu dros y tair blynedd nesaf. Fodd bynnag, mae angen iddo ddatblygu a ffurfioli trefniadau i oruchwyllo ei gynaliadwyedd hir dymor - gan gynnwys cynnydd wrth fynd i'r afael â'i fwch cyllido rhagamcanol. Mae'r Cyngor yn adrodd ar ei gyllidebau pob dau fis i gyfarfodydd herio a chefnogi perfformiad gyda'r aelod Cabinet, a dwywaith y flwyddyn i Bwyllgor Llywodraethu ac Archwilio ac i'r Cabinet. Yn ystod cyfnod gwaith maes yr archwiliad hwn, mae'r Cyngor hefyd yn cymryd camau i gryfhau trefniadau adrodd drwy sefydlu trefn fisol i adolygu cyllidebau o fewn y deg maes sydd fwyaf tebygol o orwario yn y tymor byr. Mae'r Cyngor yn bwriadu i adolygu gwariant ac effaith pob adran er mwyn adnabod y gwasanaethau mwyaf hanfodol i bobol Gwynedd er mwyn adeiladu'r hyn maent o'r farn sydd o fewn eu gallu i ddarparu. Gall hyn helpu'r Cyngor i ddeall pryd a sut mae gwasanaethau allweddol yn gorwario, ond nid yw o reidrwydd yn golygu y gall fynd i'r afael â'r pwysau cynyddol hwn. Mae trefniadau adrodd clir, rheolaidd a thryloyw yn bwysig er mwyn galluogi goruchwyllo sefyllfa ariannol y Cyngor yn effeithiol, y camau y mae'n eu cymryd i sicrhau ei gynaliadwyedd ariannol ac effaith hyn ar ei gymunedau lleol.

³ Gwnaeth chwech allan o un-ar-ddeg o adrannau'r Cyngor orwario yn 2023-24, gyda thri o'r rhain yn gorwario o dros £1 miliwn.

Ein hargymhellion i'r Cyngor

Arddangosyn 1: ein hargymhellion i'r Cyngor

Argymhellion

- A1 Gwelsom gyfyngiadau yn ymagwedd strategol y Cyngor i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol hirdymor. Er mwyn mynd i'r afael â hyn, dylai'r Cyngor weithredu strategaeth ariannol hirdymor sy'n cefnogi ei ddealltwriaeth o'i sefyllfa ariannol tymor canolig ac yn llywio ei drawsnewid a'i flaenoriaethu gwasanaethau.

Atodiad 1

Cwestiynau a meini prawf archwilio

Arddangosyn 2: cwestiwn ar y cyfan: A oes gan y Cyngor drefniadau priodol i ategu ei gynaliadwyedd ariannol?

Cwestiynau Lefel 2	Meini Prawf
A oes gan y Cyngor strategaeth eglur ar gyfer ei gynaliadwyedd ariannol hirdymor?	- Mae'r Cyngor wedi nodi'n glir beth yw ei ddull strategol o ategu ei gydnerthedd ariannol dros y tymor byr, canolig a hir. - Mae gan y Cyngor gynllun ariannol tymor canolig. - Mae dull strategol y Cyngor yn cael ei ddeall yn eang a'i gefnogi gan uwch swyddogion. - Mae'r Cyngor wedi ystyried ystod eang o opsiynau i wella ei gynaliadwyedd ariannol hirdymor, gan gynnwys cymharu â chyrff eraill. - Mae'r Cyngor wedi adnabod yr holl arbedion y mae'n bwriadu eu gwneud i lenwi'r bwlch yn ei gyllid dros y tymor canolig, ac fe ategir hynny gan gynlluniau sy'n seiliedig ar dystiolaeth dda a thybiaethau rhesymol. - Mae strategaeth y Cyngor yn cynnwys defnyddio cronfeydd wrth gefn yn strategol i reoli ei raglen arbedion dros y tymor canolig. - Mae'r Cyngor wedi modelu effaith ddisgwyliedig ei strategaeth ariannol dros y tymor canolig (e.e. gostyngiadau posibl i wasanaethau a lefelau'r dreth gyngor) ar gymunedau lleol.
A yw strategaeth ariannol y Cyngor wedi'i hategu gan ddealltwriaeth eglur am ei sefyllfa ariannol?	- Mae'r Cyngor wedi cyfrifo'r bwlch yn ei gyllid dros y tymor byr a chanolig yn seiliedig ar dybiaethau rhesymol. - Mae'r Cyngor wedi meincnodi ei dybiaethau gyda chyrff eraill sy'n gymaryddion priodol. - Mae gan y Cyngor ddealltwriaeth dda am ei bwysau cyllidebol allweddol yn y tymor canolig a hir. - Mae gan y Cyngor hanes o ymdrin yn llwyddiannus â phwysau cyllidebol allweddol. - Mae'r Cyngor wedi adnabod y risgiau allweddol i'w gynaliadwyedd ariannol ac wedi rhoi mesurau lliniaru ar waith.
A yw trefniadau adrodd y Cyngor yn ategu goruchwyliaeth reolaidd ar ei gynaliadwyedd ariannol?	- Mae'n glir pwy sy'n gyfrifol am fonitro sefyllfa ariannol y Cyngor, gan gynnwys ei gynaliadwyedd dros y tymor canolig a hir. - Mae'r Cyngor yn adrodd yn rheolaidd ar ei sefyllfa ariannol wrth aelodau i'w galluogi i wneud gwaith goruchwyllo a chraffu. - Mae gan y Cyngor drefniadau i adrodd mewn modd tryloyw wrth aelodau a rhanddeiliaid eraill ar effaith wirioneddol/effaith disgwyliedig ei strategaeth ariannol ar gyflawni ei amcanion corfforaethol ac ar ei gymunedau lleol.

Cwestiynau Lefel 2	Meini Prawf
	• Mae cynllun arbedion y Cyngor yn cynnwys yr hyn y cytunwyd arno, faint o gynnydd a wnaed o ran ei roi ar waith, a chysylltiadau â'i gyllideb a'i gynllun ariannol tymor canolog. • Mae'r Cyngor yn adrodd yn rheolaidd wrth aelodau ar gynnydd o ran cyflawni arbedion a gynlluniwyd i'w galluogi i wneud gwaith goruchwyllo a chraffu.

Archwilio Cymru
1 Cwr y Ddinas
Caerdydd CF10 4BZ

Ffôn: 029 2032 0500
Ffacs: 029 2032 0600
Ffôn testun: 029 2032 0660

E-bost: post@archwilio.cymru

Gwefan: www.archwilio.cymru

We welcome correspondence and
telephone calls in Welsh and English.
Rydym yn croesawu gohebiaeth a
galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg.

Ffurflen Ymateb Rheolwyr

Teitl yr adroddiad: Adolygiad Cynaliadwyedd Ariannol – Cyngor Gwynedd

Dyddiad cwblhau: Rhagfyr 2024

Cyfeirnod dogfen: 4404A2024

Cyf	Argymhelliad	Ymateb rheolwyr Nodwch yma sylwebaeth berthnasol ar y camau a gynlluniwyd mewn ymateb i'r argymhellion	Dyddiad cwblhau Nodwch pryd y bydd y camau gweithredu arfaethedig yn cael eu cwblhau	Swyddog cyfrifol (teitl)
A1	Gwelsom gyfyngiadau yn ymagwedd strategol y Cyngor i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol hirdymor. Er mwyn mynd i'r afael â hyn, dylai'r Cyngor weithredu strategaeth ariannol hirdymor sy'n cefnogi ei ddealltwriaeth o'i sefyllfa ariannol tymor canolig ac yn llywio ei drawsnewid a'i flaenoriaethu gwasanaethau.	Mae'r Cyngor yn cydnabod fod camau pellach i'w cymryd er mwyn cryfhau ei ymagweddiad strategol i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol hirdymor: Yn sgil comisiynu gwaith pellach gan CIPFA i ystyried cynaladwyedd ariannol hirdymor yn ogystal â chydymffurfiaeth y Cyngor i'r Côd Rheolaeth Ariannol, disgwylir adroddiad erbyn Chwefror 2025 ac y byddwn wedi llunio rhaglen waith ar sail yr argymhellion erbyn canol Mawrth	21 Mawrth 2025	Pennaeth Cyllid

	Byddwn yn ystyried yr opsiynau ar gyfer cynnal mwy o adolygiad tebyg i “Llechen Lân” er mwyn adnabod tueddiadau hirdymor yn y galw am wasanaethau, ac wedi adnabod meysydd priodol.	30 Ebrill 2025	Prif Weithredwr / Pennaeth Cyllid
	Bydd yr Adran Gyllid yn adnabod meysydd ble gellir gwella effeithlonrwydd.	30 Mehefin 2025	Pennaeth Cyllid
	Byddwn yn adolygu’r defnydd strategol o gronfeydd y Cyngor er mwyn gwneud y defnydd gorau ohonynt	30 Mehefin 2025	Prif Weithredwr / Pennaeth Cyllid

Blaenraglen y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio hyd Ionawr 2026

6 Chwefror 2025

Gweithredu Penderfyniadau'r Pwyllgor
Adolygu Rhaglen Waith Hunanasesiad y Pwyllgor
Adolygiad Gofal Cartref
Cynnyrch Archwilio Mewnol
Cynllun Archwilio Mewnol 2024/25
Arbedion 2025/26
Strategaeth Gyfalaf 2025/26 (yn cynnwys Strategaethau Buddsoddi a Benthg)
Cyllideb 2025/26
Diweddariad Canol Blwyddyn ar Risgiau Llywodraethu Cyngor Gwynedd
Argymhellion a Chynigion Gwella Adroddiadau Archwilio Allanol
Adroddiadau Archwilio Cymru Diweddariad Rhaglen Waith ac Amserlen Ch3
Trefniadau'r Cyngor i Ymdrin â Chwynion
Blaenraglen y Pwyllgor

Mai 2025

Ethol Cadeirydd
Ethol Is-Gadeirydd
Gweithredu Penderfyniadau'r Pwyllgor
Adroddiad Blynnyddol y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio 2024-25
Cyfrifon Terfynol Harbyrau Gwynedd am y Flwyddyn a ddaeth i ben 31 Mawrth 2025
Cyfrifon Terfynol 2024/25 – Alldro Refeniw
Rhaglen Gyfalaf 2024-25 – Adolygiad Diwedd Blwyddyn (sefyllfa 31 Mawrth 2025)
Cynnyrch Archwilio Mewnol
Adroddiad Blynnyddol Pennaeth Archwilio Mewnol 2024/25
Cynllun Ariannol Tymor Canolig
Siarter Archwilio Mewnol
Strategaeth Archwilio Mewnol a'r Cynllun Archwilio Blynnyddol 2025/26
Archwilio Cymru - Diweddariad Chwarter 4
Archwilio Cymru - Crynodeb Archwilio Blynnyddol Cyngor Gwynedd 2024
Adroddiadau Archwilio Cymru a'r Ymateb Sefydliadol
Adroddiad Chwarterol Rheolaeth Trysorlys
Blaenraglen y Pwyllgor

Medi 2025

Gweithredu Penderfyniadau'r Pwyllgor

Datganiad o Gyfrifon 2024/25 (Amodol ar Archwiliad)

Datganiad Llywodraethu Blynnyddol Cyngor Gwynedd ar Gyfer 2024/25

Rheolaeth Trysorlys 2024/25

Archwilio Cymru - Crynodeb Archwilio Blynnyddol Cyngor Gwynedd 2024

Adroddiadau Archwilio Cymru - Diweddariad Ch1

Adroddiad Archwilio Cymru - Cynllun Archwilio Manwl 2025

Adroddiad Perfformiad Blynnyddol ac Hunanasesiad Cyngor Gwynedd 2024/25

Argymhellion a Chynigion Gwella Adroddiadau Archwilio Allanol

Trefniadau'r Cyngor i Ymdrin â Chwynion

Blaenraglen y Pwyllgor

Hydref 2025

Gweithredu Penderfyniadau'r Pwyllgor

Cyllideb Refeniw 2025/26 – Adolygiad Diwedd Awst 2025

Rhaglen Gyfalaf 2025/26 – Adolygiad Diwedd Awst 2025

Trosolwg Arbedion: Adroddiad Cynnydd ar Wireddu Cynlluniau Arbedion

Diweddariad Chwarterol Rheolaeth Trysorlys

Adroddiadau Archwilio Cymru

Blaenraglen y Pwyllgor

Tachwedd 2025

Gweithredu Penderfyniadau'r Pwyllgor

Cyfrifon Terfynol am y Flwyddyn a Ddaeth i Ben 31 Mawrth 2025 a'r Archwiliad Perthnasol

Rheolaeth Trysorlys 2025-26 Adolygiad Canol Blwyddyn

Cynnyrch Archwilio Mewnol

Cynllun Archwilio Mewnol 2025/26

Adroddiadau Archwilio Cymru Diweddariad Rhaglen Waith ac Amserlen Ch2

Argymhellion a Chynigion Gwella Adroddiadau Archwilio Allanol

Blaenraglen y Pwyllgor

Ionawr 2026

Gweithredu Penderfyniadau'r Pwyllgor

Adolygu Rhaglen Waith Hunanasesiad y Pwyllgor

Cyllideb Refeniw 2025/26 – Adolygiad Diwedd Tachwedd 2025

Rhaglen Gyfalaf 2025/26 – Adolygiad Diwedd Tachwedd 2025

Trosolwg Arbedion: Adroddiad Cynnydd ar Wireddu Cynlluniau Arbedion

Adroddiadau Archwilio Cymru

Blaenraglen y Pwyllgor